

MIGRACIONS I POBLACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA: LA PERSPECTIVA DEMOGRÀFICA

El boom migratori en el context de la història demogràfica de Catalunya

El volum i la intensitat immigratòria que s'ha enregistrat durant els primers anys del segle XXI, a Catalunya i a Espanya, han estat des de tot punt de vista extraordinaris. Fluxos que s'han multiplicat per sis, des de 2000 fins a 2006, que han fet créixer la població de nacionalitat estrangera de les 97.647, que tot just s'enregistraven el 1996 fins a les 972.507 persones de nacionalitat estrangera empadronades al gener de 2007, i 1.065.996 persones immigrades, nascudes a l'estranger. D'aquesta manera s'ha assolit el 13,5% de població estrangera (14,8 immigrada), quan tan sols fa deu anys, no se sobrepassava l'1,6%. Aquesta evolució accelerada ha estat deguda principalment a l'atracció exercida per la conjuntura econòmica marcada pel creixement, que ahora ha estat també alimentada per la pròpia aportació migratòria. També haurem de tenir en compte altres factors sociodemogràfics que n'expliquen l'excepcionalitat. Perquè el cas, ja ho podem dir des de bon començament, no és que el que ha succeït sigui un fenomen gaire diferent al que s'està experimentant a la resta de països europeus, sinó la mesura de la seva intensitat. Tampoc des de la perspectiva historicodemogràfica de Catalunya ens trobem amb un fenomen mai vist, en un país que ha estat definit precisament per tenir l'aportació migratòria com a peça fonamental de la seva evolució, com a mínim durant el darrer segle, fins al punt que s'ha parlat de Sistema Català de Reproducció¹, a diferència del que es podria dir del conjunt d'Espanya, que fins el darrer quart del segle XX, va ser un país d'emigració secular². Però l'extensió més enllà de les fronteres espanyoles del camp migratori referent a Catalunya, que representa la represa de la continuïtat respecte al que succeïa abans de

Andreu Domingo, doctor en Sociologia. Sotsdirector del Centre d'Estudis Demogràfics (CED), on treballa com a investigador des de 1985, i professor associat al Departament de Geografia de la UAB. Especialitzat en migracions internacionals i població de nacionalitat estrangera. adomingo@ced.uab.es

mitjan dels setanta, quan la crisi econòmica va fer minvar els fluxos fins a invertir el signe del saldo migratori al primer quinquenni dels vuitanta, ha estat acompanyada també d'una magnitud colossal. Infreqüent en el volum, en la intensitat i en l'aportació que aquesta ha significat per al conjunt del creixement demogràfic de Catalunya. Si al quinquenni 1966-70 el saldo migratori assolí el màxim del segle XX amb gairebé 426.000 persones, només al quinquenni 2001-2005 s'arribava a les 702.425. Però a més, durant el segon quinquenni dels seixanta l'aportació del saldo migratori al creixement de la població significà el 60%, mentre que el 40% restant era degut al creixement vegetatiu, mentre que en els cinc primers anys del segle XXI, el creixement migratori tot sol és responsable del 90,8% del total³. Les migracions internacionals de principis del segle XXI, han estat les responsables del fulgurant salt dels sis milions d'habitants, a la ratlla dels quals s'havia mantingut Catalunya durant els darrers vint anys del segle XX, als set milions actuals.

Quan s'han cercat les raons d'aquest boom migratori, s'ha tendit a pensar en situacions atípiques, per no dir anòmales. Sovint, amb la suspicàcia que moltes vegades caracteritza els estudiosos septentrionals respecte a l'evolució del sud d'Europa, s'ha buscat en la combinació de proximitat geogràfica amb els focus d'emigració, manca de control de les entrades i l'extensió de l'economia submergida, l'explicació d'aquesta acceleració dels fluxos migratoris dirigits en particular a Espanya, en general al sud d'Europa, i que ha estat la gran protagonista dels darrers anys. Aquest tipus d'arguments a penes pot amagar la mirada escèptica dels països centrals de la Unió Europea que no acaben d'empassar-se que les darreres tendències demogràfiques es donin fora de les seves pròpies fronteres⁴. Una altra

“ L'arribada d'immigració de l'estranger ha estat complementària a la promoció dels joves i de les dones no immigrades.”

tesi desgraciadament força freqüent és aquella que prioritza les causalitats intrademogràfiques, i a que assenyalen les diferències estructurals en matèria demogràfica com la causa dels moviments migratoris: és una mena d'extrapolació de la teoria econòmica neoclàssica al terreny demogràfic, on la diferència de salaris entre regions com a motor de la mobilitat de treballadors és substituïda per la diferència de dinàmiques o estructures demogràfiques. Aquesta perspectiva pressuposa que l'evolució demogràfica s'esdevé seguint una mena d'autoregulació còsmica en matèria de població i poblament, que en termes territorials tendiria a la compensació. Per entendre'ns: que l'escassetat relativa de joves produïda per una fecunditat passada descendent en algunes regions, es compensaria en aquest moment

per la importació d'efectius d'altres països que, per contra, es caracteritzarien pel pes important de joves o per l'alta fecunditat. És el que popularment es coneix com a “migracions de reemplaçament”⁵. La història demogràfica, però, no sembla seguir els imperatius d'aquesta mena de teories hidràuliques de la població. Sense anar més lluny, el gruix de la incorporació migratòria d'aquesta dècada “prodigiosa” del segon mil·lenni pel que respecta a la migració s'ha donat quan les generacions més nombroses de la història de Catalunya estaven al mercat de treball, i ara que s'hi incorporaran progressivament les generacions buides nascudes a partir de mitjan anys setanta, la darrera paraula sobre l'evolució, la tindrà, com quasi sempre, la conjuntura econòmica i no el dèficit relatiu de joves. Aquesta situació és palesa si comparem la diferència amb el creixement migratori d'Espanya i el d'Itàlia, que amb una cronologia i intensitat diferents de la davallada de la fecunditat, han rebut l'impacte del creixement migratori durant el mateix període⁶. ¿Vol dir això que la història demogràfica recent no ha tingut res a veure amb aquest extraordinari creixement? No, significa que la causalitat és molt més complexa que tot això.

En treballs anteriors ens hem dedicat abastament a explicar els factors sociodemogràfics més determinants per comprendre aquest creixement, en el que hem anomenat “complementarietat sociodemogràfica” entre els migrants i els no migrants, en contraposició al “reemplaçament”⁷. Segons aquesta explicació, fonamentada en els treballs sobre la segmentació del mercat de treball de l'economista Michel J. Piore⁸, l'arribada d'immigració de l'estranger ha estat complementària a la promoció dels joves i de les dones no immigrades. Procés amb el que s'ha de comptar tant amb factors demogràfics, com l'allargament

El ritme i el perfil adoptat per les successives onades migratòries han estat marcats, en primer lloc, per les múltiples mesures legislatives que afectaven les migracions i la població estrangera durant aquest període en els àmbits espanyol i internacional.”

D15

de l'esperança de vida i el descens de la fecunditat, com de caire sociodemogràfic, entre els que destaquen les millores del nivell d'instrucció de les generacions de la població autòctona i els canvis en els papers de gènere, així com institucionals, concretament amb la relativa feblesa de l'Estat de benestar i el paper de la família com a subsidiària. Aquest fet ha estat especialment notable en el procés d'externalització respecte a la llar i d'internacionalització del treball domèstic que ha permès l'acceleració de la incorporació de les dones no immigrades al mercat de treball. La cura d'infants, de persones grans i les feines de la llar quan no han estat assumides al si de la família, generalment per les dones, i molt particularment per les àvies, ho ha estat amb molta freqüència per immigrants arribats de l'estranger, majoritàriament però no única, per les dones. Però si aquests han estat en termes generals els factors més rellevants per entendre el context general en el que s'ha produït el creixement migratori, és primordial fer una anàlisi més detallada de l'evolució per entendre altres determinants demogràfics, legislatius i estadístics, que ens acabin d'explicar la peculiaritat d'una evolució, repetim-ho, de caràcter extraordinari.

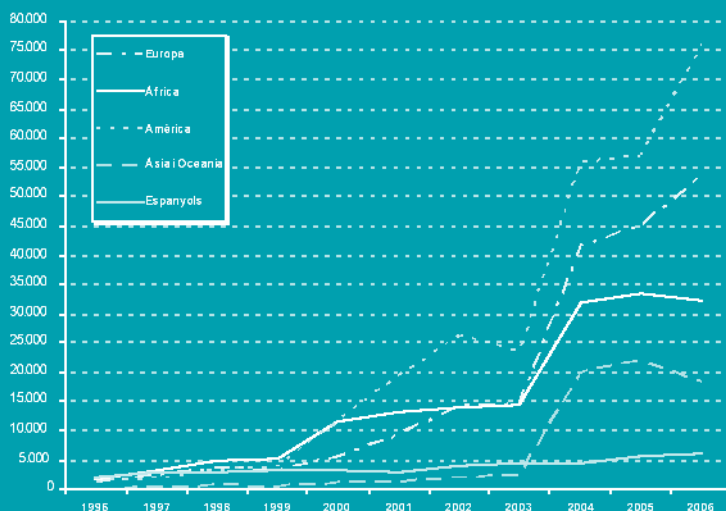
Les onades migratòries internacionals

Les característiques dels migrants arribats de l'estranger a Catalunya han estat molt variades, tant per les motivacions, encara que l'econòmica ha estat la principal, com per la procedència, o pels trets sociodemogràfics, començant pel sexe i l'edat, per exemple. El ritme i el perfil adoptat per les successives onades migratòries han estat marcats, en primer lloc, per les múltiples mesures legislatives que afectaven les migracions i la població estrangera durant aquest període en els àmbits espanyol i internacional. En segon lloc,

no podem oblidar els condicionants econòmics i polítics del propi país d'origen que acaben delimitant el vaivé dels fluxos, o la pròpia inèrcia de cada procés migratori en concret, que implica unes característiques definides i diferenciades. Per últim, no podem deixar d'advertir sobre els canvis introduïts en els criteris de registre que, tot i plantejar-se en conjunt per millorar la visibilitat estadística del fenomen, de vegades han acabat provocant més incertesa en la fiabilitat del conjunt de les dades i en la seva cronologia, però que sobretot condicionen la nostra percepció de les migracions internacionals.

Fluxos migratoris internacionals arribats a Catalunya, 1996-2006, grans agrupacions continentals

FONT: Estadístiques de Variacions Residencials (INE)

El primer gran salt en els corrents migratoris, si ens fixem en el gràfic 1, es dona coincidint amb els primers anys del segle XXI. Aquí la importància de les regularitzacions de 2000 i 2001, així com la demanda de visat Schengen per a algunes nacionalitats, no es pot obviar, tant en el creixement del registre de les altes padronals que estan en l'origen de les estadístiques sobre els fluxos, com en el protagonisme que assoliran llatinoamericans primer, i ciutadans dels països de l'Est entre els europeus, segon. Fins a l'any 2000, els fluxos procedents de l'Àfrica –majoritàriament protagonitzats per marroquins-, s'havien mantingut per damunt de cap altra agrupació. A partir d'aleshores els llatinoamericans prenen el relleu mentre els fluxos d'africans semblen estabilitzar-se: en el que portem del nou mil·leni els flu-

xos de llatinoamericans han representat el 38% del total d'entrades, amb 250.000 persones. Es podria pensar que part d'aquestes altes que se'ns presenten com a fluxos poden correspondre a entrades anteriors que afloren gràcies a les regularitzacions, però a partir de 1996 amb el canvi del Reglament de la Llei de Bases de Règim local i el reconeixement del dret dels migrants a empadronar-se independentement de la seva situació legal, aquest fenomen hauria de ser minoritari. Però sobretot haurem de considerar l'efecte crida que ambdues regularitzacions i l'anunci de la demanda de visat per a Colòmbia (que entra en vigor el gener de 2002) i per a Equador (l'agost de 2003), hi van tenir⁹. Veient els resultats de les regularitzacions, així com el creixement dels fluxos llatinoamericans en paral·lel a l'estancament

El boom migratori que acabem de descriure s'explica també per l'encavalcament de diferents onades migratòries, fet que fa augmentar l'heterogeneïtat.”

dels africans, hi ha qui ha suggerit que corresponia a una voluntat política no explicitada, per part del govern espanyol d'aleshores, de substitució en l'origen de les migracions internacionals dirigides a Espanya, que afavoria els llatinoamericans en detriment dels africans¹⁰. En el segon període, destaca el nou salt dels fluxos l'any 2004, però aquest cop haurem d'assenyalar que en part ens trobem amb l'afegit de les anomenades “altes per omissió” (altes en el padró que es produeixen sense saber la data d'arribada al país o el país de procedència), que en anys anteriors no eren comptabilitzades, essent més del 80% d'aquestes altes protagonitzades per estrangers. Pensem que el 44,2% de totes les 154 mil altes enregistrades el 2004 a Catalunya provinents de l'estranger a les Estadístiques de Variacions Residencials, corresponien a aquestes altes per omissió. La regularització de 2005, si bé no sembla que hagi tingut un efecte crida comparable a les anteriors regularitzacions (recordem que aquesta només estava dirigida a persones que poguessin demostrar la seva vinculació laboral anterior dins el país), en canvi sí que tindrà un efecte en anys posteriors en l'augment d'entrades degudes al reagrupament familiar dels regularitzats. Al mateix temps, l'anunci de demanda de visats per altres països com Bolívia (a partir de 2007), fa que prenguin el relleu de l'Equador o Colòmbia en el creixement precedent, anticipant durant el darrer any 2006 l'arribada d'immigrants bolivians. Per últim, destaca l'increment dels fluxos de nacionals europeus (el 2006, amb 53.620 altes, ja eren el 29% del total), i entre aquests els dels països de l'Est, amb un lloc destacat per a Romania (amb el 29% de les entrades de tots els europeus l'any 2006), que recordem, des de l'entrada a la Unió Europea l'any 2004, ha vist facilitades les condicions d'estada al país, tot i que no han arribat a créixer tant com alguns esperaven.

El boom migratori que acabem de descriure s'explica també per l'encavalcament de diferents onades migratòries, fet que fa augmentar l'heterogeneïtat. Tant les noves com les antigues segueixen creixent tot i que ho facin a un ritme inferior, cosa que explica les enormes proporcions del conjunt. La multiplicació de les procedències durant aquests anys resulta notable, però també les diferències en l'estructura, on trobem des de fluxos que tot just són emergents, siguin protagonitzats per homes o per dones, a fluxos que corresponen a moviments majoritàriament protagonitzats pels reagupats per motius familiars, però que també al seu torn, tenen característiques molt diferents depenent del paper d'homes i dones en les migracions precedents. Així, segons dades de la Subdelegació del Govern a Barcelona, entre 2004 i 2006, el 15% de les altes de la província correspongueren a persones reagrupades.

Per últim, volem destacar els fluxos d'espanyols arribats de l'estranger, que encara que es mantinguin a nivells relativament poc importants (el 3,3% dels arribats el 2006), poden créixer de forma notable els propers anys. Dins d'aquests fluxos encara, hauríem de distingir entre les migracions de retorn, és a dir els espanyols que migraren a l'estranger i ara retornen a Catalunya o els seus descendents que mantingueren la nacionalitat (els procedents d'Europa i Llatinoamèrica són especialment importants), els migrants estrangers que obtingueren la nacionalitat espanyola i emprenen un segon moviment migratori després d'haver retornat al seu país (entre els que es pot destacar antics migrants del Con Sud, arribats a Espanya als anys setanta), i per últim, els que poden créixer més els propers anys, que són aquells descendents d'espanyols que poden obtenir la nacionalitat espanyola de forma preferent (el cas de l'Argentina, i en general altres països llatinoamericans, s'haurà de tenir en compte).

La diversitat dels residents estrangers

Les poblacions resultants de les migracions internacionals són encara més heterogènies que els propis fluxos, donat que a la diversitat original haurem d'afegir la que introdueixen processos d'assentament molt diversos, on la població no immigrada i el territori, també tenen un paper notori. El creixement del volum de la població estrangera fins arribar al gairebé milió de persones a 1 de gener de 2007, ha implicat la seva difusió en el territori: dels 946 municipis de Catalunya, a només 24 no hi havia empadronada cap persona de nacionalitat estrangera. La distribució territorial, però, presenta diferències remarcables, tant en termes absoluts (Mapa 1) com en termes relatius, i també quant als patrons observats per a cada nacionalitat.

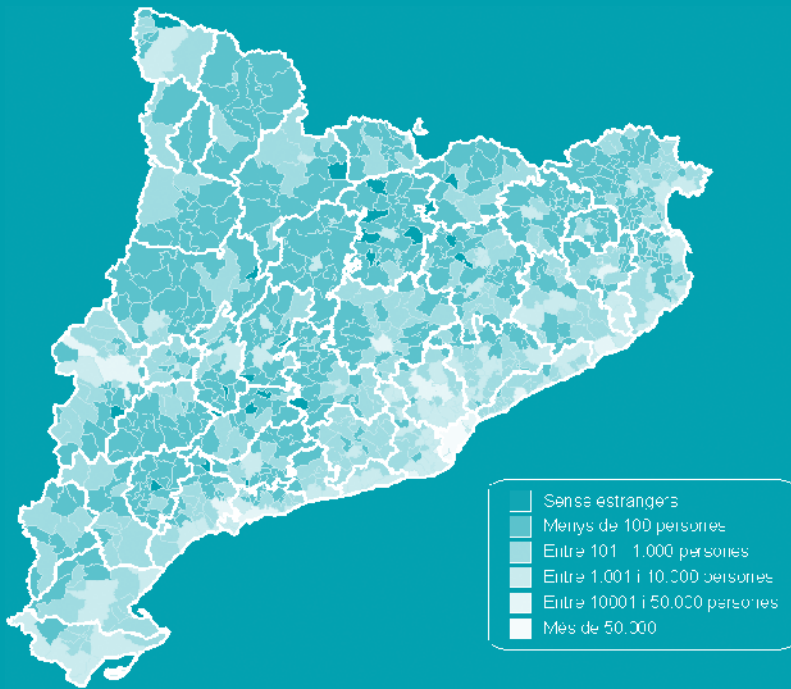
Així Barcelona, amb 246.000 empadronats estrangers és el municipi amb major nombre d'estrangers de Catalunya, d'acord amb el seu pes poblacional, que concentra el conjunt de la Regió Metropolitana de Barcelona, el 64% de tota la població estrangera (per un 68% de l'espanyola). A molta distància la segueixen l'Hospitalet de Llobregat i Badalona, amb 50.000 i 26.607 residents estrangers, respectivament. En termes relatius, és de destacar que han deixat de ser els municipis més petits els que presentaven una major concentració, assolint a hores d'ara els màxims percentatges poblacions mitjanes com Castelló d'Empúries amb el 46,8% o Guissona amb el 38,5% o Lloret i Salou amb el 36%. Els municipis costaners i les capitals comarcals són, amb tot, els que usualment presenten un nombre més elevat d'immigrants estrangers, cartografiant el mapa de l'activitat del país: serveis, hosteleria, construcció o transformació de la indústria agropecuària i han estat el major reclam a l'assentament. A cada municipi, en termes generals,

seran l'accessibilitat als mitjans de transport i el preu de l'habitatge els que hauran fet de filtre en la distribució.

Si abandonem l'anàlisi del conjunt de la població estrangera per apropar-nos a les nacionalitats, veurem com a Catalunya, tot i els canvis experimentats en els fluxos del segle XXI, la població marroquina segueix essent la més nombrosa, amb 191.652 empadronats estrangers, doblant el nombre d'equatorians, que són la segona nacionalitat: 1 de cada 5 estrangers a Catalunya és de nacionalitat marroquina. Encara que haurem de considerar que les majors facilitats per a la població iberoamericana per nacionalitzar-se espanyols els fa sortir d'observació abans (dos anys de residència legal ininterrompuda front als deu anys que s'exigeixen a la resta d'extracomunitaris excepte andorrans, equatoguineans, filipins i descendents de la població sefardí).

La diversitat de la població estrangera, a la que hem al·ludit a l'encapçalament d'aquest apartat, també està marcada per la desigual estructura de sexe i edat que presenta cadascuna de les nacionalitats. Estructura determinada per la història migratòria, el temps d'arribada, i el protagonisme d'un dels dos sexes o dels diferents grups d'edat en el procés migratori, sense deixar de banda l'esmentada incidència de les nacionalitzacions. Per il·lustrar aquesta diversitat hem decidit representar les piràmides de població de les dues primeres nacionalitats de cadascun dels agregats continentals (Figura 1): Marroc (191.652 persones) i Gàmbia (14.099), per l'Àfrica; Equador (81.831) i Bolívia (51.584) per Amèrica; Romania (63.534) i Itàlia (37.750), encara que haurem de considerar que només el 45% dels italians són nascuts a Itàlia), per Europa; i, per últim, Xina (33.689) i Pakistan (25.362), per Àsia.

Distribució de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya, 2007

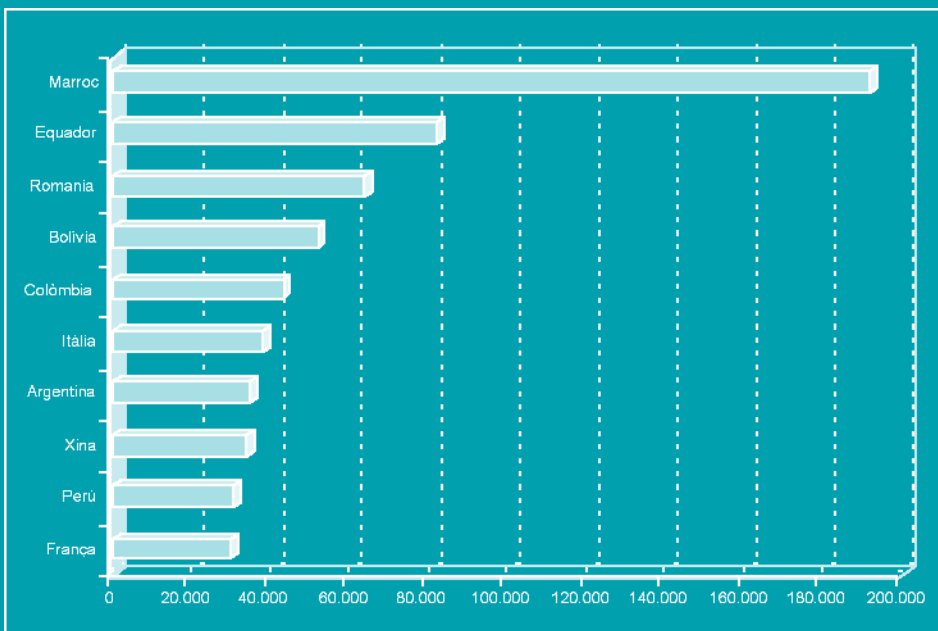

D19

FONT: Padró continu de població, 2007 (INE)

GRÀFIC 2

10 primeres nacionalitats d'estrangers empadronades a Catalunya, 2007

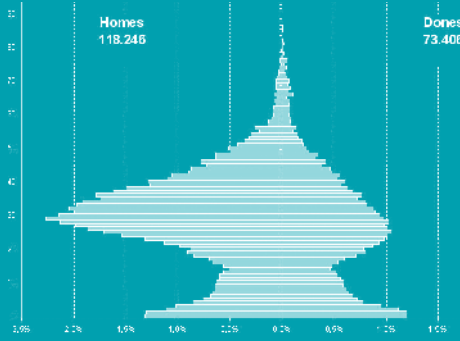
FONT: Padró continu de població, 2007 (INE)

Piràmides de població, selecció de nacionalitats estrangeres, Catalunya, 2007

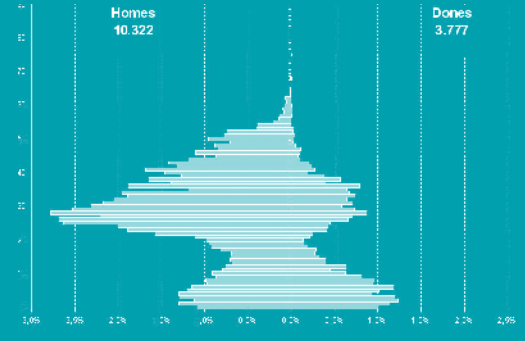
D20

NOUS HORIZONS 190 | 2008

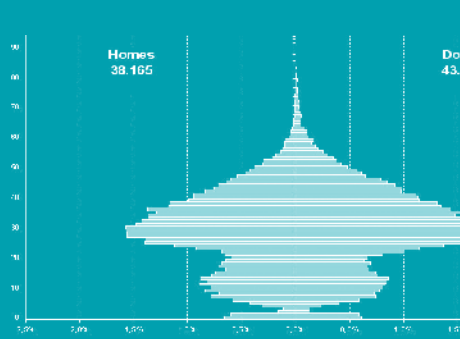
Marroquins

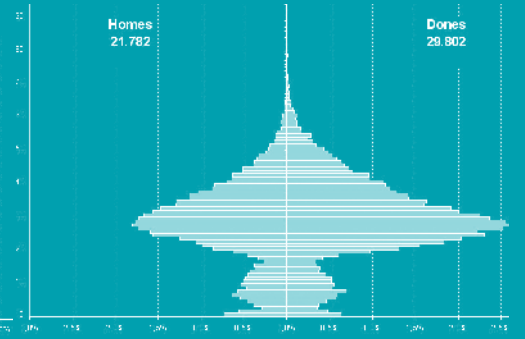
Gambians

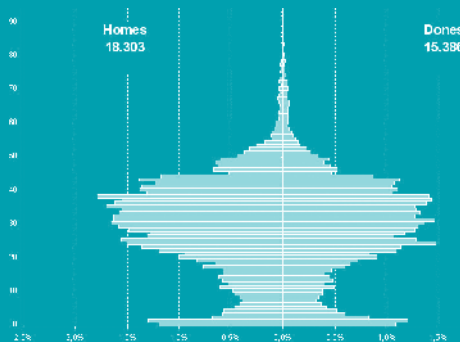
Equatorians

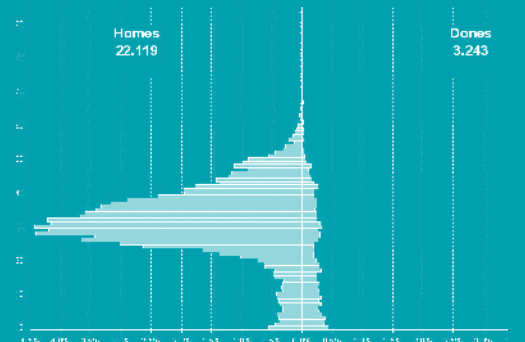
Bolivians

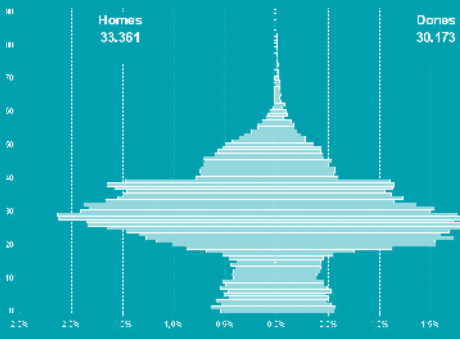
Xinesos

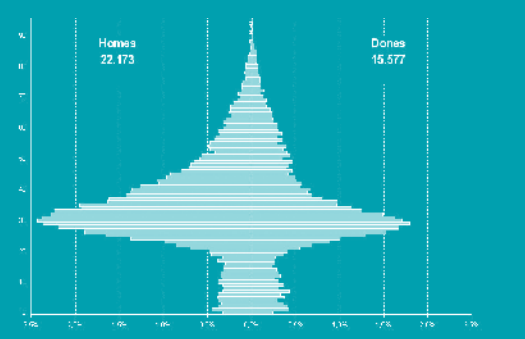
Pakistanesos

Romanesos

Italians

FONT: Padró continu de població, 2007 (INE)

La perspectiva històrica ens diu que els moviments migratoris es donen de manera discontinua, i adopten la forma d'onades marcades pel ritme de la conjuntura econòmica.”

La primera característica a assenyalar en la comparació de les piràmides és les diferències per sexe, d'aquesta manera, queda clar quan l'estratègia migratòria descansa en un dels dos sexes o quan aquest no és significatiu. Les poblacions de marroquins (62% homes), gambians (73%) i pakistanesos (87%) apareixen fortament masculinitzades, mentre que en el pol oposat apareixen els bolivians, amb major presència de dones (58%). La població equatoriana, que com moltes altres llatinoamericanes als primers anys d'arribada també estava molt feminitzada, enguany ja apareix força equilibrada, producte del reagrupament de marits. Romanesos i xinesos, per contra, no presenten gaires diferències per sexe, al voltant del 47% són dones. Totes aquestes poblacions comparteixen la seva joventut (amb màxims entre els 25 i els 35 anys), en concordança amb les migracions de treballadors de caire eminentment econòmic (no seria el mateix en les piràmides de britànics o alemanys, per exemple, on el pes de les persones en edat al voltant de la jubilació és determinant). I amb tot, presenten força diferències també en la població menor, on es barreja les pautes de reagrupament familiar. Però a més, la natalitat dels immigrants a Catalunya, en concordança amb el temps d'arribada, però de forma igualment significativa amb l'accés a la nacionalització dels infants, equatorians i bolivians principalment, els faria desaparèixer d'observació en els primers anys. S'ha de tenir en compte que en aquestes dues nacionalitats, com que ni l'Equador ni Bolívia reconeixen els fills nascuts a l'estranger com a nacionals dels respectius països, la legislació espanyola, per tal d'evitar que esdevinguin apàtrides, els hi reconeix el dret a la nacionalitat espanyola. El decalatge entre els 0 i els 2 anys i la dràstica disminució dels 3 fins als 10 anys pot ser interpretada d'aquesta manera¹¹.

Conclusions: un punt d'inflexió?

Com s'ha dit per la Catalunya del segle XX, tampoc la del segle XXI serà entenedora sense les migracions, aquest cop però, les migracions internacionals. La internacionalització, l'acceleració i la diversificació dels fluxos migratoris han estat la característica d'aquest nou segle. La perspectiva històrica ens diu que els moviments migratoris es donen de manera discontinua, i adopten la forma d'onades marcades pel ritme de la conjuntura econòmica. En aquests moments, podríem estar a prop de la cresta de la primera onada del segle XXI, encara no de la seva inflexió. L'evolució futura dependrà de moltes circumstàncies, però especialment de la profunditat de la recessió anunciada enguany. I malgrat que el retorn és creixent i significatiu a les nacionalitats més representades, haurem de considerar la inèrcia del propi procés migratori, i especialment l'augment dels fluxos deguts al reagrupament familiar. Si observem el que ha passat durant aquests darrers sis anys, és notable veure com també el conjunt del procés sembla accelerar-se, nacionalitats com Equador, Colòmbia i darrerament Bolívia o Romania, que eren molt poc representatives o gairebé inexistents a mitjan anys noranta, no només han crescut fins a ultrapassar els cinquanta-mil residents, sinó que han començat, com a mínim les tres primeres, processos de reagrupament que han fet canviar completament el seu perfil demogràfic per sexe i edat. Si bé és possible pensar en una moderació dels corrents migratoris, també s'hauria de tenir en compte que davant les situacions de crisi, si aquestes són de caire global, es pot produir un efecte de retenció: els migrants d'aquelles nacionalitats on la situació del seu propi país també estigui deteriorada per la crisi poden optar per romandre a Catalunya en comptes d'un retorn mancat de garanties, tot i que fóra parcialment subvencionat.

“ Davant la legislació, els individus i les famílies, però també les institucions implicades en els processos migratoris (inclos l'assentament), tendeixen a modificar estratègicament els seus comportaments, i no sempre en la direcció pretesa per la legislació, ni en la desitjada pels migrats o les institucions.”

En aquest sentit, caldria igualment veure com mesures de control restrictives, com la demanda de visat Schengen, en un primer moment varen provocar l'augment i la transformació dels fluxos migratoris. De la mateixa manera, podríem considerar com la discriminació d'uns fluxos en favor dels altres pot haver fet empitjorar les condicions de vida d'una població determinada i significar aquest fet un llast per al futur, de conseqüències encara imprevisibles. Davant la legislació, els individus i les famílies, però també les institucions implicades en els processos migratoris (inclos l'assentament), tendeixen a modificar estratègicament els seus comportaments, i no sempre en la direcció pretesa per la legislació, ni en la desitjada pels migrats o les institucions. Per últim, però directament relacionat amb la legislació i amb les pràctiques administratives, també hem vist com la nostra percepció de les migracions internacionals està pertorbada pel registre estadístic, molt en concret per les altes i les baixes padronals. En els darrers temps, en alguns municipis sembla que s'ha estès la pràctica de restringir l'empadronament de la població estrangera, com a forma dissuasòria per al seu assentament o com a mesura per estalviar-se les despeses socials que puguin generar els nous veïns. Aquesta és una pràctica que contradiu el dret dels estrangers a empadronar-se independentment de la seva situació legal, i és la pràctica dels darrers anys. Però és una decisió que, coincidint amb un major protagonisme de l'administració local en la política migratòria (intervenció activa en els informes per al reagrupament i la regularització per arrelament), en primer lloc distorsiona el registre, i, amb això, el coneixement del que succeeix. I més important encara, empitjorarà el problema: la invisibilització estadística equival a tancar els ulls i aquesta actitud mai no ha estat una solució a cap problema•

- 1 CABRÉ, A. (2007) "Les onades migratòries en el sistema català de reproducció". A *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània. Nadala 2007*, Any 41, pp. 11-17.
- ARANGO, J. (2007) "Les primeres migracions del segle XX a Catalunya". A *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània. Nadala 2007*, Any 41, pp. 18-33.
- PUJADAS, I. (2007) "Les migracions dels anys seixanta a Catalunya". A *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània. Nadala 2007*, Any 41, pp. 35-47.
- 2 MUÑOZ PÉREZ F., IZQUIERDO ESCRIBANO A., (1989), « L'Espagne, pays d'immigration », *Population*, 44 (2), p. 257-289.
- 3 DOMINGO, A. (2007) "El segle XXI i la internacionalització de les onades migratòries" A *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània. Nadala 2007*, Any 41, pp. 49-61.
- 4 BALDWIN-EDWARDS, M. i ARANGO, J. (1999) *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*. London, Frank Cass.
- 5 POPULATION DIVISION, 2001, *Replacement migration: is it a solution to declining and ageing populations?*, Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations.
- 6 DOMINGO, A. i GIL, F. (2008) "Desigualdad y complementariedad en el mercado de trabajo: autóctonos e inmigrantes en Italia y España", *Revista Italiana di Economia, Demografia e Statistica*, pp. 75-100.
- 7 DOMINGO, A. i GIL, Fernando (2007) "Immigration et évolution de la structure de la main-d'oeuvre au Sud de l'Union européenne ". *Population*, núm. 4, pp. 825-846.
- 8 PIORE, M. J. (1979) *Birds of Passage, Migrant Labour and Industrial Societies*. Cambridge, Cambridge University Press.
- 9 DOMINGO, A. i VONO, D. (2007) "El control de flujos procedentes de Iberoamérica en España desde la perspectiva sociodemográfica". I *Seminario Internacional de Políticas Migratorias 2007, La Interacción del Estado, el Mercado y la Ciudadanía*, La Coruña, ISBN. 978-84-690-8119-4.
- 10 IZQUIERDO ESCRIBANO, A., LOPEZ DE LERA, D. i MARTÍNEZ BUJÁN R. (2002), "Los preferidos del siglo XXI: la inmigración latinoamericana en España". *Actas del 3 Congreso de la Inmigración en España*, Vol 2, Granada: 2002, pp. 237-250.
- RECAÑO, J. i DOMINGO, A. (2006) "Aproximació a la irregularitat a Catalunya". LARIOS, Maria José i NADAL, Mónica (Ed.) *La immigració a Catalunya, Anuari 2005. Vol I. Anàlisi Jurídica i sociodemogràfica*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, pp. 223-256.
- DOMINGO, A. (2006) "Tras la retórica de la hispanidad: la migración latinoamericana en España entre la complementariedad y la exclusión". CANALES, A. I. (Ed.) *Panorama actual de las migraciones en América Latina*. Guadalajara (México): Asociación Latinoamericana de Población, Universidad de Guadalajara, pp. 21-44.
- 11 ÁLVAREZ RODRÍGUEZ, A. (2006) *Nacionalidad de los hijos de extranjeros nacidos en España*. Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

IMMIGRACIÓ I MERCAT DE TREBALL EN L'ACTUAL CONTEXT ECONÒMIC

Miguel Pajares. És membre del GRECS (Universitat de Barcelona) i president de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat. Realitza un informe anual sobre immigració i mercat de treball. mpajares@ccoo.cat

D24

NOUS HORIZONS 190 | 2008

Estem vivint una desacceleració econòmica que a mitjans de 2008, quan es conclouí aquest article, havia adquirit ja una importància tal que amenaçava fins i tot de situar-nos en zones properes a la recessió. Era inevitable una fase de desacceleració després del llarg període de creixement viscut a Espanya des de 1994, però s'ha agreujat per les característiques d'aquest creixement, fonamentades en el sector de la construcció, i per una situació internacional marcada pels forts problemes financers generats des dels Estats Units, uns preus del petroli situats en màxims històrics i un context europeu en què la desacceleració s'havia manifestat ja amb antelació.

En situacions com aquesta, el debat sobre la immigració es reforça i els estereotips i les pors que l'acompanyen s'agregen. A Espanya s'han produït fluxos intensos d'immigració en els últims anys que han estat relativament acceptats en un context de fort creixement de l'ocupació, però ara està creixent la desocupació i en aquesta situació els prejudicis xenòfobs poden veure's enaltits i el rebuig de la immigració pot afectar nous sectors de la població. El que s'aprecia fàcilment és que creix la valoració negativa que es té sobre el fenomen de la immigració, com un fet que genera més danys que beneficis.

En aquest context, estem obligats a dotar-nos d'una explicació veraç sobre els intensos fluxos d'immigració produïts en els últims anys i observar el moment actual amb una certa perspectiva a mitjà termini. D'entrada, cal que analitzem amb rigor els efectes que la immigració rebuda ha tingut sobre el nostre creixement econòmic i el nostre mercat de treball.

La immigració dels últims anys: un fenomen singular

En qualsevol país receptor d'immigració els efectes que aquesta genera no es redueixen als econòmics, els socials i els culturals també són importants. Un dels aspectes més interessants que s'han de considerar, quan es debat sobre immigració, és la riquesa cultural que aquesta acaba aportant a la societat receptora. Però aquí ens referirem només als efectes que produeix sobre el creixement econòmic, ja que l'article està centrat sobre la relació entre la immigració i el mercat de treball.

La immigració a Espanya és molt recent: s'inicia en els anys vuitanta, però és en els noranta quan comença a ser significativa. Podem dir que ha estat en l'última dècada quan Espanya ha esdevingut un país d'immigració. El gruix de la immigració que avui tenim s'ha rebut a partir de 1996, i d'aquesta, la major part s'ha rebut a partir de 2001.

D'acord amb les dades sobre estrangers amb residència legal a Espanya, a finals de 1996 hi havia 539.000 estrangers, a finals de 2001 n'hi havia 1.109.000 i a finals de 2007 n'hi havia 3.979.014. Com veiem, les tres quartes parts de la nostra immigració s'han rebut en els últims sis anys. Una altra estadística amb què comptem, l'Enquesta de Població Activa (EPA), ens diu que a finals de 2001 hi havia 1.357.000 estrangers i que a finals de 2006 eren 4.409.000. La magnitud d'aquest creixement (uns 3 milions d'immigrants en cinc anys) ha convertit Espanya en un país singular.

Efectivament, en l'última dècada hem tingut el creixement de residents estrangers més alt d'Europa i un dels més alts del món. Les dades que Nacions Unides va donar, referits al període

1990-2005, indicaven que Espanya era, juntament amb els EUA i Alemanya, un dels tres països del món que més immigració havia rebut en aquest període; però el flux immigratori a Espanya no es reparteix de la mateixa manera al llarg d'aquests quinze anys, sinó que és molt més intens en el tercer lustre, el que ens porta a suposar que hem estat el segon país del món pel que es refereix a la immigració rebuda a partir de l'any 2000 (Alemanya n'havia rebut més a la dècada dels noranta).

El creixement econòmic com a causa i efecte

Quina relació té això amb el creixement econòmic? L'economia espanyola ha tingut, en l'última dècada, un creixement mitjà anual del 3,5% del PIB, molt per sobre de l'uropeu (2,3%)¹. Aquest creixement econòmic ha vingut acompanyat d'un fort augment de l'ocupació. A finals de 1996 a Espanya hi havia 13 milions d'ocupats i a finals de 2006 n'hi havia 20 milions. És a dir, en només deu anys la població ocupada ha crescut en 7 milions de persones. En els mateixos anys en què es produeixen uns fluxos intensos d'immigració també es produeix un fort creixement de l'ocupació.

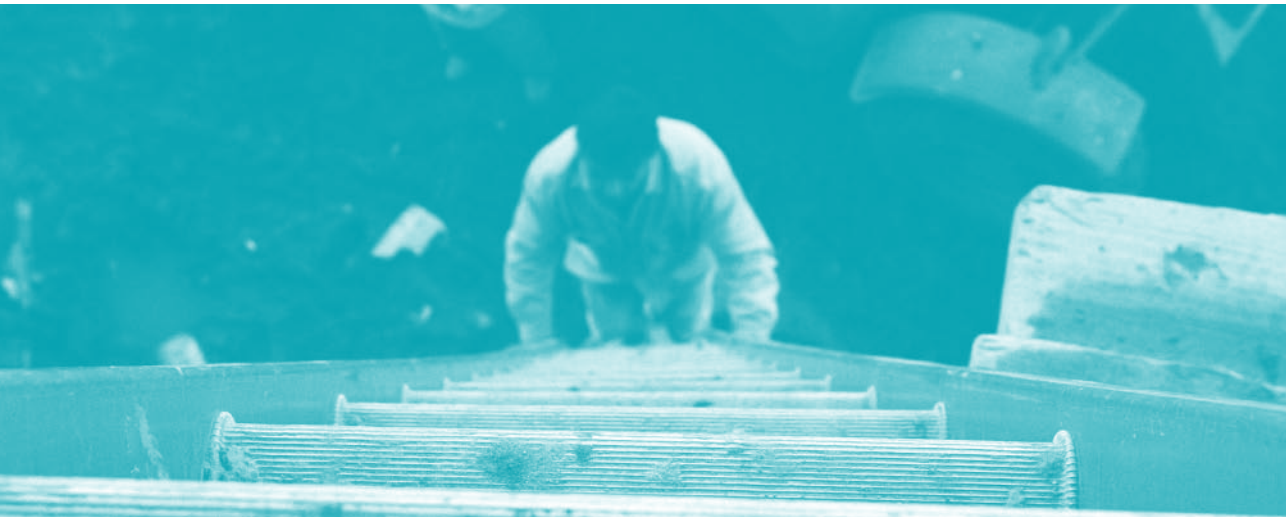
El que ens interessa ressaltar és com s'ha produït aquest increment de l'ocupació, és a dir, d'on surten aquests 7 milions de nous ocupats. D'aquests, uns 4,5 milions són espanyols que s'han incorporat al mercat laboral. Però això s'ha produït en un context demogràfic de pràctic estancament en el creixement de la població espanyola que està en edat de treballar. Per tant, la pregunta continua sent, d'on surten els nous espanyols incorporats al mercat de treball?

En només deu anys la població ocupada ha crescut en 7 milions de persones. En els mateixos anys en què es produeixen uns fluxos intensos d'immigració també es produeix un fort increment de l'ocupació.”

D25

“ Sense els immigrants hagués estat impossible aconseguir aquest nombre de 7 milions de noves ocupacions, perquè el descens de la taxa de desocupació i l'augment de la taxa femenina d'ocupació ja no permetien un augment tan gran dels ocupats.”

Surten de dues fonts: la primera és l'augment de la taxa femenina d'ocupació i la segona és la reducció de la taxa de desocupació. La major incorporació de les dones al mercat laboral genera un augment dels actius nascuts a Espanya de més de 2 milions d'efectius. La taxa d'ocupació femenina ha passat en una dècada del 27% el 1996 al 43% el 2006. Paral·lelament, s'ha produït una caiguda espectacular de la taxa de desocupació: entre 1996 i 2006 la taxa de desocupació cau del 22% al 8%.

Entre ambdós factors, l'augment de la taxa d'ocupació femenina i la caiguda de la taxa de desocupació, la població nadiua (espanyola) aporta, entre 1996 i 2006, un increment d'uns 4,5 milions d'ocupats. Però el creixement total en aquest període ha estat de 7 milions de noves ocupacions, i això ha estat possible perquè a aquests 4,5 milions de nous ocupats nadius s'han sumat 2,5 milions més d'immigrants (Oliver, 2006).

Sense els immigrants hagués estat impossible aconseguir aquest nombre de 7 milions de noves ocupacions, perquè el descens de la taxa de desocupació i l'augment de la taxa femenina d'ocupació ja no permetien un augment tan gran dels ocupats. Fins l'any 2001 la major part dels nous ocupats són espanyols, però a partir d'aquest any comença a esgotar-se la possibilitat de què els espanyols aportin quantitats importants de nous ocupats, i és llavors quan la immigració es torna imprescindible. L'any 2001 els ocupats estrangers eren 749.000 (segons l'EPA), i l'any 2006 havien passat a ser 2.602.000.

En els anys de fluxos més intensos d'immigració, els sectors laborals que més immigració van rebre no van ser els que van tenir menors increments salarials."

La immigració ha millorat la situació del mercat laboral i dels treballadors autòctons

No es tracta només del fet que la immigració ha aportat una mà d'obra que d'una altra forma no s'hagués tingut, es tracta també de què ha corregit els desajusts del mercat de treball. Se sap que es poden donar situacions en les quals es combina un alt percentatge de desocupació amb dificultats de les empreses per trobar treballadors en determinats sectors. En la mesura en què això es resol i es troben treballadors per a totes les categories de treball, hi ha major creixement econòmic i augmenta l'ocupació per a tots. És a dir, l'ocupació dels espanyols ha crescut de forma tan espectacular gràcies, en certa manera, a l'arribada dels immigrants.

No hi ha cap dubte que aquest prejudici popular de què els immigrants treuen llocs de treball als nadius no és cert. Les anàlisis que alguns investigadors realitzem a Espanya demostren que la veritat és més aviat el contrari, que la immigració ajuda a què els nadius trobin majors possibilitats d'ocupació (Iglesias i Lorente, 2006; Pajares, 2007). Estudis realitzats en altres països, sobre l'impacte de la immigració en el mercat de treball, mostren també els efectes positius de la immigració sobre les possibilitats d'ocupació dels nadius (Poot i Cochrane, 2004; Portes i French, 2005; Peri, 2007).

Però existeix un altre prejudici que també ha de ser qüestionat. Es considera, dins del món laboral, que la immigració està exercint una certa pressió a la baixa sobre els salaris dels treballadors nadius. Aquest també ha estat un aspecte estudiat (Pajares, 2007), mitjançant l'anàlisi de l'evolució dels salaris en termes de creixement percentual, i s'ha comprovat que els sectors amb més immigració no són els que han tingut

menor creixement dels salaris. Entre els anys 2000 i 2006 l'increment salarial mitjà a Espanya va ser del 21,4%; va haver-hi sectors d'activitat en què va ser més elevat i altres en què va ser més baix. En la construcció i l'hostaleria, els dos sectors amb majors percentatges de població immigrada (a banda de l'ocupació domèstica), els increments salarials van estar per sobre de la mitjana (24,0% i 23,5% respectivament). És a dir, en els anys de fluxos més intensos d'immigració, els sectors laborals que més immigració van rebre no van ser els que van tenir menors increments salarials.

Hi ha, a més, un altre aspecte que s'ha de tenir en compte, i és com la immigració afecta la distribució per categories dels treballadors nadius. En la nostra recerca es comprova que els treballadors immigrants s'han anat concentrant més en les categories baixes (manobres, bàsicament), i això ha vingut acompanyat d'un desplaçament dels nadius cap a les categories mitjanes o altes. La proporció de manobres que avui es dona entre els treballadors nadius és inferior a la que es donava en l'etapa anterior als fluxos intensos d'immigració, i, en canvi, les proporcions en les categories altes han crescut.

En la mesura en què la immigració ha acudit a ocupar les categories baixes, alguns sectors han pogut mantenir el creixement, i els treballadors nadius han millorat la seva distribució per categories, el que al seu torn en comporta la millora del salari mitjà. En definitiva, quan incloem el factor de mobilitat ascendent que la immigració exerceix sobre els treballadors nadius, la conclusió a la qual arribem és que el seu salari mitjà s'ha vist beneficiat per la intensitat dels fluxos migratoris rebuts en els últims anys.

“ Hem tingut un creixement econòmic que ha demandat molta mà d'obra i una demografia que ja no la pot aportar, i és aquí on rau l'explicació de la immigració que hem rebut. Hem pres la immigració que hem necessitat i en el moment en què l'hem necessitat. I, en general, la població autòctona se n'ha beneficiat fortament, perquè ha incrementat les seves oportunitats d'ocupació i ha millorat la seva distribució per categories en el mercat laboral.”

En definitiva, hem tingut un creixement econòmic que ha demandat molta mà d'obra i una demografia que ja no la pot aportar, i és aquí on rau l'explicació de la immigració que hem rebut. Hem pres la immigració que hem necessitat i en el moment en què l'hem necessitat. I, en general, la població autòctona se n'ha beneficiat fortament, perquè ha incrementat les seves oportunitats d'ocupació i ha millorat la seva distribució per categories en el mercat laboral.

Els nous reptes que genera la situació actual

Ara s'està incrementant la desocupació i bona part dels nous aturats són treballadors immigrants. La primera reflexió que això ens ha de generar és que hauríem de fugir d'insistir molt en la distinció entre aturats autòctons i immigrants; tots són treballadors del nostre mercat laboral, tots han contribuït al fort creixement econòmic dels últims anys i tots mereixen la mateixa atenció del nostre sistema de protecció social.

Però a l'efecte d'aconseguir una major eficàcia en les polítiques actives d'ocupació que ara hem de realitzar sí que convé que disposem de l'anàlisi sobre els nous aturats immigrants. En el nostre informe de 2008 sobre immigració i mercat de treball (Pajares, 2008) n'hem establert les característiques. Partim del fet que la població immigrada té una taxa de desocupació prou superior a l'autòctona: a finals de 2007, la dels estrangers era del 12,4%, 4,5 punts superior a la dels espanyols (que era del 7,9%). La taxa dels estrangers havia crescut lleugerament respecte a la de finals de 2006, però encara va créixer més en el primer trimestre de 2008, situant-se en el 14,6% (la dels espanyols també va créixer fins al 8,7%).

La població immigrada té una taxa de desocupació prou superior a l'autòctona: a finals de 2007, la dels estrangers era del 12'4%, 4'5 punts superior a la dels espanyols, que era del 7'9%."

D29

L'increment de la desocupació entre les persones immigrades es produeix, encara que sembli paradoxal, alhora que continua creixent el seu nombre d'ocupats (efectivament, segons l'EPA, en els primers mesos de 2008 continuen creixent, i a més hi ha un notable increment d'altres a la Seguretat Social). Aquesta aparent paradoxa s'explica perquè la seva població activa ha crescut més que l'ocupada, quelcom que es pot deure a diversos motius: un motiu són els increments recents de la reagrupació familiar, un altre el fet que la pèrdua d'ingressos en les famílies (es treballen menys hores extraordinàries, les hipoteques costen més, etc.) estigui portant a buscar treball a membres de les mateixes que abans eren inactius.

Pel que fa referència al perfil dels nous desocupats immigrants, els que van a la desocupació el 2007 són bàsicament homes. Però durant el primer trimestre de 2008 les dones també es veuen afectades. El col·lectiu que, segons l'EPA, té el major nombre d'ocupats, l'equatorià, no ha tingut un increment d'aturats, tot i que tampoc l'ha tingut amb prou feines d'ocupats. Altres col·lectius amb un nombre elevat d'ocupats com l'argentí i el bolivià tampoc han vist incrementar la seva desocupació, i l'increment d'aturats del col·lectiu colombià ha estat baix.

Els que, en canvi, aporten el gruix dels nous desocupats són el col·lectiu marroquí i el romanès. El marroquí era el que ja tenia més desocupats, i l'any 2007 ha incrementat la seva distància sobre els altres. Una cosa semblant ha passat amb el col·lectiu romanès, si bé aquest ha tingut un menor increment d'aturats i un major augment d'ocupats que el marroquí. Per sectors, els principals increments de la desocupació d'immigrants el 2007 es produeixen en l'agricul-

tura i la construcció. Però l'ocupació en el sector agrícola és fluctuant i, de fet, en el primer trimestre de 2008 va créixer; ens queda doncs la de la construcció com a sector que concentra els increments de la desocupació. Per categories, són els treballs no qualificats els que el 2007 van patir més l'increment de la desocupació, tot i que en els primers mesos de 2008 també l'han patit els treballs qualificats de la construcció. Però fer un treball poc qualificat no implica tenir poca formació, especialment en el cas dels immigrants.

La recol·locació d'aquests aturats constitueix el repte que cal afrontar des de les polítiques actives d'ocupació. El gruix dels nous aturats l'està aportant el sector de la construcció, però dins del mateix hi ha parts en què l'ocupació pot continuar creixent, com ara l'obra pública, l'habitatge protegit i la rehabilitació d'habitatge. Reforçar l'activitat en aquests àmbits pot compensar, almenys parcialment, la disminució de l'ocupació en habitatge privat. Cal pensar, no obstant això, que bona part d'aquests nous aturats haurà d'acudir a altres sectors: alguns a la indústria i la resta, la majoria, al sector serveis, que en algunes branques d'activitat, com l'hostaleria, continua creant ocupació.

En les conclusions del nostre mencionat informe assenyalàvem la importància de les activitats formatives per a la recol·locació dels aturats en sectors diferents dels de procedència. Potenciar la formació ocupacional sembla una de les prioritats que haurien d'establir-se en l'actual conjuntura. Fins ara el gruix dels recursos formatius s'han dirigit a la formació contínua, fet raonable en un context en què disminuïa la desocupació i s'incrementava vertiginosament

“ Potenciar la formació ocupacional sembla una de les prioritats que haurien d'establir-se en l'actual conjuntura.”

l'ocupació: formar les persones que ja estaven treballant per millorar les seves qualificacions era la prioritat lògica d'aquell context. Però ara sorgeix una nova prioritat: formar les persones que es queden a l'atur per dotar-les de les qualificacions que permetran la seva recol·locació en altres categories o altres branques d'activitat, i, per tant, la formació ocupacional adquireix més importància.

La millora de la formació ocupacional requereix també un millor coneixement dels sectors, les branques d'activitat o les empreses que aniran demandant força de treball en els propers temps, així com de les qualificacions que requeriran.

Però la millora del nostre sistema formatiu ha de plantejar-se, sobretot, com a un objectiu estratègic, més enllà de les necessitats que l'actual conjuntura ens planteja. I la relació entre el sistema formatiu i la immigració també. Quan conclogui aquesta conjuntura i s'iniciï una nova etapa de creixement tornarà a necessitar-se mà d'obra immigrada, però probablement serà en major volum, ja que la nostra demografia tendeix a què això sigui així. Si, a més, anem a un sistema productiu de major valor afegit, necessitarem una mà d'obra més qualificada, un fet que afecta tant a immigrants com a autòctons, i això suggereix que tot el que fem ja en el terreny del reciclatge formatiu serà de gran valor en aquest futur pròxim •

Bibliografia:

IGLESIAS FERNÁNDEZ, C. i LLORENTE HERAS, R. (2006). *The impact of economic immigration on labour opportunities of native-born workers: the Spanish case*. Servilab, Universidad de Alcalá. http://www.servilab.org/iuaes_sp/publicaciones/Dt5-06-ing.pdf

OLIVER ALONSO, J. et al (2006). *Las Españas de la inmigración: mercado de trabajo e inmigración en las CCAA españolas 1995-2005*. Barcelona: Manpower.

PAJARES, M. (2007). *Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2007*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Observatorio Permanente de la Inmigración.

PAJARES, M. (2008). *Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2008*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Observatorio Permanente de la Inmigración.

PERI, G. (2007). «How Immigrants Affect California Employment and Wages». A: *California Counts. Population Trends and Profiles*. Vol. 8, Núm. 3. http://www.ppic.org/content/pubs/cacounts/CC_207GPCC.pdf

POOT, J. i COCHRANE, B. (2004). *Measuring the economic Impact of immigration: a Scoping Paper*. New Zealand Immigration Service. www.immigration.govt.nz/.../0/ScopingpaperontheEconomicImpactsofImmigration.pdf

PORTES, J. i FRENCH, S. (2005). *The impact of free movement of workers from central and eastern Europe on the UK labour market: early evidence*. Working Paper No. 18. Department for Work and Pensions. www.dwp.gov.uk/asd/asd5/WP18.pdf

1 El creixement espanyol ha estat, després del d'Irlanda i Grècia, el més alt de la Unió Europea.

SEGREGACIÓ ESCOLAR I IMMIGRACIÓ: REPENSANT PLANTEJAMENTS I ALTERNATIVES

Silvia Carrasco, especialista en educació i infància en el camp de les migracions i professora del Departament d'Antropologia Social i Cultural de la UAB, on dirigeix el Grup de Recerca EMIGRA. Treballa en recerques comparatives entre Europa i els EUA i assessora diverses institucions. Silvia.Carrasco@uab.es

El debat sobre les millors estratègies d'escolarització dels fills i filles de la immigració estrangera per garantir la seva incorporació a la societat catalana en condicions d'igualtat es renova cíclicament amb virulència des de 1994. Reformes, contrareformes i reorganitzacions proposades i aplicades per diversos sectors polítics, professionals i civils no semblen escapar, però, d'un mateix paradigma ja antic a la història de les societats que malden per trobar encaixos a la diversitat enmig de retòriques de la ciutadania i la identitat, que es modifiquen fàcilment en èpoques de recessió com l'actual: de vegades es confon acríticament 'concentració' amb segregació i 'repartiment' amb inclusió, mentre es vincula diversitat amb fracàs i homogeneïtat amb èxit, o es sostenen discursos contradictoris quan es comparen les escoles i quan s'analitza la organització escolar interna. La qüestió és que ara es fan més evidents i s'accentuen entre totes les classes socials dinàmiques socioculturals preexistents de fugida i aspiracions de distinció, que són molt més a l'abast per l'existència d'una doble xarxa finançada amb fons públics sense obligacions idèntiques, que també abarateix les estratègies selectives de les elits.

Aquest article repassarà breument alguns elements clau d'aquest debat.

Els termes del debat

L'anunci del conseller Maragall a mitjan gener de 2008 sobre la creació d'espais separats per acollir inicialment alumnat estranger que arriba amb el curs començat, el que es coneix com a *matrícula viva*, va provocar sorpresa i rebuig des del món de la recerca, apel·lant a raons científiques, socials i morals contra les conseqüències d'aquesta decisió. La sorpresa venia del fet que la mesura anunciada anava en direcció contrà-

ria a la política endegada pel primer Govern de coalició tripartit post-convergent i ampliada per l'actual Govern d'entesa: un projecte¹ pensat per a la inclusió educativa, el reconeixement positiu de la diversitat i la implicació educativa de l'entorn, que multiplicava els recursos d'acollida als centres i apostava per anar cap a una idea global de centre acollidor. El rebuig a les aules segregades s'argumentava a partir de tres raons: que l'aprenentatge lingüístic en especial, i la resta d'aprenentatges nous, sempre tenen lloc en el context dels iguals i no al marge; que les estratègies de segregació legitimen les jerarquies entre grups i obren la porta a la discriminació; i que es condiona el dret a l'educació des de pràctiques segregadores que s'afegeixen a altres processos semblants que ja pateixen les famílies immigrants.

El mes de maig, l'informe del Síndic de Greuges sobre la segregació escolar² ha presentat un mapa del fenomen a Catalunya que aporta dades contundents i casos concrets. Amb tot, reproduïx implícitament conceptualitzacions inquietants de l'alumnat estranger i dona a entendre relacions causa-efecte que impedeixen anar més enllà de les respostes habituals a la qüestió, com el fet mateix que el repartiment d'una categoria d'alumnat globalment denominat 'alumnat estranger' és beneficiós per múltiples raons, la primera de les quals no sembla allunyar-se massa de la idea que 'es reparteix un problema'. Aquest plantejament no és infreqüent³ i contribueix a justificar, en darrera instància, la fugida de les escoles on 'es concentra' una majoria d'aquest alumnat, donant lloc al que s'ha denominat 'concentració artificial' o manca de correspondència entre la composició social d'un barri i la composició social de les escoles d'aquest mateix barri.

Des del Departament d'Educació s'ha declarat que les dades de l'Informe del Síndic són antigues i que les mesures proposades ja es contemplen en la nova Llei d'Educació catalana, però es parla del fenomen en els mateixos termes, i probablement això és el que caldria poder repensar. Perquè aquí entren en joc dues qüestions de la màxima importància: la cohesió social i les oportunitats educatives, és a dir, l'aprenentatge de la cooperació i la convivència en la diversitat (social, cultural, religiosa, "racial", etc.) que afecta a tot l'alumnat, i l'accés als recursos educatius necessaris en cada situació i sector social de l'alumnat, per tal de fer efectiva l'equitat educativa.

Malcomptats, malservits: algunes dades i algunes reflexions

El nombre total d'alumnat estranger ha experimentat un increment considerable en els últims deu anys: en el curs 1991-1992 hi havia 9.868 alumnes d'origen estranger i en el curs 2007-2008 n'hi ha 133.000, que representen el 12,5% del total de l'alumnat de les etapes preuniversitàries, amb fortes variacions segons els sectors, ja que el sector públic escolaritza el 85% de l'alumnat de nacionalitat estrangera. Els increments

anuals han descrit una corba ascendent des del curs 2001-02 amb un pic màxim el curs 2003-2004, i al curs que acaba d'acabar, 2007-08, l'increment anual ha tornat a l'11%, com a l'inici de la corba. Ara bé, tot i que l'Estadística d'Educació no fa públiques aquestes dades, cal recordar que una proporció important d'aquest alumnat ha nascut a Catalunya o hi ha arribat a edats primerenques i s'ha incorporat al sistema educatiu català a l'inici de la seva escolarització, com la resta de l'alumnat. A la ciutat de Barcelona, aproximadament un de cada cinc nadons nascuts el 2007 té una mare d'origen estranger.

D'altra banda, també és cert que un altre sector de l'alumnat estranger porta menys de 2 anys al sistema educatiu, a totes les etapes. En aquest sentit, i comparativament, la proporció d'alumnat estranger ha augmentat més a l'ESO per l'increment del reagrupament familiar en els darrers anys de fills i filles que han crescut als països d'origen sota la cura d'altres familiars. Ara bé, la proporció més alta d'alumnat estranger es continua trobant a l'etapa d'educació primària i encara té molts anys d'escolaritat obligatòria per davant.⁴

Per tant, l'alumnat estranger, és a dir, el conjunt dels infants i joves de nacionalitat estrangera escolaritzats a Catalunya, no és en la seva totalitat ni de bon tros alumnat nouvingut en sentit estricte, ni té necessitats educatives derivades estrictament de la seva condició estrangera. La diversitat d'origens nacionals, culturals i socials és un dels trets de les noves migracions internacionals a Catalunya i la pròpia categoria 'alumnat estranger' és qüestionable des de moltes perspectives. De fet, des del punt de vista educatiu i analitzant les dades proporcionades pel Departament d'Educació corresponents al curs 2006-07, gairebé el 75% de l'alumnat de nacio-

nalitat estrangera no era considerat de Necessitats Educatives Especials. Sorprenentment, aquesta categoria continua agrupant situacions temporals o específiques com 'Incorporació Tardana', o bé 'Situacions socials i culturals desafavorides' que tenen a veure directament amb les primeres fases de la immigració, o amb dificultats de manteniment de les estructures familiars, pobresa o marginació –categories en les quals sí que hi ha una sobrerrepresentació d'una part de l'alumnat estranger⁵– al costat de problemes cognitius, psíquics, conductuals, sensorials o motrius –categories en les quals la sobrerrepresentació de l'alumnat estranger no seria comprensible–.

Amb tot, s'observa una atribució sistemàtica de 'dificultats específiques' a l'alumnat estranger per comparació amb l'alumnat nacional, tan àmpliament compartides pel professorat com poc corroborades per la recerca especialitzada: en primer lloc, l'edat d'arribada i l'inici de l'escolarització; en segon lloc, el grau de coneixement de la llengua vehicular; i, en tercer lloc, el nivell de l'escolaritat del país d'origen al qual ha estat exposat l'alumne. Ara bé, sabem que el primer factor –l'edat– afecta inversament els grups més estigmatitzats i amb els quals la societat receptora té una història de contacte més problemàtica, tal com Gillborn i Mirza (2000)⁶ han mostrat al Regne Unit en el cas dels afrocaribenys, o Pàmies (2006, 2008)⁷ a Catalunya en el cas dels marroquins: amb més coneixement de l'entorn i una incorporació escolar normalitzada, els resultats poden empitjorar a mesura que s'avança en l'escolaritat i es pren consciència de la posició de minoria representada per elements negatius. Pel que fa al segon factor –la llengua– les investigacions de Kenner i altres (2000; 2008)⁸ sobre aprenentatge multilingüe i escriptura mostren un alt nivell d'èxit si es parteix de les forteses

i la capacitat de transferir a partir de llengües conegudes, superant una definició deficitària de l'alumne estranger com si no sabés cap llengua, pràctica documentada per molts investigadors, amb un exemple revelador a Ballestín (2008)⁹: els alumnes 'novinguts' del cas estudiat eren anomenats, *graciosament*, 'ninis', és a dir, que no sabien *ni català ni castellà*. Pel què fa al tercer factor –una formació anterior precària– cal recordar l'èxit dels projectes d'acceleració curricular impulsats per Levin (1989)¹⁰, entre d'altres.

En darrera instància, per poder posar a prova el pes relatiu d'aquelles 'dificultats específiques' caldria poder identificar, si més no, les cohorts de l'alumnat estranger i les nacionalitats, més significatives que les actuals agrupacions geogràfiques, àmpliament criticades. A la recerca sobre migracions es parla de generacions en referir-se als fills i filles dels immigrants per tal d'observar els processos d'incorporació a les societats receptores segons les condicions inicials, i avaluar els efectes de les polítiques públiques sobre aquells processos i en diferents tipus de cohorts: els nascuts en destí (segona generació), els arribats de petits, en la mesura que el naixement en destí implica uns drets diferenciats i que els primers anys descriuen sovint dinàmiques i situacions específiques (generació 1,5), i els arribats als darrers cursos de l'escolaritat obligatòria (primera generació). En aquest sentit, denominacions com 'novinguts', per exemple, per una banda porten a confusions i agrupacions de situacions molt diferents i, per l'altra, dissimulen innecessàriament la condició estrangera, que en canvi pot ser altament significativa, per limitadora de drets i accés a recursos a curt o llarg termini, de forma directa quan els propis menors es fan grans, o de forma indirecta com a dependents d'immigrants adults. Ara per ara,

però, les dades disponibles sobre immigració i educació no permeten avaluar els efectes de les polítiques educatives ni de les pràctiques escolars aplicades a les diferents cohorts, atès que no es presenten en forma d'indicadors ni contenen la informació que permeti construir-los, per saber, per exemple, la taxa d'èxit de l'alumnat estranger al final de l'ESO segons els anys d'escolarització al sistema educatiu català o altres variables, i aprofundir conseqüentment en les raons de les desigualtats que s'observin. No és possible comparar el grau d'encert o d'error de la intervenció educativa a Catalunya amb l'alumnat estranger amb les orientacions i les accions d'altres països europeus o de l'OCDE. No podem aproximar-nos a saber en què falla el sistema educatiu en el cas, per exemple, de l'alumnat marroquí que, analitzant les dades del Departament d'Educació, està sobrerrepresentat als Programes de Garantia Social i subrepresentat en les etapes educatives postobligatòries, essent la primera nacionalitat estrangera a totes les etapes obligatòries amb gran diferència d'efectius respecte a les altres nacionalitats i tractant-se del col·lectiu amb més temps d'assentament a Catalunya.

En definitiva, aquest no és en cap cas un tema secundari, perquè *malcomptats* implica, abans que cap altre factor i en tota l'amplitud semàntica, qualitativa i quantitativa del terme, *malservits*, en expressió de Lincroft i Resner (2006)¹¹.

Segregació escolar externa i desigualtats educatives

L'Informe del Síndic sobre segregació escolar presenta dades de municipis amb un 20% de població estrangera que tenen centres amb el 75% d'alumnat estranger i amb el 0% d'alumnat estranger, com l'Hospitalet. O bé, municipis amb el 8% de població estrangera que tenen centres amb el 34% d'alumnat estranger, com Sabadell. Aquesta polarització encara és més òbvia quan s'observen les diferències entre la proporció de població estrangera a una zona educativa concreta i a alguns centres educatius de la mateixa. Caldria saber, a cada nivell local, si la majoria de centres reflecteixen polarització o bé es situen en proporcions més properes a la mitjana del municipi o del barri.

Les dades que comparen els centres per titularitat i població estrangera als municipis mostren grans diferències entre el que a l'informe s'anomena més equitat (més població estrangera i menys diferències per titularitat dels centres) i menys equitat (menys població estrangera però més diferències per titularitat dels centres), i es valora positivament l'esforç de les polítiques de redistribució de l'alumnat estranger als primers municipis (Figueres, Olot, Vic, La Bisbal d'Empordà) respecte dels últims (Sant Feliu de Llobregat, Banyoles, Castelldefels, Viladecans, El Prat de Llobregat i Salt). Destaca, finalment, la ciutat de Barcelona com a un entorn on es localitzen alts nivells de segregació i de concentració. Pel que fa a diferències entre sectors, són més altes dins del sector privat atès que el públic acostuma a escolaritzar més sistemàticament alumnat estranger. Es destaca, en aquest sentit, el repartiment d'alumnes practicat a Vic i a Olot com a exemples de bones pràctiques, i es valoren molt positivament les experiències d'estudi

No és possible comparar el grau d'encert o d'error de la intervenció educativa a Catalunya amb l'alumnat estranger amb les orientacions i les accions d'altres països europeus o de l'OCDE.”

assistit, els serveis de traducció, els tallers per a la famílies o les inversions en material extra-escolar i transport. No es proporciona, però, cap dada o indicador sobre l'impacte del repartiment en les relacions interculturals i en els aprenentatges més enllà d'un exemple d'abordatge integral en un centre d'educació infantil i primària. És urgent que es superin aquestes limitacions per tal de poder donar més relleu a les dades presentades i contextualitzar el seu significat.

D'altra banda, l'estudi sobre presència d'alumnat estranger i concentració escolar a les escoles de la ciutat de Barcelona (Carrasco et al, 2003[2000])¹² encarregat amb motiu del Projecte Educatiu de Ciutat de 1999 per l'Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, que es realitzava en un moment en què les autoritats municipals de Vic¹³ i el Síndic d'aleshores debaten, a finals de segle XX, sobre l'existència o no d'un 'llindar de tolerància' a

la diversitat, va portar a les següents conclusions: l'alumnat estava exposat a la presència d'estrangeria amb alta normalitat i diversitat interna (parelles mixtes, multilingüisme intrafamiliar); el repartiment augmentava l'aïllament i el risc de desempoderament de l'alumne i de la seva família, entre altres raons perquè la categoria 'estranger' era sobretot heterogènia (grups de mares relacionades per l'escola, xarxes horitzontals de suport a la incorporació a la societat receptora); les ideologies educatives i les experiències escolars de les famílies tenien un pes alt a l'hora de preferir escoles i sectors (francesos, més al públic; filipins i llatinoamericans, més al privat concertat religiós; europeus de l'est i altres llatinoamericans, a la 'millor' escola de l'entorn). Per aquestes raons, que permetien comprendre el fenomen en la seva complexitat, entre altres, en aquells moments les autoritats educatives municipals varen decidir no intentar aplicar mesures semblants a les descrites a l'informe del Síndic.

A més, fer front a la concentració de l'alumnat estranger no sempre es veu com un plantejament central arreu, no sempre és practicable i sovint presenta problemes diversos, començant per la identificació del sector d'alumnat afectat i per la definició de les problemàtiques que s'associen a la concentració. En altres països, per exemple a Alemanya, s'intenta i es parla de limitar a les aules el nombre d'alumnes que no parlen alemany, sense èxit i amb fugida de nacionals de les escoles amb més estrangers, tot i el sistema d'itineraris segregats on l'alumnat d'origen turc està sobrerrepresentat als itineraris de formació professional.

En una orientació contrària, al Regne Unit, més que parlar d'alumnat estranger es parla de minories ètniques o d'alumnat per a qui l'anglès és una llengua addicional¹⁴, i no s'ha plantejat cap mesura de limitació o distribució de l'alumnat per la seva condició minoritària o d'origen immigrant, sinó que es planteja la qüestió en termes de la relació entre alumnat amb problemes socioeconòmics i resultats acadèmics. Les dues

l'escola, el Regne Unit ocupa un lloc comparatiu intermedi, segons l'estudi de Jenkins (2006)¹⁵: entre els països amb baixa segregació queden situats els quatre escandinaus (Suècia, Noruega, Finlàndia i Dinamarca) i Escòcia, i entre els països amb alta segregació destaquen Àustria, Bèlgica, Alemanya i Hongria. Els màxims desequilibris es troben al sector públic, amb sistemes educatius que seleccionen l'alumnat legalment perquè tenen itineraris acadèmicament separats, on els itineraris professionalitzadors tenen sobrerrepresentació sistemàtica d'alumnat procedent de classes populars, que inclou la majoria de la immigració.

En tot aquest procés, a Catalunya sembla que s'hagi oblidat una qüestió cabdal, que Girona (2008)¹⁶ recorda oportunament i que fa referència implícita al no qüestionament de l'existència de concerts educatius: els governs de CiU van ignorar de forma reiterada la llei, transformant el fet que l'escola privada concertada havia de ser exclusivament subsidiària de la pública, i que havien de restringir els concerts a les situacions temporals en les quals l'oferta pública fos insuficient, mentre durés el desplegament de la LOGSE. Com a conseqüència, hem passat més d'una dècada observant com es finançava progressivament la segregació i es predicava l'educació intercultural menys problemàtica, sense destinar els fons realment necessaris a la formació del professorat i a la organització escolar necessària per desenvolupar la comprensivitat. Perquè la lluita contra la segregació escolar, com estratègia social de promoció de l'experiència de diversitat amb efectes educatius per a una ciutadania més cohesionada, no necessàriament es correspon amb una millora dels resultats acadèmics de les poblacions d'origen immigrant i de rendes més baixes. A més, si es tracta de que

“ Hem passat més d'una dècada observant com es finançava progressivament la segregació i es predicava l'educació intercultural menys problemàtica.”

expressions per definir l'alumnat estranger són ben reveladores de les ideologies educatives oficials predicades, que situaria a Anglaterra, després de totes les tensions postcoloniales i si més no sobre el paper, en una posició pública a favor de la dignificació de la diversitat no deficitària. En la qüestió específica de la segregació social a

Aquests mecanismes interns de selecció i segregació acaben reflectint les desigualtats de classe i origen ètnic o "racial" de la societat i les mantenen, perquè s'acaba posant a l'abast dels més pobres i de les minories estigmatitzades l'educació de pitjor qualitat."

cada centre representi la diversitat social a escala, el primer que cal definir és l'escala¹⁷, i aquí és on la qüestió de la vinculació entre escola i domicili en aquest debat esdevé problemàtica, perquè actuar contra la fugida de sectors populars cap a altres escoles fora del seu barri de residència no resol ni les males polítiques ni la insolidaritat de les altres classes socials.

Segregació escolar interna vs. escola inclusiva

La manca de justícia social al camp educatiu és evident i comença pels centres. A secundària, a més, està àmpliament estesa la pràctica de l'organització de grups de nivell –o agrupació homogènia d'alumnes basada en suposades diferències d'habilitat– i el convenciment del professorat sobre les bondats de la mateixa. És relativament freqüent trobar alumnat estranger 'repartit' que passa de l'aula d'acollida directament al reforç i a les classes de nivell 'baix' i no en surt mai més, experiència força habitual en l'alumnat de rendes baixes majoritari. Centenars d'estudis han mostrat arreu que aquests mecanismes interns de selecció i segregació acaben reflectint les desigualtats de classe i origen ètnic o 'racial' de la societat i les mantenen, perquè s'acaba posant a l'abast dels més pobres i de les minories estigmatitzades l'educació de pitjor qualitat, tant en continguts com en metodologies d'ensenyament-aprenentatge. Són experiències escolars *ghettitzades*, no necessàriament en escoles *ghetto*.

Aleshores, davant d'una certa banalització d'aquest concepte a Catalunya des dels anys 90, cal preguntar-se novament què és una escola *ghetto*. En la línia d'Anyon (1997)¹⁹, podríem caracteritzar-la com a una escola on coincideixen, si més no, tres factors que es perpetuen i

s'aguditzen amb el temps: abandonament institucional, econòmic i professional (insuficiència i inadequació de recursos humans i materials segons les necessitats, professorat amb menys formació actualitzada, manca de projectes innovadors), desconfiança en la capacitat integradora i emancipadora de l'escola per part del professorat i de les famílies (acceptació dels pitjors resultats com una fatalitat associada a la composició sociocultural de l'alumnat, interioritzada per aquest alumnat i les seves famílies, i renúncia a reclamar millores i denunciar desigualtats), i aïllament sociocultural, ètnic o 'racial' (manca de relació amb la resta de sectors socials i de participació en projectes educatius de l'entorn on s'ubica). Definitivament, no es defineix per la proporció d'alumnat estranger o minoritari.

En direcció contrària hi trobem el model d'escola inclusiva. Per a Ainscow (2005)²⁰, la inclusió és la identificació i la supressió de barreres a l'aprenentatge i a la participació dins de l'escola, i aconsella anar molt amb compte a l'hora de recopilar i utilitzar evidències, recordant la importància de fer atenció als processos: intentar mesurar el que valorem, no valorar el que podem mesurar.

L'anàlisi dels resultats PISA dels alumnes estrangers²¹ als països de la mostra sobre dades de 2003, que compara internacionalment l'organització i els recursos per a l'escolarització de l'alumnat estranger de primera i de segona generació –menors i pares nascuts en altres països, en el primer cas, i menors nascuts en destí i pares en origen– i els resultats acadèmics que obtenen en relació amb els seus companys autòctons, aporta conclusions clares que permeten superar idees convencionals sobre els factors més rellevants per aproximar-se a l'equitat. Així, malgrat la diversitat d'històries migratòries dels diferents països i la composició de les poblacions migrants, sembla que són uns altres els factors determinants de les diferències: per una banda, més immigració, per exemple, no equival a pitjors resultats globals o pitjors resultats de l'alumnat estranger; per l'altra, tot i que hi ha països on el temps de permanència al sistema educatiu del país receptor compta a favor de la millora en els resultats dels alumnes estrangers, en d'altres, les segones generacions obtenen pitjors resultats malgrat tenir un bon coneixement de la llengua i els codis culturals de la societat receptora, és a dir, que es confirma quantitativament el que exposàvem més amunt. En resum, aquests són els resultats més interessants:

- L'alumnat estranger té altes expectatives educatives inicials i millors actituds envers l'aprenentatge tot i experimentar, en general, un vincle de pertinença a l'escola menor.

- Els factors socioeconòmics només expliquen parcialment les diferències de resultats acadèmics, així com la qüestió del coneixement de la llengua, i cal fer atenció als

factors institucionals, per exemple i en primer lloc, en quins itineraris són ubicats a l'escola els alumnes estrangers.

- Els sistemes educatius (i escolars) altament estratificats són molt pitjors per a l'alumnat estranger (hauríem de saber aprofitar la comprensivitat del nostre sistema).

- Els sistemes amb pitjors recursos escolars, econòmicament menys equitatius, com el dels EUA, concentren més alumnes immigrants a les escoles més mal dotades, atès que es financien a partir dels impostos mitjans de l'àrea on s'ubiquen.

- La centralitat de la llengua és tractada de forma força diversa: des de la immersió amb suport lingüístic sistemàtic, amb o sense fase preparatòria prèvia, prioritzant llenguatge curricular o el desenvolupament lingüístic general, amb suport lingüístic a les aules ordinàries o en aules separades, amb provisió d'ensenyament extra en llengües familiars o no; les dades no permeten concloure els efectes diferencials als resultats acadèmics de cada tipus d'organització del suport lingüístic, tot i que hi ha indicis de millor suport lingüístic i el corresponent efecte igualador del mateix a Austràlia, Canadà i Suècia.

El debat, doncs, es situa a nivell més profund entre models de gestió de la immigració i concepcions de la cohesió social, en relació amb el paper que hi ha de fer l'escola, tant en termes de l'aprenentatge de la diversitat, com en termes d'oportunitats i resultats. Està, per tant, estretament vinculat als sistemes educatius i als models escolars que els despleguen, que són en definitiva, els que poden proporcionar experiències escolars positives a l'alumnat de qualsevol origen.

Síntesi d'aspectes clau per a la reflexió

– L'escola ha d'assumir el seu paper comunitari implicada amb la població que escolaritza, defugint la tendència escola-fortalesa que emula l'Europa fortalesa.

– Més que emfatitzar el repartiment, cal garantir la qualitat de les experiències escolars, que explica les trajectòries d'èxit a l'escola inclusiva.

– Formular preguntes i cercar les dades necessàries per trobar respostes sense deslegitimar involuntàriament l'objecte de les reflexions ni els destinataris de les accions.

– Recuperar una idea d'educació emancipadora des dels centres, per tal que l'alumnat assoleixi una visió crítica del propi context socioeconòmic i sociocultural i pugui contribuir a transformar-lo.

Com deia Jaume Funes ja al 1998, cal 'arrelar l'escola'. La feina encara està pendent •

- 1 Departament d'Educació (2008) *Pla per la Llengua i la Cohesió Social*, Generalitat de Catalunya
- 2 Síndic de Greuges (2008) *Informe Extraordinari: La segregació escolar a Catalunya*. Barcelona.
- 3 Vegeu Benito, R. i González, I. (2007) *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània; Ponce, J. (2007) *Segregación escolar e inmigración: contra los guetos escolares. Derecho y políticas públicas urbanas*, Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales; Carbonell, F. (1999) *Les escoles gueto i el dret dels pares a escollir centre educatiu per als seus fills*. Barcelona: Fundació CIDOB
- 4 Carrasco, S. (dir) (2005) "Infància i immigració: tendències, relacions, polítiques", a Gómez-Granell, C et al. *Infància, famílies i canvis socials. II Informe de la Infància*, Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà
- 5 Carrasco, S (2006) "Infancia e inmigración", a AAVV, *Infancia en cifras en España*, Madrid: MTAS.
- 1 Departament d'Educació (2008) *Pla per la Llengua i la Cohesió Social*, Generalitat de Catalunya
- 2 Síndic de Greuges (2008) *Informe Extraordinari: La segregació escolar a Catalunya*. Barcelona.
- 3 Vegeu Benito, R. i González, I. (2007) *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània; Ponce, J. (2007) *Segregación escolar e inmigración: contra los guetos escolares. Derecho y políticas públicas urbanas*, Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales; Carbonell, F. (1999) *Les escoles gueto i el dret dels pares a escollir centre educatiu per als seus fills*. Barcelona: Fundació CIDOB
- 4 Carrasco, S. (dir) (2005) "Infància i immigració: tendències, relacions, polítiques", a Gómez-Granell, C et al. *Infància, famílies i canvis socials. II Informe de la Infància*, Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà
- 5 Carrasco, S (2006) "Infancia e inmigración", a AAVV, *Infancia en cifras en España*, Madrid: MTAS.
- 6 Gillborn, D. i Mirza, H. S (2000) *Educational inequality: Mapping race, class and gender*. London: Department of Education and Employment.
- 7 Pàmies, J. (2008[2006]) *Identitat, integració i escola. Joves d'origen marroquí a la perifèria de Barcelona*. Col·lecció Aportacions (32), Observatori Català de la Joventut
- 8 Kenner, Ch (2004) *Becoming Billiterate. Young children learning to write and another language* i Kenner, Ch. i Hickey, T, eds., (2008) *Multilingual Europe: diversity and Learning*, ambdós editats per Trenham Books a Londres.
- 9 Ballestín, B. (2008) *Immigració i identitats a l'escola primària. Processos de vinculació i desvinculació escolar al Maresme*, Tèsi doctoral UAB.
- 10 Levin, HM. (1989) "Accelerated Schools for disadvantaged students", *Educational Leadership*, 44(6), 19-21.
- 11 Lincroft, Y. i Resner, J. (2006) *Undercounted, Underserved: Immigrant and Refugee Families in the Child Welfare System*, Chicago: Annie E. Casey Foundation.
- 12 Carrasco, S (dir) (2003[1999]) *Immigració i diversitat sociocultural a les escoles de Barcelona. Estudi sobre l'origen sociocultural i la concentració escolar als centres públics Municipals i de Ciutat Vella*. Observatori Barcelona, Estudis i Monografies (1). Ajuntament de Barcelona, Serveis Personals.
- 13 Carbonell, J., Simó, N., Tort, A., (2002) *Magribins a les aules: el model de Vic a debat*. Vic: EUMO Editorial
- 14 Amb una filosofia que compartiria amb el projecte *Llengües del Món* de l'IES Miquel Tarradell de Barcelona
- 15 Jenkins, S. (2006) *Social segregation in secondary schools. How does England compare with other countries?* ISER Working Papers (2), University of Essex
- 16 Girona, J. M (2008) "Una nueva ley de educación: ¿y la cohesión social?", *Mientras Tanto* (58)
- 17 Martori, J. C. i Hoberg, K (2006) "Distribución espacial de la población inmigrante en los municipios catalanes: igualdad, exposición, concentración y centralidad", a *Migraciones* (19).
- 18 Raveaud, M. i Van Zanten, A. (2007). "Choosing the Local School: Middle Class Parents' Values and Social and Ethnic Mix in London and Paris". *Journal of Education Policy*, 22 (1)
- 19 Anyon, J. (2005[1997]) *Ghetto schooling: a political economy of urban education reform*. New York: Teachers College Press
- 20 Ainscow, M (2005) "Developing inclusive education systems: what are the levers for change?", *Journal of Educational Change* (6), 2.
- 21 Schleicher, A. dir. (2006) *Where immigrant students succeed. A comparative review of performance and engagement in PISA 2003*. OECD PISA.

IMMIGRACIÓ I HABITATGE: ELS CANVIS EN LES PAUTES D'EXCLUSIÓ RESIDENCIAL

Albert Terrones, sociòleg. Grup d'Estudis d'Immigració i Minories Ètniques de la Universitat Autònoma de Barcelona. Albert.terrones@uab.cat

D42

NOUS HORIZONS 190 | 2008

Tant la immigració com l'habitatge han esdevingut en el darrers anys dos dels elements centrals en la gestió de la problemàtica urbana i no hi ha dubte que tots dos fenòmens han transformat l'estructura socioespacial de les ciutats catalanes en pocs anys. El debat entorn a l'habitatge i la immigració és un debat profundament ideològic i potencialment conflictiu. El motiu és que s'hi combinen la competència pel control d'uns recursos escassos –com són l'habitatge i l'espai urbà– amb la lluita per la definició de la pròpia identitat de les ciutats. No en va, es repeteixen tòpics com el que la immigració ha generat “ciutats diverses”, quan per definició les ciutats han estat sempre un espai de diversitat; es defineix de forma alarmista els barris amb sobrerrepresentació d'immigrants com a “guetos”; o es ridiculitzen i criminalitzen manifestacions d'exclusió residencial entre la població immigrada amb conceptes com el de “pis pastera”.

Més enllà de la seva definició com a necessitat bàsica o com a mercaderia, l'habitatge té pels investigadors socials una interessant qualitat: la de ser un indicador de l'estructura de desigualtats existent en una societat i un moment concrets. Així, les condicions residencials de les ciutats catalanes han servit tradicionalment com a reflex d'una estructura social fonamentalment definida entorn a l'eix de la classe social (tot i que l'habitatge guarda també relacions amb altres eixos de desigualtat com són el gènere, l'edat o l'idioma). La incorporació a les nostres ciutats de població estrangera d'origen immigrant ha fet més present un nou eix de desigualtat definit pels investigadors com un eix basat en l'adscripció ètnica o la condició social d'immigrant. Evidentment, també aquest eix s'ha reflectit en termes d'habitatge a partir de les condicions residencials de les persones d'origen immigrant on hi observem una incidència molt elevada de l'exclusió residencial². El concepte d'exclusió residencial inclou altres dimensions a més de la pròpia disposició d'un habitatge. Considerem que existeix exclusió residencial quan les condicions que articulen la construcció social de les necessitats d'allotjament no es compleixen de forma adequada.

En termes generals, les manifestacions de l'exclusió residencial en les condicions residencials de les persones immigrades són perceptibles almenys a partir de tres dimensions:

- La dimensió habitatge: Predomini d'habitatges de menor qualitat en relació a les condicions d'habitabilitat o de serveis que la nostra societat defineix com a adequats.

- La dimensió llar: Mentre que les llars familiars són la forma majoritària de convivència entre la població amb nacionalitat espanyola, en les llars formades per persones immigrades hi trobem una major representació d'altres formes de llar: llars

“L'habitatge té pels investigadors socials una interessant qualitat: la de ser un indicador de l'estructura de desigualtats existent en una societat i un moment concrets.”

Considerem que existeix exclusió residencial quan les condicions que articulen la construcció social de les necessitats d'allotjament no es compleixen de forma adequada.”

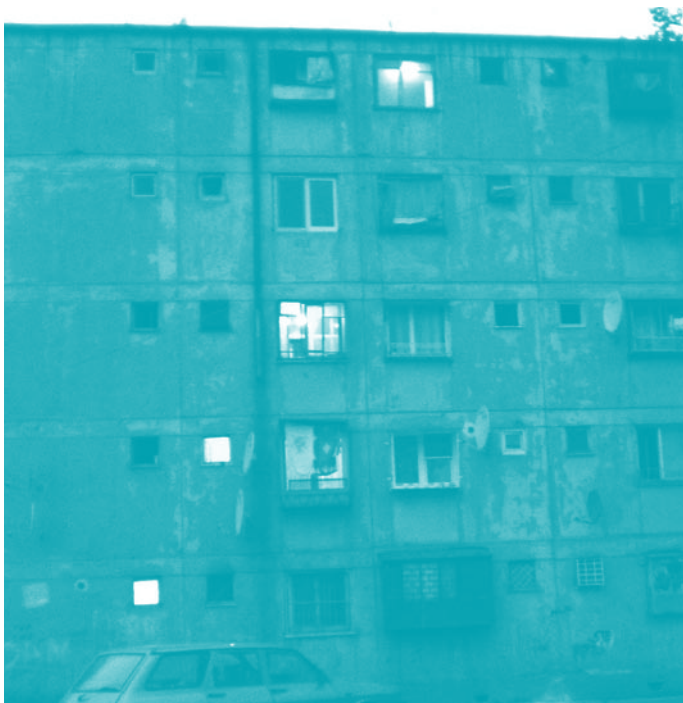
D43

no familiars compostes per diversos adults, llars amb més d'una família, llars familiars amb persones no emparentades, etc. La major incidència de la sobreocupació és l'altre característica clau de les llars compostes per persones immigrades.

- Ubicació: Els habitatges ocupats per persones immigrades no es distribueixen de forma homogènia en l'espai urbà sinó que tendeixen a sobrerrepresentar-se en determinats espais urbans donant lloc al fenomen que coneixem com a segregació residencial.

Tanmateix, en l'estudi de les condicions residencials de les persones immigrades a la ciutat de Barcelona durant els darrers 10 anys hi apareix dos condicionants clau: el canvi i la diversitat. En efecte, resulta molt complicat determinar les característiques de les condicions residencials de la població amb origen immigrant en tant que aquestes són extremadament diverses en funció dels grups estudiats, i han estat subjectes a una profunda transformació.

En el marc d'aquestes transformacions hi trobem dos fenòmens especialment rellevants. El primer és la desconcentració. En contra del que afirma interessadament el discurs alarmista i catastròfic al voltant de la creació de guetos d'immigrants a les ciutats catalanes, les dades mostren com la població immigrada ha tendit a distribuir-se de forma cada cop més homogènia tant dins els límits de Barcelona com en el conjunt de l'àrea metropolitana³. El segon fenomen és l'espectacular accés de la població immigrada al mercat de l'habitatge en règim de propietat. Aquests dos fenòmens podrien induir a concloure que les condicions residencials de les persones immigrades estan experimentant – hipotèticament- una millora com a manifestació de l'èxit en un procés d'integració sociocultural o de la consecució d'una mobilitat social ascendent.

Sense negar que aquesta afirmació des-
criu adequadament la situació experimentada
per alguns immigrants, en aquest text argumen-
taré com la desconcentració i l'accés a la propi-
etat són fonamentalment fruit d'un canvi en les
manifestacions de l'exclusió residencial entre la
població immigrada derivat d'una transforma-
ció en les condicions de segmentació del mercat
de l'habitatge.

“ La desconcentració i l'accés a la propietat són fonamentalment fruit d'un canvi en les manifestacions de l'exclusió residencial entre la població immigrada derivat d'una transformació en les condicions de segmentació del mercat de l'habitatge. [...] Les eleccions residencials dels individus no es produeixen entre tota l'oferta d'habitatge sinó únicament dins aquells segments en els que hi tenen accés.”

Existeixen almenys tres tipus de barreres que intervenen en la segmentació del mercat de l'habitatge. La primera, i més evident, fa referència a la “capacitat de mercat” definida com la relació entre els recursos del demandant (en especial de tipus econòmic) i el preu de l'habitatge. Es tracta d'una barrera fonamental en un sistema d'habitatge com el català en el que la provisió d'habitatges corre a càrrec del mercat de forma pràcticament monopolística a conseqüència de la debilitat i del caràcter poc redistributiu de la política d'ha-

bitatge. D'aquesta relació entre recursos i preus en sorgeix la “frontera d'accessibilitat” entesa com el nivell màxim de preu que un individu, llar o grup social és capaç de satisfer per cobrir les seves necessitats habitacionals. No cal dir que la forma d'integració de la immigració en el mercat de treball influeix sobre els recursos econòmics i defineix una frontera d'accessibilitat baixa.

Un segon grup de barreres, especialment rellevants en el cas de les persones immigrades, provenen de l'actuació de l'Estat. Fan referència, per exemple, a la impossibilitat de subscriure contractes de lloguer o compra per part de persones sense situació administrativa irregular, o a les limitacions en el temps d'em-padronament exigibles en adjudicacions d'habitatge protegit.

El tercer grup de limitacions el componen barreres de tipus social. En aquesta categoria cal atorgar un paper protagonista a la discriminació en l'accés a l'habitatge. La més documentada i omnipresent en les trajectòries residencials de la població immigrada – si bé, no l'única – és l'exercida per propietaris d'habitatges en règim de lloguer⁴. La discriminació s'aplica selectivament en funció del perfil del demandant però també de les característiques de l'habitatge, en particular, de la seva potencial rendibilitat o del seu interès per part del grup majoritari. A més de la discriminació de propietaris individuals, aquesta categoria inclou altres pràctiques exercides per individus, grups, empreses (immobiliàries, bancs, etc.) o governs que, de forma organitzada o informal, estan encaminades a intervenir sobre les possibilitats residencials dels immigrants: assetjament, redireccionament, ocultació d'informació, manipulació, discriminació institucional, etc.

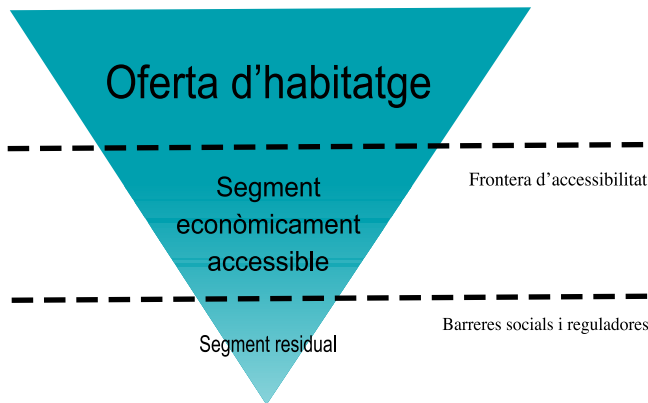

Com a conseqüència d'aquestes barreres, les opcions residencials de la població immigrada queden restringides a un submercat dins el mercat de l'habitatge.”

Com a conseqüència d'aquestes barreres, les opcions residencials de la població immigrada queden restringides a un submercat dins el mercat de l'habitatge, submercat que correspon generalment al segment residual, és a dir, a aquell considerat com a menys atractiu per part de la població autòctona.

Durant la dècada dels 1980 i 1990, aquest segment residual estava compost per habitatges localitzats en les zones més estigmatitzades de Ciutat Vella i, en especial, del Raval. Es tractava fonamentalment d'habitatges, bàsicament en lloguer, rebutjats pels autòctons en base a les males condicions d'habitabilitat i a

la seva ubicació, però acceptats per alguns grups d'immigrants degut al seu preu (per sota de la mitjana) i de les limitacions imposades en altres segments. D'aquesta manera, la immigració va permetre fer tornar al mercat aquest grup d'habitatges possibilitant, a més, l'obtenció d'interessants plusvàlues per part dels propietaris⁶. L'accés a l'habitatge dels immigrants a partir d'aquest segment d'habitatges és origen d'unes pautes de segregació caracteritzades per la concentració en el nucli antic de la ciutat i d'una situació d'exclusió residencial manifestada fonamentalment en base a les precàries condicions d'habitabilitat.

Com s'ha comentat, el canvi en les condicions residencials dels immigrants a partir de l'any 2001 és fruit dels canvis experimentat per aquest segment residual del mercat de l'habitatge. A partir de l'any 2001, aquest segment tradicional que havia servit per allotjar la població immigrada comença a donar signes de saturació per diferents motius:

- En primer lloc, pel propi augment de la demanda entre la població immigrada.
- En segon lloc, per l'entrada en la competència en aquest segment de preu més baix del mercat de l'habitatge d'un grup creixent de demandants afectats per l'espectacular augment dels preus de l'habitatge (joves, divorciats, estudiants, etc).
- En tercer lloc, el canvi d'imatge i conseqüent atracció creixent de zones com el Raval, la Barceloneta o el Born per part de la demanda general d'habitatge, fruit de les recents operacions de renovació urbana.

“ A partir de l'any 2001, aquest segment tradicional que havia servit per allotjar la població immigrada comença a donar signes de saturació. [...] Mentre que entre 1999 i 2006 els preus del metre quadrat d'habitatge usat a la ciutat de Barcelona han augmentat un 187%, al Raval aquest mateix augment ha estat del 278%.”

La manifestació més evident d'aquesta saturació del mercat és l'espectacular augment dels preus, per exemple, en el Raval. Mentre que entre 1999 i 2006 els preus del metre quadrat d'habitatge usat a la ciutat de Barcelona han augmentat un 187%, al Raval aquest mateix augment ha estat del 278%.

La saturació d'aquest segment tradicional ha generat l'obertura de nous segments. Resulta particularment interessant analitzar el què ha succeït amb el mercat d'habitatge en propietat que fins al moment mostrava una dèbil presència de població immigrada. A partir de 2003, i fins a finals de 2007, l'habitatge en propietat es converteix en un dels segments més accessibles i atractius per a la població immigrada per diferents motius. El primer motiu és la creença en el fet que l'habitatge en propietat – tot i el seu cost superior - permet recuperar la inversió efectuada i, fins i tot, ampliar-la emulant allò que altres compatriotes han aconseguit en operacions semblants. El segon motiu són les menors limitacions d'accés: L'accés al mercat de lloguer es veu limitat per la discriminació i suposa sempre una inversió econòmica elevada en forma d'entrada, dipòsit o avals bancaris. Per contra, l'accés a la propietat no està condicionat a formes de discriminació tan evidents. A més, es desenvolupa sota la il·lusió econòmica d'absència de barreres econòmiques a l'accés gràcies a les extremes facilitats per a obtenir crèdits hipotecaris que aconsegueixen finançar la totalitat del preu de l'habitatge i les despeses derivades de la compra. En aquest punt, cal fer esment al paper d'alguns bancs i caixes com a possibilitadors de l'obertura d'aquest nou segment gràcies a les laxes condicions per la concessió de crèdits d'elevat risc per mitjà de taxacions poc creïbles, hipoteques entre diversos titulars no emparentats, crèdits personals amb interès elevat per finançar les despeses d'entrada, etc.

El segon actor clau per a l'obertura d'aquest nou segment són les empreses immobiliàries que han implementat estratègies de captació proactives d'aquest perfil de client amb l'objectiu de treure al mercat i rendibilitzar productes poc atractius per al conjunt de la demanda en base a la seva ubicació o característiques.

L'accés de la immigració a la propietat es basa en el sobreendeutament, que cal considerar també una forma més d'exclusió residencial.”

El seu paper ha estat clau també per contribuir a estendre la creença en la revalorització de l'habitatge assumida de forma acrítica per part de molts immigrants.

L'accés a la propietat s'ha produït fonamentalment – tot i que no de forma exclusiva – en aquelles zones amb un preu de l'habitatge més baix com són la Zona Franca, Ciutat Meridiana, o el Besòs, i s'han redefinit així els patrons de segregació residencial a la ciutat. Com ha demostrat l'actual situació del mercat immobiliari, es tracta també de les zones més sobrevalorades i, per tant, aquelles on la compra de l'habitatge suposava un risc més elevat.

En conseqüència, l'accés de la immigració a la propietat es basa en el sobreendeutament, que cal considerar també una forma més d'exclusió residencial. N'és una prova el fet que l'augment de l'EURIBOR i la crisi econòmica hagi situat moltes llars immigrades en una situació de precarietat econòmica extrema producte de l'elevat cost de l'allotjament.

En conclusió, fenòmens com l'accés de la immigració a l'habitatge en propietat o la desconcentració no poden ser considerats a priori indicadors de millora residencial. Les pautes d'exclusió residencial de la població immigrada s'han transformat des d'una situació caracteritzada pels problemes d'habitabilitat, a una altra on són clau els problemes d'accessibilitat econòmica i, derivats d'aquests, de sobreocupació •

- 1 Wirth, L. (1956): *The Ghetto*. Chicago, Ill.: The University of Chicago press, Midway reprint
- 2 Cortés, L. (2004): “Vivienda y exclusión social” a *Actas del VIII Congreso Español de Sociología*, Alicante, 23-25 de setembre.
- 3 Martori, J. C. i Hoberg, K. (2004): *Distribución espacial de la población inmigrante en los municipios catalanes: igualdad, concentración, exposición y centralidad*, a IV Congreso sobre la inmigración en España (Girona, 10 al 13 de desembre).
- 4 En un recent estudi, el 72% dels immigrants africans afirmava haver estat discriminat en l'accés a l'habitatge. Colectivo IOE (2005): *Inmigración y vivienda en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- 5 Massey, D. S. y Denton, N. A. (1993): *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Cambridge, Londres: Harvard University Press
- 6 Martínez Veiga, U. (1999): *Pobreza, segregación y exclusión espacial*. Barcelona: Icaria

ÉS UNIVERSAL EL SUFRAGI UNIVERSAL? ELS LÍMITS DEL DRET DE VOT DE LA POBLACIÓ IMMIGRANT

D48

NOUS HORIZONS 190 | 2008

El dret al sufragi dels immigrants en l'àmbit europeu

En l'àmbit europeu, existeix últimament una determinada voluntat d'ampliar el dret de sufragi de la població immigrant. Tant el Consell com el Parlament Europeu s'han pronunciat en repetides ocasions a favor de la concessió del vot a les eleccions municipals i europees a tots els immigrants que resideixen de forma legal a la Unió Europea. El Conveni d'Estrasburg sobre la participació de les persones estrangeres en la vida pública a l'escala local és el document més significatiu en aquesta matèria, un tractat obert que hauria de ser signat pels estats membres de la Unió Europea i també pels estats fora de la UE¹.

El Conveni, a més de pretendre impulsar la creació de consells consultius i l'exploració de mecanismes institucionals que permetin als estrangers residents formular i expressar opinions sobre temes d'interès de la vida política, reconeix també el dret de vot a l'escala local a totes les persones estrangeres que resideixen legalment en un país com a mínim des de fa cinc anys. Ara bé, només alguns països membres de la UE, com ara Dinamarca, Islàndia, Finlàndia, Suècia, els Països Baixos i Itàlia, i d'altres que no són membres de la UE, com ara Noruega i Albània, s'han adherit a aquest Conveni i tracten d'aplicar-lo oferint el dret de sufra-

gi als immigrants amb residència estable en les eleccions municipals i, en alguns casos, també regionals. Molts estats membres de la UE, que no han ratificat el Conveni, no accepten delegar a la Unió les pròpies prerrogatives en matèria de ciutadania, i aquesta és la causa que els porta a refusar el principi de residència com a condició necessària i suficient per accedir al conjunt de drets polítics.

Espanya segueix sense signar i ratificar aquest Conveni, tot i que Izquierda Unida-Iniciativa per Catalunya Verds i alguns sectors del PSOE s'han pronunciat en moltes ocasions a favor del dret de vot per a tots els immigrants (comunitaris i no comunitaris) residents a Espanya. La Constitució espanyola restringeix el dret de vot de les persones estrangeres a convenis de reciprocitat entre estats. Per això, actualment, del conjunt de tota la població estrangera només els ciutadans i les ciutadanes membres de la UE (més Noruega) poden votar i ho fan exclusivament a les eleccions municipals. Els països de la UE anteriorment citats, que reconeixen el dret de vot a l'escala local (i en alguns casos també a l'escala regional), no restringeixen aquest tractament a acords de reciprocitat.

El dret de vot dels immigrants residents a Espanya

El Pla estratègic de ciutadania i integració 2007-2010, aprovat el 2007 pel Consell de Ministres del Regne d'Espanya, té com a un dels seus objectius principals «[...] potenciar la cohesió social a través del foment de polítiques públiques basades en la igualtat de drets i deures, la igualtat d'oportunitats». Tanmateix, a Espanya, els immigrants segueixen sent un grup vulnerable no només per la seva dificultat per adquirir drets socials bàsics en àmbits com ara la feina,

“ **Els convenis bilaterals, atès que es basen en el criteri de la nacionalitat i no en el de la residència de l'immigrant, no segueixen una lògica completament democràtica a l'hora d'atorgar el dret de vot als immigrants residents a Espanya.**”

Mihaela Vancea és llicenciada en matemàtiques i sociologia per la Universitat «Babes-Bolyai» de Cluj-Napoca, Romania. Actualment treballa com a investigadora i docent del Departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra. Les seves principals línies de recerca són les polítiques d'immigració i els drets de ciutadania i l'estudi del transnacionalisme polític dels immigrants.
mihaelavancea@yahoo.com

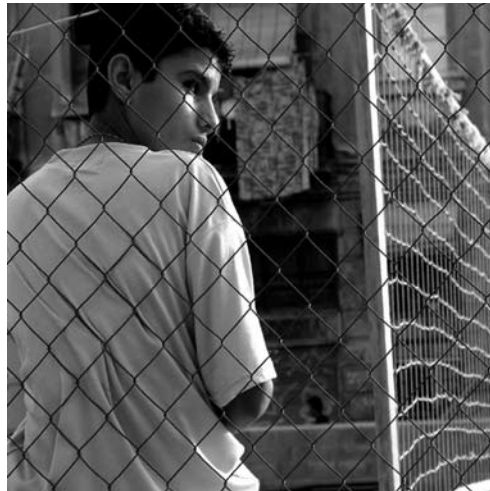

La Constitució espanyola restringeix el dret de vot de les persones estrangeres a convenis de reciprocitat entre Estats.”

D49

l'educació, l'habitatge i la sanitat, sinó també per la seva dificultat per accedir als drets polítics. El Pla estratègic preveu «ampliar i millorar les vies de participació política dels ciutadans i les ciutadanes immigrants» a través de diverses mesures, entre les quals destaca «l'impuls a la celebració de convenis bilaterals que incloguin el dret de sufragi en l'àmbit municipal»². Ara bé, els convenis bilaterals, atès que es basen en el criteri de la nacionalitat i no en el de la residència de l'immigrant, no segueixen una lògica completament democràtica a l'hora d'atorgar el dret de vot als immigrants residents a Espanya.

Actualment, la població immigrant representa un percentatge important del total d'habitants dels municipis espanyols. Segons les dades de la Secretaria d'Estat d'Immigració, a principis de l'any 2007, les persones estrangeres amb un certificat de registre o una targeta de residència en vigor representaven més del 7% del total de la població. A finals de 2002, poc abans de les eleccions municipals de 2003, hi havia 362.858 persones estrangeres amb targeta de residència i dret de vot, és a dir, ciutadans membres de la Unió Europea (UE) i Noruega. El 31 de desembre de 2006, aquests ciutadans, sumats als deu nous estats membres de la de la UE, van assolir la xifra de 669.611 persones. Els ciutadans de Romania i Bulgària, incorporats l'1 de gener de 2007, van arribar a votar a les eleccions municipals, i van augmentar el nombre de votants comunitaris en 760.091 persones. Si hi afegim els ciutadans dels cinc països iberoamericans (Argentina, Veneçuela, Uruguai, Xile i Colòmbia), amb els quals el govern socialista va signar convenis bilaterals abans de les eleccions de 2007, la població estrangera que hagués pogut votar en les darreres eleccions municipals hagués estat del voltant d'1,2 milions, una xifra tres vegades superior a la

de las eleccions municipals de 2003³. Tanmateix, a les eleccions municipals de maig de 2007, així com a les eleccions estatals de març de 2008, més de 2,5 milions de persones immigrants d'un total del voltant de 3,2 milions de persones que vivien i participaven de la vida social i econòmica del país, no van poder votar per una qüestió d'origen.

Malgrat que, com acabem de mencionar, el govern espanyol socialista, abans de les eleccions municipals de 2007, va especular sobre la possibilitat d'ampliar el dret de vot a la població estrangera originària de cinc països llatinoamericans (Argentina, Veneçuela, Uruguai, Xile i Colòmbia) amb els quals havia signat tractats bilaterals, aquests convenis no van ser ratificats i, conseqüentment, els seus ciutadans immigrants a Espanya no van aconseguir participar en les eleccions municipals. El mateix va succeir amb la població estrangera de la resta de països

exempts de convenis (països no comunitaris), que ja estaven constitucionalment exclosos del dret de vot a les eleccions del 2007. Paradoxalment, el condicionament dels drets polítics al principi de reciprocitat significa de facto que les persones immigrants que provenen, per exemple, de règims dictatorials que no reconeixen o limiten els drets democràtics dels seus ciutadans, o de països amb una legislació que no reconeix els drets polítics als estrangers (com ara, per exemple, Equador), tampoc poden votar en el país on resideixen. Aquesta situació, que perpetua el tractament desigual entre estrangers comunitaris i extracomunitaris, exigeix un canvi legislatiu i institucional que permeti establir un vincle entre el dret de vot i la residència de l'immigrant, independentment del seu origen nacional. Elevar aquest dret a l'àmbit estatal i, per suposat, al regional, seria el pas següent cap a l'adquisició d'una ciutadania plena.

Arguments normatius a favor del dret de sufragi per als immigrants

Si bé és cert que la democràcia ha estat discutida una vegada i una altra des de fa dos mil cinc-cents anys, les seves idees i els seus valors centrals no sempre han estat compartits, ni tan sols ben entesos. Així doncs, si es mira enrere, des de l'avantatge que ens ofereix la perspectiva històrica, podem observar com el sufragi universal va estar, durant un llarg temps, àmpliament limitat. El 1832, per exemple, el dret de vot a Gran Bretanya, una de les democràcies més antigues del món, s'estenia únicament al 5% de la població de més de vint anys. Les dones o les persones que no posseïen títols de propietat no gaudien de l'oportunitat de coparticipar en la vida política de la seva societat. Curiosament, arguments molt semblants als que s'empen actualment per raonar a favor de l'exclusió de la població immigrant de l'electorat van ser utilitzats en el seu moment per excloure les dones o el conjunt dels treballadors assalariats. I, tanmateix, són molt pocs els que actualment s'atrevirien a qüestionar el dret de vot d'una dona només pel fet de ser dona.

El concepte clàssic de ciutadania inclou elements claus com els de pertinença (i identitat), drets i participació. Un ciutadà és algú que pertany plenament a una determinada comunitat política, que ostenta en virtut d'aquest fet determinats drets (i deures) i que, conseqüentment, pot participar activament en la vida pública⁴. D'acord amb la definició clàssica dels drets polítics de Marshall, no és possible la participació activa en la vida pública sense el reconeixement ple dels drets polítics i, concretament, sense el dret a sufragi entès tant en la seva forma activa (dret a votar) com passiva (dret a ser elegit)⁵. Tot adult sotmès a les lleis d'un Estat hauria de ser considerat suficientment qualificat per partici-

“ D'acord amb la definició clàssica dels drets polítics de Marshall, no és possible la participació activa en la vida pública sense el reconeixement ple dels drets polítics i, concretament, sense el dret a sufragi entès tant en la seva forma activa (dret a votar) com passiva (dret a elegir). [...] El conjunt de drets i deures associat a la ciutadania d'un Estat democràtic hauria d'incloure totes les persones subjectes a les lleis d'aquest Estat.”

En tot Estat democràtic existeix una sèrie de drets fonamentals que, d'acord amb la Declaració Universal dels Drets Humans, no són un privilegi que cal merèixer o aconseguir, sinó que corresponen a qualsevol ésser humà pel simple fet d'haver nascut.”

par en el procés democràtic d'elecció del govern d'aquest mateix Estat. En altres paraules, el conjunt de drets i deures associat a la ciutadania d'un Estat democràtic hauria d'incloure totes les persones subjectes a les lleis d'aquest Estat. Aleshores, a cap adult amb residència estable en un país (cap persona que visqui i treballi des de més d'un any en un país) se li haurien de negar els drets fonamentals dels que gaudeixen els seus conciutadans, com ara la llibertat d'expressió, d'associació o el dret al sufragi.

A la percepció col·lectiva que les persones immigrants s'han de «guanyar» els seus drets, a més d'haver de complir també amb tot els seus drets o obligacions li manca qualsevol base normativa. En tot estat democràtic existeix una sèrie de drets fonamentals que, d'acord amb la Declaració universal dels drets humans, no són un privilegi que cal merèixer o aconseguir, sinó que corresponen a qualsevol ésser humà pel simple fet d'haver nascut. Així, l'article 1 de la Declaració fonamenta el principi d'igualtat en drets de totes les persones, com també ens dota d'un cert sentit de fraternitat i d'identitat comú indispensable per a una bona convivència social: «Totes les persones neixen lliures i iguals en dignitat i drets. Estan dotades de raó i consciència i haurien d'actuar amb un esperit de fraternitat». Atès que ningú és responsable d'haver nascut en un país o un altre, no existeix cap argument no arbitrari que ens permeti excloure la població immigrant de drets constitucionals bàsics com són el dret al sufragi, a la sanitat pública o a l'educació bàsica. Conseqüentment, tota persona, sigui o no immigrant, hauria de gaudir del dret de sufragi en el país on resideix, del dret a coparticipar en les institucions polítiques i els processos democràtics que es duen a terme en el seu lloc d'acollida.

“Tots sabem que qui està inclòs en l'electorat d'un Estat democràtic no pot tenir cap certesa que els seus interessos sempre seran satisfets. Però qui en queda fora pot estar totalment segur que els seus interessos seran seriosament vulnerats, ja sigui per negligència, ja sigui per dany directe.”

Arguments empírics a favor del dret de vot dels immigrants

Tots sabem que qui està inclòs en l'electorat d'un Estat democràtic no pot tenir cap certesa que els seus interessos sempre seran satisfets. Però qui en queda fora pot estar totalment segur que els seus interessos seran seriosament vulnerats, ja sigui per negligència, ja sigui per dany directe. Fem el supòsit contrafactual de què tota la població immigrant en situació administrativa regular hagués disposat del dret al sufragi en els últimes eleccions generals. Hagués fet del «contracte d'integració» l'eix de la seva campanya electoral el Partit Popular? O en el cas britànic, hagués proposat el partit laborista de Gordon Brown la introducció d'un sistema de punts (més deures que drets) per regular l'arribada d'immigrants? O en el cas italià, hagués convertit el govern de Silvio Berlusconi la immigració il·legal en un delictes? Existeix una tendència general en el discurs polític europeu a relacionar el tema de la immigració amb el suposat deteriorament d'alguns aspectes centrals de la vida dels ciutadans autòctons com ara l'economia, la cohesió social o la identitat nacional. En canvi, una imatge més global de la migració com a potencial catalitzador del canvi i el desenvolupament s'ignora molt sovint.

Estudis macroeconòmics recents demostren que el mercat de treball espanyol necessitarà uns sis milions d'immigrants durant els propers quinze anys, per cobrir la caiguda demogràfica dels espanyols. Malgrat moltes opinions generalitzades, sabem que, a curt o mig termini, la immigració millora les condicions econòmiques de la població nadiua⁶. I els canals per on això

passa són múltiples. Per posar un sol exemple: la última regularització massiva realitzada a Espanya va significar l'entrada d'uns 500.000 nous cotitzants a la Seguretat Social i explica, com a mínim en part, el superàvit d'aquesta institució l'any 2007. De fet, les persones estrangeres que resideixen a Espanya són essencials per al manteniment de l'Estat del Benestar.

A més a més, contràriament al que s'afirma de vegades des de percepcions cuitades, les dades demostren que a Espanya existeix un corrent d'opinió pública majoritàriament favorable al reconeixement de determinats drets socials i polítics per a les persones estrangeres residents al país. Segons el baròmetre d'opinió del *Centro de Investigaciones Sociológicas* (CIS, 2005), aproximadament el 80% de la població espanyola es mostra a favor del fet que els immigrants tinguin accés a la sanitat pública i a l'educació bàsica gratuïta. Un percentatge important de la població espanyola defensa el dret de vot dels immigrants a les eleccions municipals (60,8%), i aproximadament un 53,4% valora positivament la possibilitat d'estendre aquest dret a les eleccions generals.⁷

En resum, millorar les condicions d'acollida i facilitar l'acomodació dels immigrants, més que un acte solidari, pot fins i tot veure's com un fet semblant a un acte de reciprocitat per treure'n profit propi. El dret de vot, com a dret inherent de la ciutadania, reafirmaria la situació de les persones que han acreditat mitjançant la seva residència estable la seva voluntat d'estar, treballar i contribuir en un país; facilitaria la seva integració normal en la societat d'acollida i garantiria una convivència basada en majors graus d'igualtat entre els nacionals i els estrangers •

-
- 1 Vegeu *Convention on the participation of foreigners in public life at local level*, 5 February 1992, Council of Europe. European Treaty Series, no. 144. (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/144.doc>).
  - 2 Vegeu el Pla estratègic de ciutadania i integració 2007-2010. Ministeri de Treball i Immigració (<http://www.mtas.es/migraciones/Integracion/Integralnmiigrantes/indice.htm>).
  - 3 Vegeu Secretaria d'Estat d'Immigració, Informació Estadística (<http://extranjeros.mtas.es/>).
  - 4 Vegeu PEÑA, Javier. (2003). «La ciudadanía». A: ARTETA, A. GARCÍA GUITIÁN i MÁIZ, R. [Ed.] *Teoría política: poder, moral, democracia*. Ciencias Sociales. Madrid: Alianza Editorial. P. 215-245.
  - 5 El sociòleg britànic distingeix tres tipus de drets, que s'han anat establint de forma successiva: els civils o «els drets necessaris per a la llibertat individual»; els polítics, és a dir el «dret a participar en l'exercici del poder polític com a membre d'un cos investit d'autoritat política, o com a elector dels seus membres»; i els socials, que inclouen «tot l'espectre, des del dret a la seguretat i a un mínim benestar econòmic fins al de compartir plenament l'herència social i viure la vida d'un ésser civilitzat conforme als estàndards predominants en la societat». (MARSHALL, T. H. i BOTTOMORE, T. (1998). *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza Editorial. P. 22-23).
  - 6 Vegeu Caixa Catalunya. (2006). *Razones demográficas del crecimiento del PIB per capita en España y la UE-15. Informe semestral I/ Economía Española y Contexto Internacional*; OLIVER, J. (2006). *España 2020: un mestizaje ineludible*. Instituto de Estudios Autonómicos.
  - 7 Vegeu Centro de Investigaciones Sociológicas, Barómetros de opinión. (<http://www.cis.es/cis/opencms/ES/index.html>)

"I TU FÀTIMA, MACA, D'ON ETS? DE CAMBRILS"

UNA ALTRA MIRADA SOBRE ELS FILLS I FILLES DE FAMÍLIES IMMIGRADES

D54

NOUS HORIZONS 190 | 2008

Recentment, assistia convidada per la Fundació Jaume Bofill a la presentació dels resultats de l'estudi LISA (Longitudinal Immigration Student Adaptation)¹, fet pel matrimoni Suárez-Orozco a Estats Units. Un estudi exhaustiu que demostra amb tot tipus de dades com determinades característiques de l'àmbit escolar, familiar i individual condicionen les trajectòries de rendiment dels infants immigrants. Aquests condicionants, sumats a alguns plantejaments del sistema educatiu nord-americà, aboquen bona part d'aquests infants, gairebé inexorablement, al fracàs escolar i posterior fracàs en la inserció sociolaboral. Comentàvem a la sortida amb uns companys, com en l'acudit de qui és més llest, si realment era necessari destinar tant temps i tants recursos a demostrar el que ja sabem perquè ho veiem cada dia (val a dir que jo defenso que sí: si més no, el LISA ens proporciona la base empírica que corrobora les nostres percepcions, i satisfà el fetitxisme de les dades).

Penso que comptem amb un consens important en afirmar que, en relació a moltes de les qüestions que ens preocupen ara i aquí, on ens juguem el futur és en les noves generacions. Que del "què passi" amb els fills i filles dels immigrants (i jo també hi afegiria els fills i filles dels no immigrants), en dependrà en bona mesura la cohesió de la societat futura. No nego aquesta idea. Però el que vull exposar són, bàsicament, dues tesis: la primera, és que els processos

de socialització i la "integració" de les anomenades segones generacions (i també de les primeres) no depenen únicament d'"ells" i de les seves característiques sinó que en bona mesura té a veure amb "nosaltres" i amb la nostra societat. I la segona, directament vinculada, és que en funció de com conceptualitzem la immigració i la gestió de les realitats, dificultats i reptes que apareixen el seu entorn, generem uns o altres "escenaris" que condicionen les oportunitats reals d'inclusió d'aquesta nova (i no tan nova) població. Anem a pams.

Algunes fal·làcies entorn de les segones generacions

Utilitzo molt conscientment el terme de fal·làcia, entenent el seu significat no només com a mentida (o manca de veritat), sinó també com a engany². I no per referir-me a cap teoria conspiradora ni res semblant, sinó al fet de generar una determinada construcció teòrica (en aquest cas entorn de les segones generacions d'immigrants) prescindint de la realitat i del coneixement analític que en tenim.

La primera fal·làcia a la que em vull referir, és el mateix concepte de segones generacions. Ja hem tractat i debatut en altres moments i espais sobre l'ús del concepte de segones generacions (per exemple al seminari sobre el tema que va fer fa uns anys la Fundació Jaume Bofill)³. Penso que han quedat prou demostrats no només la poca utilitat del concepte (almenys per descriure objectivament una realitat) sinó també els seus efectes negatius sobre la mateixa realitat que vol descriure. D'aquí l'ús del concepte de *fills i filles de famílies immigrades*: clarament descriptiu, políticament correcte i menys comercial impossible (que, malgrat tot, prefereixo al de *segones generacions*).

“ Les segones generacions no existeixen objectivament com a col·lectiu. [...] No hi ha cap característica comuna a la totalitat d'infants, adolescents i joves que agrupem sota aquest epígraf.”

Marta Casas Castañé, antropòloga especialitzada en immigració, gestió de la diversitat i educació intercultural. Amb experiència des de diferents àmbits d'intervenció amb població immigrada i en la gestió de la diversitat (educació formal i no formal, polítiques locals, món associatiu). martacasasc@yahoo.es

El llenguatge no només descriu sinó que també crea i recrea la realitat. La manera com ens referim a la cosa, no només condiciona la percepció que en tenim, sinó que fins i tot pot arribar a modificar la cosa mateixa⁴. Les segones generacions no existeixen objectivament com a col·lectiu: més enllà de compartir una única característica (un dia, per algun motiu, algú –pares, referents familiars adults-, va venir d'algun lloc), no hi ha cap característica comuna a la totalitat d'infants, adolescents i joves que agrupem sota aquest epígraf. No és una categorització útil, per tant, per a la definició i anàlisi de casuístiques. Una de les conclusions del seminari de la Fundació Jaume Bofill, precisament, era que les segones generacions no era un col·lectiu legítim per adreçar-hi actuacions, perquè en cap cas es podia suposar que TOTS els fills i filles de famílies immigrades o NOMÉS aquests, compartissin unes mateixes necessitats, problemàtiques, característiques... Per no parlar dels efectes estigmatitzadors del terme, en la línia que criticava Delgado⁵:

És per tot això que no sorprèn l'ús paradoxal d'un participi actiu o de present –immigrant– per designar algú que no està desplaçant-se sinó que ha esdevingut o esdevindrà sedentari, i al qual, per tant, s'hauria d'aplicar un participi passat o passiu, immigrat. També això explica que l'immigrant pugui ser-ho “de segona o tercera generació”, ja que la “tara” dels pares s'ha heretat i, a la manera d'una mena de pecat original, ha impregnat generacions posteriors.

D'aquí la idea de fal·làcia: que insistim en anomenar allò que no existeix, té un efecte d'engany. Creem una realitat amb el llenguatge: una realitat d'autòctons i immigrants, en la que

es plantegen tota una sèrie de problemes i dificultats relacionats amb les segones generacions. I és que és més fàcil fer quadrar la realitat amb el discurs que explicar-la. En aquest país, fet a cop de migracions⁶, vam inventar a finals dels 90 una categoria que resolvia i enterrava les tensions entre catalans i castellans, creant una il·lusió de societat homogènia i cohesionada, a costa dels nous immigrants. Com Huntington reinventa el món i, superada la dicotomia de blocs, estableix les dinàmiques mundials en termes de xoc de civilitzacions.

La psicologia social explica la necessitat de categorització en els processos de cognició humana, i com ens és molt més fàcil (i per tant, molt més assequible per a tothom) una realitat unívoca, que quadri sense fissures amb els nostres esquemes mentals i no ens generi contradiccions ni tensions. Però la realitat s'imposa. I quan ja pensàvem que n'havíem acabat el dibuix (amb tot de quadrícules, caselles i fletxes), aquesta continua movent-se i canviant de forma.

En l'anàlisi de les situacions i processos de socialització dels fills i filles de famílies immigrades, que podríem fer extensible al conjunt dels migrants, podem parlar de tres eixos d'influència significatius."

D56

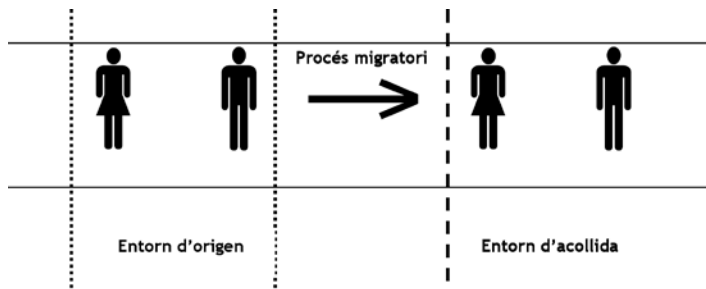
NOUS HORIZONS 190 | 2008

Els infants i joves que cada dia arriben a Catalunya o que hi neixen, fills de pares estrangers, ens recorden a cada moment, amb la seva diversitat i heterogeneïtat enorme, la inutilitat de l'intent. Per què la insistència en continuar tancant-los en una categoria? És evident que al nostre país hi ha infants, adolescents i joves d'origen estranger, com a resultat dels processos migratoris familiars, i és cert que el concepte de segones generacions és i ha estat útil a la sociologia per referir-se a aquest població. Però és necessari, útil o beneficiós, tenint en compte el que comentem més amunt, articular entorn d'aquesta noció la conceptualització que en fem i les polítiques que els adreçem? Jo crec que no: no és ni necessari, ni útil, ni beneficiós per a la cohesió social ni per a la inclusió social i ciutadana de la població procedent de la immigració.

Per què, doncs, continua tenint tanta força aquesta categorització? Aquí és on hem de fer referència a un segon engany: la fal·làcia cul-

turalista. En el cas de les persones immigrades (siguin de la "generació" que siguin), massa sovint s'interpreta en termes simplistes que allò que explica i fins i tot determina els seus comportaments i actituds, les dificultats d'integració o de convivència, és la cultura d'origen. Segons algunes interpretacions, fins i tot arriba a legitimar (com apuntava Delgado⁷) les desigualtats i la segregació.

No seré jo, antropòloga de formació, qui negui l'existència, el pes i la importància de la cultura. Però sí que en nego el determinisme, i més quan ens referim a una noció de cultura restringida i restrictiva que en absolut es correspon al concepte antropològic. En l'anàlisi de les situacions i processos de socialització dels fills i filles de famílies immigrades, que podríem fer extensible al conjunt dels migrants, podem parlar de tres eixos d'influència significatius, remetent-nos a un esquema bàsic del procés migratori:

Determinats comportaments que sovint interpretem com a elements culturals d'origen, tenen més a veure amb l'encaix de la població immigrada i de determinades pautes culturals en el nou entorn que no pas estrictament amb la cultura d'origen."

Aquests eixos serien, d'una banda, l'entorn d'origen, entès com a sistema cultural, però també fent referència a l'entorn socioeconòmic i familiar, i a condicionants diversos. En segon lloc, el propi procés migratori i els elements associats: trencaments, esperes, processos de dol, reconstruccions familiars i personals, necessitat d'adaptació, inestabilitat... I, finalment, un tercer eix, l'entorn d'acollida: el lloc on van a parar aquests migrants (espai físic, social, simbòlic, relacional...) en la societat d'acollida, que en el cas de la immigració econòmica habitualment es caracteritza (almenys en un primer moment) per situacions de precarietat i inestabilitat.

Qualsevol anàlisi que no contempli aquestes tres dimensions queda forçosament coix. Però és que, a més, si haguéssim d'establir un "rànking" d'influència d'aquestes, és evident que la cultura d'origen no seria el factor explicatiu més significatiu. Insisteixo en aquest punt en la idea que determinats comportaments que sovint interpretem com a elements culturals d'origen, tenen més a veure amb l'encaix de la població immigrada i de determinades pautes culturals en el nou entorn que no pas estrictament amb la cultura d'origen⁸. Però és que, a més, en el cas dels fills i filles (almenys en bona part d'ells) la influència de la cultura d'origen és encara més matisable.

Les persones ens desenvolupem com a éssers socials i culturals en entorns concrets. El procés d'adquisició de les pautes i referents culturals que ens permetran desenvolupar-nos, entendre el món que ens envolta i dotar de sentit els nostres actes, el que s'anomena procés d'endoculturació, es desenvolupa en un entorn concret, en el marc de sistemes culturals concrets. De la mateixa manera que el procés d'adquisició

de les estructures lingüístiques es fa en llengües concretes (en la/les primera/es llengües) i no en abstracte⁹. Els processos migratoris suposen una separació d'aquest entorn, la irrupció en un de nou i el necessari procés d'adaptació i aprenentatge de noves pautes culturals que, sempre combinades amb les anteriors (i prenc aquí l'exemple sabut de la motxilla on anem incorporant el nostre bagatge), permeten l'adaptació i el funcionament en el nou entorn, en un procés d'aculturació¹⁰.

En la majoria de casos dels fills i filles de famílies immigrades, fins i tot si arriben a Catalunya durant l'adolescència, la migració es produeix en ple procés d'endoculturació, sense que hi hagi hagut temps d'una adquisició suficient dels referents culturals d'origen. Quin és, per tant, el pes de la cultura d'origen en el seu procés d'endoculturació? Evidentment, variarà en funció dels casos, però està clar que el fet que aquest procés continuï desenvolupant-se en el nou entorn tindrà efectes significatius, que els distingirà forçosament dels processos dels seus pares i familiars adults.

El cas és que el procés d'endoculturació es fa aquí, i en molts casos els nanos no tenen cap experiència (o la que tenen és poc significativa) de l'entorn d'origen. Quina és la cultura d'origen que aprenen, aleshores? Doncs la que recreen les famílies i l'entorn comunitari, seleccionant, reproduint voluntàriament, i que es contraposa als referents culturals de l'escola, els mitjans de comunicació, les cultures juvenils... Els fills i filles de famílies immigrades no són impermeables a l'entorn, sinó que en el seu procés d'endoculturació incorporaran elements culturals d'entorns diversos, hi hagi o no la voluntat de fer-ho.

“ Els fills i filles de famílies immigrades no són impermeables a l'entorn, sinó que en el seu procés d'endoculturació incorporaran elements culturals d'entorns diversos, hi hagi o no la voluntat de fer-ho.”

Fins i tot, quan en els seus processos identitaris alguns adolescents i joves d'origen immigrant desenvolupen respostes d'oposició a la cultura d'acollida dominant i reforcen determinats elements culturals d'origen, no es tracta del “resultat natural” de la influència de la cultura d'origen. En aquests casos, es dona una reconstrucció d'alguns elements culturals, normalment sense tenir una vivència directa de l'entorn d'origen i que generen “productes” molt diferenciats de l'experiència dels pares o altres migrants adults¹².

Mirades i miralls

Malgrat posar en qüestió el mateix concepte de segones generacions, penso que és evident que bona part dels fills i filles de famílies immigrades (però no necessàriament tots) tenen dificultats específiques (però no necessàriament les mateixes) en els seus processos de socialització i d'integració escolar i sociolaboral. Són prou evidents i observables, com ho demostren tant l'estudi LISA com qualsevol observació una mica acurada. Insisteixo, però, que es tracta de

dificultats més relacionades amb els processos migratoris i els espais (socioeconòmics, culturals, simbòlics, relacionals...) que la nostra societat reserva als immigrants econòmics, que no pas als condicionants culturals.

Ara bé, aquests condicionants són motiu suficient per a la mirada que posem sobre ells? Anunciava a l'inici de l'article una segona tesi que vull desenvolupar aquí: la mirada que posem sobre aquests infants i joves condiciona les seves possibilitats reals de desenvolupament en la nostra societat.

Tant en la percepció generalitzada sobre la població immigrada, com en la conceptualització que se'n fa en els discursos i polítiques que s'adrecen des dels diferents àmbits (educació, inserció sociolaboral, gestió de la diversitat i la convivència...), es pot observar una tendència a la seva definició en termes negatius. Els immigrants i els seus fills i filles es contempen en relació a les seves mancances, a les seves dificultats, a determinades problemàtiques... Analitzem la població immigrada, hi treballem i els adrecem actuacions, massa sovint pensant-la com a objecte passiu i no pas com a actor, com a subjecte actiu de les seves pròpies dinàmiques. Aquesta manera de “pensar” la població immigrada genera un escenari en el qual les oportunitats de “funcionament normalitzat” són limitades.

En el cas dels fills i filles de famílies immigrades, trobem exemples clars d'aquest tipus de mirada en el món de l'educació. Solem analitzar els infants d'origen immigrant en termes estrictament de dèficit, de dificultats, de mancances. En relació a què no tenen, què no saben: no entenen el català, no coneixen el sistema educatiu, no han tingut una trajectòria escolar continuada, no porten llibre d'escolaritat...

La falsa definició d'una situació (un estereotip) provoca en els individus conductes que tendeixen a materialitzar aquesta situació.”

Evidentment, no es poden negar aquestes limitacions. Però sí que es pot canviar la mirada i centrar l'anàlisi en les capacitats, les competències i les potencialitats que també tenen; plantejar l'anàlisi i la intervenció en positiu. Què tenen, què saben, què aporten: competència multilingüe, habilitats transculturals, capacitat d'esforç, voluntat de millora...

Aquesta nova mirada genera un nou escenari: més positiu, amb més oportunitats, millors expectatives i un major espai per a la creativitat. No només perquè els que hi treballem tinguem més i millors opcions d'intervenció, sinó, sobretot, perquè aquests infants i adolescents hi trobin un lloc com a actors i com a subjectes actius del seu propi futur.

Aquesta no és una qüestió menor, ni és cert que la mirada sigui indiferent en relació a les oportunitats i possibilitats reals de desenvolupar un determinat potencial. I això em porta a parlar d'una altra qüestió, directament relacionada amb la mirada, que és la imatge del mirall.

Em remeto de nou als estudis de psicologia social que han demostrat, des de mitjans del segle passat, els efectes que la imatge social negativa de determinats grups té sobre l'autoestima i el funcionament dels individus que hi pertanyen. La teoria de la profecia que s'autoconpleix, enunciada per Merton, demostra que la falsa definició d'una situació (un estereotip) provoca en els individus conductes que tendeixen a materialitzar aquesta situació: els estereotips negatius influeixen en les expectatives sobre la persona del grup estigmatitzat i això pot fer que la creença inicial es vegi ratificada; o, d'altra banda, la pròpia persona del grup estigmatitzat interioritza l'estereotip i com a resultat el seu rendiment és inferior. Són coneguts els

treballs de Rosenthal que van conduir al descobriment de l'Efecte Pigmalí, que demostra que les expectatives del professorat incideixen en el rendiment dels alumnes. Es troba en la mateixa línia la tesi sobre l'amenaça de l'estereotip, desenvolupada a partir de l'anàlisi del rendiment acadèmic d'estudiants afroamericans a Estats Units, que mostra com l'estereotip negatiu sobre les capacitats intel·lectuals dels estudiants negres constitueix una amenaça que interfereix en el seu rendiment: el temor a confirmar l'estereotip negatiu produeix una tensió psicològica que fa disminuir el rendiment.

Des d'un altre àmbit, també Carola i Marcelo Suárez-Orozco es refereixen a l'efecte del que anomenen imatge social reflectida, com un dels factors fonamentals en els processos de construcció identitària dels infants i adolescents immigrants. Configuren, en part, les seves identitats en funció de com són vistos i de la recepció que els ofereix la cultura dominant. El menyspreu i la discriminació que sovint reben, juntament amb els obstacles estructurals que esdevenen factors d'exclusió, s'afegeixen al caràcter estressant del procés migratori, de tal manera que afecten negativament els processos d'adaptació d'aquests infants i adolescents, fins i tot quan les seves actituds vers la societat d'acollida són positives:

Aunque los niños inmigrantes lleguen con unas actitudes sociales notablemente positivas –hacia la escuela, las figuras de autoridad y el futuro–, en este libro sostenemos que sus psiques en evolución pueden verse afectadas por la proyección social negativa que muchos experimentan en la nueva tierra.

“ La imatge de mirall negativa té efectes negatius no només en el rendiment escolar o en el comportament de determinats grups, sinó també en les seves possibilitats de promoció social, d’inclusió.”

La imatge de mirall negativa té efectes negatius no només en el rendiment escolar o en el comportament de determinats grups, sinó també en les seves possibilitats de promoció social, d’inclusió. I a l’inrevés: quan les expectatives que posem sobre un grup, sobre un individu, són elevades, les seves possibilitats de desenvolupament incrementen. Que diferent ha de ser, doncs, proposar estratègies d’acceleració de l’aprenentatge (per exemple) en comptes de treballar en polítiques compensatòries!

Acabo amb una anècdota, per mi molt significativa, que em va explicar fa un parell d’anys una mestra, en una visita a les comarques de Tarragona. Treballava a Cambrils, en un centre de primària, amb un grup de nanos de procedències diverses. Per treballar el reforç del propi bagatge i la cohesió del grup, va decidir fer una activitat en què els nens poguessin referir-se al seu lloc d’origen en positiu, en un entorn respectuós i acollidor. I així començava l’activitat:

- *Molt bé nens, doncs comencem. A veure Fàtima, tu d’on ets?*

- *De Cambrils*

- *... Sí, sí, bé, és clar... Però fixeu-vos que hem quedat que parlariem del nostre lloc d’origen, d’allà d’on venim, per veure que tots som iguals... Així, Fàtima, ben mirat, tu d’on ets?*

- *... de Cambrils*

Afortunadament, la mestra era hàbil i llista, i després de dubtar una mica va dir:

- *Què us sembla si deixem l’activitat per a un altre moment i ens n’anem a jugar tots plegats al pati?*

Aquest exemple és il·lustratiu d’un dilema generalitzat, amb només dues vies de solució, al meu entendre. La primera, la desitjable, que d’una vegada per totes deixem de fer preguntes impertinents als nens i nenes d’aquest país (es diguin com es diguin i vinguin d’on vinguin) i ens centrem en atendre les seves necessitats específiques i en donar espai per al desenvolupament de les seves potencialitats. I la segona, la més probable si no som capaços de canviar la mirada, que la Fàtima al final aprengui la resposta “correcta” i contesti: “del Marroc”•

---

1 La Fundació Jaume Bofill acaba d’editar-ne un resum: SUÁREZ-OROZCO, Carola i Marcelo. *Històries d’immigració: la comprensió dels patrons de rendiment escolar dels joves immigrants nouvinguts*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, col. Informes Breus, 12, juny de 2008.

2 Segons la definició del Diccionari de la llengua catalana, d’Enciclopèdia Catalana, *fal·làcia* es defineix com: *Disposició a enganyar; Qualitat de fal·laç; Conjunt de paraules o qualsevol altra cosa disposada per a enganyar*.

3 Els anys 2001 i 2002 vaig participar com a coordinadora en un seminari sobre segones generacions a la Fundació Jaume Bofill, del qual es van publicar les conclusions a: CASAS, Marta (coord.) *També catalans. Fills i filles de famílies immigrades*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, col. Finestra Oberta núm. 38, desembre de 2003.

4 M’he referit a aquesta qüestió en relació a la dicotomia entre conceptes com emigrant/immigrant, o integració/inclusió, a: CASAS, Marta. “Conceptes de les migracions: d’emigrants a immigrants i de la integració a la inclusió” a *Recull de ponències*.

- Universitat Internacional de la Pau. XXI edició: *La Mediterrània. Dues ribes, una responsabilitat compartida*. Sant Cugat del Vallès: Universitat Internacional de la Pau, 2006. Text disponible a: <http://www.universitatdelapau.org/pdf/o/concepte%20omigracio%20M%20Casas.pdf>
- 5 DELGADO, Manuel. *Diversitat i integració*. Barcelona: Empúries, 1998
  - 6 Manllevo aquí el concepte d'un dels treballs que estem realitzant actualment en el marc de la Fundació Jaume Bofill.
  - 7 Al seu article "Anonimat i ciutadania. Dret a la indiferència en contextos urbans" (publicat a Revista Catalana de Sociologia, núm. 10, 1999), Delgado afirmava: *la pressumpció, hereva del romanticisme, que les cultures són entitats clarament delimitables i que es poden retallar nítidament les unes de les altres, serveix per tancar individus al seu interior; individus que ja havien estat marcats com a "problemàtics" per causes tan poc "culturals" com la marginació social, l'estigmatització política o la pobresa*.
  - 8 Mikel Aramburu s'hi refereix en aquests termes, en relació a l'ús de l'espai públic: *Moltes vegades els usos culturals distintius de l'espai públic que fan diferents col·lectius d'immigrants s'expliquen per variables socials procedents del seu encaix en la societat d'acollida, més que no pas per un habitus que els immigrants porten dels seus països d'origen*. (ARAMBURU, Mikel. "La immigració i els usos de l'espai públic" a *Barcelona: Metròpolis Mediterrània*, núm. 6, setembre de 2005).
  - 9 Aquest paral·lelisme amb els processos lingüístics ens ajuda a entendre la diferència entre endoculturació i aculturació. Endoculturació es refereix a l'adquisició d'una cultura, com l'adquisició de la primera llengua; en canvi, aculturació fa referència al procés d'aprenentatge d'una cultura aliena (com l'aprenentatge d'altres llengües).
  - 10 Discrepo amb algunes nocions del terme *aculturació* que fan referència a la substitució dels elements culturals d'origen per d'altres de nous. Jo em refereixo a un procés d'aprenentatge, més acumulatiu que substitutiu, com el que he descrit en el cas de l'aprenentatge de llengües.
  - 11 Els Suárez-Orozco s'hi refereixen com a respostes identitàries d'oposició activa, indicant el rebuig d'alguns nois i noies a les institucions de la cultura dominant (segons els autors, després que ells/es hagin estat rebutjats per aquestes) i el desenvolupament d'un estil identitari d'oposició que reforça tots els components "ètnics" i accentua els elements diferenciadors (SUÁREZ-OROZCO, C. i M. *La infància de la immigració*: Madrid: Morata, 2003).
  - 12 Són molt interessants, en aquesta línia, algunes de les conclusions que apunten Víctor Corona i Óscar Bermell en la seva recerca sobre experiències de socialització de fills i filles de famílies equatorianes (inèdita), en relació a la construcció d'una identitat *latina*.
  - 13 Enunciada inicialment per Merton (1948) i desenvolupada sobretot per Rosenthal (Rosenthal i Lawson, 1964; Rosenthal i Jacobson, 1968). Posteriorment també van fer-hi aportacions altres autors: Brophy i Good (1974); Irvine (1990); Ladson-Billings (1994)
  - 14 En un dels seus experiments més coneguts, es va assenyalar falsament a un grup de mestres que alguns dels seus alumnes serien especialment brillants quant al rendiment acadèmic, segons assenyalaven les seves proves de quocient intel·lectual. En els proves de QI que se'ls va fer un any després, efectivament, aquests nens van sobrepassar en gran mesura als seus companys de classe.
  - 15 Steele i Aronson (1995)
  - 16 SUÁREZ-OROZCO, C. i M. *La infància de la immigració*. Madrid: Ed. Morata, 2003.
  - 17 Les dades d'aquesta publicació, extretes també d'una primera part de l'estudi LISA, es refereixen a infants i adolescents nascuts fora d'Estat Units i que hi arriben a partir d'una certa edat; és per això que s'hi refereixen com a infants immigrants, perquè tenen una experiència directa del procés migratori.

EXPERIENCES

DONES I MIGRACIÓ

UN REPTE PER A L'ESPAI DONA
DE L'ASSOCIACIÓ SOCIOCULTURAL
IBN BATUTA*

E64

En aquest article volem destacar el paper tan important que han tingut les dones musulmanes, tant en les seves societats d'origen com en les d'acollida. Aquestes dones han estat portadores dels grans sabers femenins i excel·lents cuidadores, però, sobretot, han actuat com a transformadores dels nous discursos socials, polítics i dels mitjans de comunicació; haurien de ser doncs protagonistes actives a través de la seva veu, les seves experiències i les seves pròpies històries de vida.

Quan es visibilitza aquesta part del col·lectiu immigrant femení hi ha una crida per afrontar els reptes dels processos migratoris quan són viscuts per dones, ja que les dones immigrades compten ja a Catalunya amb una història pròpia. Una història que ha nascut de trobades, de relacions i de moments de dolor, de somnis construïts i molts altres per construir. Per això és important que a partir dels seus relats, de les seves experiències i els seus sabers femenins puguem compartir les experiències i lluitar contra la invisibilitat de les dones.

Durant els anys setanta i vuitanta la societat catalana va estar poc familiaritzada amb la immigració procedent d'altres països. Majoritàriament s'assistia i acollia la població immigrada des de la curiositat i la solidaritat, o fins i tot des de la indiferència, atès que en l'imaginari de la societat d'acollida romanien invisibles.

En tots els processos migratoris de la història mai s'ha tingut en compte el tema del gènere, és a dir, en cap moment la història parla de les dones i de com són protagonistes i heroïnes de transformacions socials.”

Espai Dona de l'Associació Cultural Ibn Batuta.

L'Associació Ibn Batuta té com a finalitat la prestació d'ajut social i cultural als immigrants residents a Catalunya i a Espanya, en especial al col·lectiu magrebí i a les segones generacions. També pretén fomentar l'intercanvi cultural facilitant la comprensió de la cultura del país d'acollida per crear un clima de tolerància, convivència i respecte.

L'Espai Dona de l'Associació Cultural Ibn Batuta és un aula oberta d'acollida on s'ofereixen classes de llengua. S'organitzen sortides culturals i lúdiques, xerrades i activitats diverses. És un espai de trobada per aprendre, per parlar, on s'intenta crear un ambient de confiança on, si s'escau, les dones puguin demanar consell i ajuda: laboral, personal, familiar etc. L'objectiu és que Espai Dona esdevingui un punt de referència clau on la dona no es trobi sola i on es faciliti la seva adaptació a la nova societat d'acollida. espaidona@ascib.net

*l'article ha estat escrit per Fàtima Ahmed, Mercè Amor i Oihana Marco

La immigració a Espanya i a Catalunya és una realitat creixent des dels anys noranta i, especialment, des del canvi de segle. Una de les característiques del procés migratori al nostre país és la diversitat de la població immigrada, tant per l'origen de la població, com per l'ètnia, la procedència rural o urbana, la classe social, la formació, i tots aquests factors que incideixen en la complexitat del procés.

A partir del moment en què la població immigrada creix de manera significativa, es comença a percebre als ulls de la societat catalana. La percepció del veí o la veïna amb noms i cognoms és substituïda, de vegades, per la percepció global del col·lectiu, per la construcció de l'immigrant com una figura anònima, homogènia i problemàtica, allunyada de la diversitat real de la seva població. Aquesta visió és alimentada, de vegades, pels discursos mediàtics i públics que també han tractat el col·lectiu immigrant com si fos homogeni: masculí, de mitjana edat, que només ve a treballar i que en algun moment tornarà al seu país.

En tots els processos migratoris de la història mai s'ha tingut en compte el tema del gènere, és a dir, en cap moment la història parla de les dones i de com són protagonistes i heroïnes de transformacions socials. Les anàlisis de la immigració tampoc han tingut en compte el paper de les dones i fins ara s'ha parlat sempre d'una immigració masculina, lligada a un mercat laboral que necessita mà d'obra barata.

En els últims anys hem observat com moltes dones arriben soles, transformant així els rols assignats, ja que moltes dones han d'encarregar-se de buscar un treball, un habitatge digne i després reagrupen els seus marits o fills.”

No ha estat fins més tard que s'han relacionat els moviments migratoris més estables amb una reagrupació familiar. Cal tenir en compte que quan ens referim a visibilitzar la migració femenina no estem parlant d'un col·lectiu homogeni que comparteixi les mateixes característiques. No és el mateix una dona llatinoamericana i el seu procés migratori, que una dona magribina o una dona pakistanesa o de Bangla Desh. La dona llatinoamericana pot compartir amb la societat receptora la mateixa base cultural, idioma, religió... a diferència de la dona magribina, pakistanesa o subsahariana. Les dones poden procedir de zones urbanes o de zones rurals. Aquestes últimes han tingut que realitzar un primer procés migratori del poble a la ciutat. Són, en general, analfabetes i sense cap formació. D'altres poden ser dones de classe mitjana, universitàries i amb una formació especialitzada.

Els processos migratoris que han viscut també són diversos. Tradicionalment, l'home marroquí era el que emigrava i reagrupava la seva dona i els seus fills. Generalment és l'home el que busca el treball i l'habitatge i la dona és la que es preocupa de conèixer millor l'entorn en el que viu i de l'educació dels seus fills, adquirint així un paper fonamental en la integració de tota la família. No obstant això, en els últims anys hem observat com moltes dones arriben soles, transformant així els rols assignats, ja que moltes dones han d'encarregar-se de buscar un treball, un habitatge digne i després reagrupen els seus marits o fills, que estan al Marroc. A més, no hem d'oblidar que moltes dones han hagut de viure molts canvis socials tant en els seus països d'origen (la inserció de la dona al mercat laboral) o canvis legals (com la reforma de la Mudawana, el Codi d'estatus familiar del Marroc, per exemple).

Podem distingir tres perfils que ens parlen de les causes d'aquest tipus de migració:

El primer perfil seria el de dones el motor d'arrancada de les quals ha estat la necessitat de millores econòmiques o, fins i tot podríem arribar a afirmar, de supervivència econòmica.

El segon perfil seria el de dones que migren per inquietuds formatives. És a dir, es tracta d'una migració autònoma i voluntària que respon a una motivació d'enriquiment personal, més que econòmic.

El tercer i últim perfil, lligat a l'anterior, és el de dones que migren per la seva pròpia necessitat de llibertat i d'autonomia vital.

Sigui quin sigui el perfil, es tracta d'un col·lectiu afectat per la seva invisibilitat, perquè la seva inserció es realitza, moltes vegades, a les classes més baixes de la societat. La diversitat d'origens de les dones que intentem visibilitzar i les característiques dels processos fa que aquest col·lectiu de dones sigui invisible, ja que està afectat pel doble procés migratori i per la inserció en les classes més baixes d'aquesta societat, moltes vegades amb risc d'exclusió.

La societat que les acull té la percepció que l'ideal familiar predominant continua sent el de família nuclear, però els canvis socials i legals en les últimes dècades han conduït a la diversificació de les formes de famílies de la societat catalana (monoparentals, reconstituïdes, de fet, homosexuals, etc.). Les famílies passen per diferents cicles (construcció, procreació, dispersió); la família és doncs una entitat viva i variable, on els membres canvien de rol i estan en constant readaptació. Si vivim en una societat en construcció i el fenomen migratori és un factor més d'aquesta construcció, en primer lloc per què veure-ho com un problema?, i, en segon lloc, per què entendre-ho i viure-ho com un fet que ens és aliè?

Però malgrat totes les transformacions podem dir que les dones han estat i continuaran sent les principals agents socialitzadores i les principals cuidadores dels fills responsables del seu benestar i desenvolupament. Així doncs, les moltes dificultats que tenen les dones autòctones per conciliar la vida familiar i laboral es veuen incrementades en les dones immigrants. El dret a exercir la paternitat o la maternitat, la manca del reforç a través de la xarxa familiar com els avis, o bé de la xarxa institucional (tot i que de moment és insuficient, com ara les escoles bressol públiques), si a tot això hi sumem els processos familiars que els toca viure en aquest context tan difícil, se'ls complica molt més el seu projecte com a pares i mares.

Les dones han transformat el paisatge de molts barris, pobles i ciutats d'aquest país, són visibles en tots els espais públics: parcs, places, mercats, escoles, etc. Han aportat el que anomenem diversitat cultural al mencionat paisatge; no obstant això, com a controvèrsia, han romàs invisibles en el sentit que no se les ha tingut en compte com a agents actives del desenvolupament d'aquest país. No es reconeix la seva aportació d'un gran capital humà, social, cultural i econòmic. Al mateix temps han romàs també invisibles en les estadístiques relacionades a la immigració com pot ser estrangeria, mercat laboral, camp de les investigacions, etc.).

Mentre que els homes migrants ocupen determinats nínxols laborals que no interessin als homes «autòctons», les dones migrants ocupen els que no interessin a les dones «autòctones». Així ve donat un procés d'etnització de determinats treballs que implica que les tasques que tradicionalment venien assignades a les dones, (fonamentalment les més baixes en l'escala social, així com les més precàries), actualment les realitzen les dones immigrants.

El nostre Espai Dona d'Ibn Batuta és un espai de trobada formal o informal, com vulguem definir-ho, per compartir experiències."

Les dones immigrades que accedeixen a aquests treballs molt feminitzats (servei domèstic i sense contracte) han de desenvolupar certes estratègies de criança, de delegació o de no-responsabilitat sobre els fills. Per tant, la situació laboral d'aquestes dones multiplica les dificultats que tenen per dedicar-se als fills, poder establir vincles afectius adequats amb la seva forma d'educar segons la cultura del país d'origen i segons les seves creences.

En alguns casos les experiències viscudes per les dones ens parlen de soledat, de trobar a faltar un acompanyament com a referent vàlid en moments d'incertesa. Algunes dones recreen les angoixes que experimenten pel fet de no sentir ni trobar el lloc que elles desitjaven en aquesta societat. D'altres han superat situacions extremes per temes econòmics o bé per pressions familiars i moltes dones han viscut situacions de discriminacions, prejudicis i violència per causa del seu origen o la seva religió.

Per tant, la solució tampoc és fàcil. Per això necessitem preguntar a les dones què necessiten, perquè és clar que no totes necessiten el mateix, ja que hi ha una gran diversitat de situacions. Sovint aquestes situacions tenen a veure amb les condicions laborals que marquen el tipus de necessitats d'aquestes dones. Però també és important tenir en compte alguns plantejaments per a les necessitats més bàsiques, que poden referir-se tant a qüestions com ara l'adaptació a la nova societat com també a l'autoestima i l'autonomia. En aquesta línia les dones necessiten disposar d'un espai per tenir la possibilitat de crear una xarxa de relacions personals, socials i culturals, que les acompanyi en els seus processos d'adaptació.

És a dir, com ara el nostre Espai Dona d'Ibn Batuta, que és un espai de trobada formal o informal (com vulguem definir-ho) per compartir experiències.

Espai dona, aula d'acollida, llengua i socialització. Descripció del contingut del programa.

Es tracta d'un programa pensat i elaborat segons el tipus d'usuàries que atenem a Espai dona d'IBN BATUTA. La gran majoria són de confessió musulmana i provenen de països dispars: si bé la majoria són d'origen marroquí, també n'assisteixen de Pakistan, Bangla Desh, Índia, Algèria, Mauritània, Senegal i Gàmbia. El nivell de formació varia, però majoritàriament són poc instruïdes i moltes analfabetes totals. Dominen les que provenen de mitjans rurals sobre les urbanes. El nombre d'usuàries creix constantment i les nostres necessitats també.

La comunicació, clau per a la integració.

La dona que entén i aconsegueix fer-se entendre se sentirà menys estrangera en el país d'acollida i serà el primer pas per a la seva integració.

1-Classes de llengua. Castellà i català.

Són classes de llengua oral de nivell molt bàsic. Hi ha dos nivells (bàsic un i bàsic dos). S'utilitza un mètode actiu i participatiu i es creen materials didàctics molt visuals adaptats a dones moltes vegades analfabetes. Així, són les mateixes professores i dinamitzadores les que, partint de la pràctica diària, elaboren les fitxes.

Alfabetització, un dret bàsic. Hem observat que a les nostres aules arriben moltes dones que mai han estat escolaritzades i des d'Ibn Batuta creiem fermament que aquest és un dels drets bàsics que cal garantir. Una instrucció bàsica que els permeti adquirir seguretat, sentir-se millor amb elles mateixes i, per tant, promocionar-se personalment. L'interès és molt gran i fan un gran esforç per superar el nivell de castellà bàsic per poder integrar-se a les classes d'alfabetització.

2-Classes d'alfabetització

S'ofereixen classes d'alfabetització a totes les dones que ho necessiten. Hi ha dos nivells el

bàsic: dones mai escolaritzades i el nivell u: saben escriure en la seva llengua d'origen, però desconeixen el nostre alfabet.

Igual que en les classes de llengua, les professores i dinamitzadores creen materials visuals i molt didàctics per facilitar l'aprenentatge.

3-Acollida i socialització

Les dones que participen a l'Espai dona provenen de societats diferents, i tenen valors, pautes familiars i socials diferents, però comparteixen un desconeixement total del funcionament de la societat d'acollida.

Les responsables dels diferents grups tenen coneixements sobre les societats d'on provenen les alumnes i des del respecte van donant a conèixer la nova societat.

Es destaquen tots aquells aspectes que ens uneixen, però també es parla del que ens és particular i diferent per llimar prejudicis, per ambdues parts, trencar estereotips i educar en el respecte de la diferència.

És molt important, durant les primeres setmanes, trencar amb la desconfiança que de vegades observem entre dones de diferents col·lectius. El nostre objectiu inicial és crear un grup cohesionat i solidari. Que se sentin, per damunt de tot, dones del món davant d'un repte comú: superar el dol migratori, conèixer les pautes de la nova societat i sentir-se progressivament, des de la cordialitat i la igualtat més absoluta, part integrant de la terra que les acull.

Inserció sociolaboral

Descripció i contingut del programa

Tres objectius importants que cal destacar:

1- L'orientació

En fase d'acollida o de primer contacte. Aquesta orientació pot ser legal, laboral o social després de la derivació pertinent en funció de les necessitats detectades en cada usuària.

2- La formació

Classes d'alfabetització de llengua castellana i catalana dirigides a un millor afrontament de situacions socials en pro d'un desenvolupament per aconseguir una major autonomia, independència i seguretat. (Veure objectius de l'Espai dona).

3- Inserció sociolaboral

Duta a terme pel Departament d'Orientació i Inserció Sociolaboral, que inclou la prospecció d'empreses, la identificació de les necessitats de les demandants, la gestió d'ofertes i de contractes posteriors.

Per això, hi ha una relació directa entre l'Espai dona (que s'encarrega de donar un primer suport a les dones que no coneixen la llengua castellana i catalana i que es dedica a l'acollida i socialització de les dones) i el departament d'Orientació i Inserció Soci Laboral (s'ocupa de donar suport a homes i dones amb un domini de la llengua castellana i/o catalana que es troba en un procés de recerca d'ocupació. Per a això, després d'una primera entrevista, en la qual es valoren les necessitats i les situacions de cada usuari o usuària, se'ls deriva a:

a) **Club feina:** on les usuàries amb suficient autonomia lingüística poden rebre suport individualitzat per gestionar les ofertes trobades.

b) **Aula oberta:** espai dedicat a l'ús d'Internet i l'enviament de currículums per correu electrònic.

c) **Formació grupal** en tècniques de recerca d'ocupació.

d) **Seguiment individualitzat** d'usuàries registrades, participants d'itineraris que sol·liciten un seguiment o suport individual.

e) **Classes de formació en habilitats socials** per a la recerca d'ocupació: on les dones amb necessitats lingüístiques o socials, tant derivades des de l'Espai dona com detectades en primeres entrevistes en el nostre departament, rebran una preformació en competències socials. Aquestes competències socials serviran per desenvolupar-se i enfrontar-se tant a la recerca d'ocupació com a la superació de barreres que poden funcionar com a filtre negatiu per a elles (com ara trucades, entrevistes de selecció, etc.). Totes aquestes barreres es treballen en classes teòriques i pràctiques, recreant situacions hipotètiques o a través de *role playing*.

f) I finalment, **prospecció**: recerca de cursos i contactes amb empreses orientant a la inserció laboral de les nostres usuàries amb diferents perfils.

Mediació, traducció i prevenció per a la resolució de conflictes

Descripció i contingut del programa.

L'entitat té experiència en la gestió de serveis de mediació intercultural, ja que compta amb professionals preparades en mediació i supervisió. Aquestes professionals són intèrprets permanents d'àrab, berber i darija (dialecte marroquí), urdú i panjab, igual que la figura professional de les mediadores interculturals, per gestionar processos de prevenció i resolució de conflictes. Aquest servei és una eina que facilita la comunicació entre la societat d'acollida i la població immigrant a través de la creació d'un enteniment entre les persones, ja que els professionals es troben davant de la multiprocedència, moltes vegades no tenen recursos per treballar amb registres culturals diferents.

La mediació i negociació es realitza en diferents àmbits, com ara el sanitari, l'educatiu, els serveis socials, la justícia, la infància i la joventut, l'espai públic i, sobretot, la convivència en els barris. Cal destacar que molts casos són de violència de gènere que requereixen una atenció més individualitzada i un seguiment més específic i complex. Perquè l'acompanyament en aquests casos s'ha de coordinar d'una manera més transversal amb diferents professionals que entren en joc en la negociació i la mediació: l'assistència social, l'educadora social, els psicòlegs, els advocats i la resta d'organismes públics que existeixen en un itinerari de violència de gènere (comissaries, jutjats, metges forenses, equip d'atenció a la dona (EAD), advocats d'ofici, cases d'acollida, tramitació d'ajudes a l'INEM, serveis socials, consolat, etc.).

A títol de conclusió

Culturalment les dones al llarg de la història han tingut menor presència en l'espai i el temps públic i per tant, una menor participació en els moviments socials reivindicatius, i això és degut al fet que les dones s'han ocupat tradicionalment de tenir cura de les persones.

En aquests moments no es pot obviar que l'actual model del sistema de benestar social es troba en crisi, per això es recorre a la mà d'obra més barata i menys molesta.

Les percepcions i les valoracions que a través de les narracions expressen les dones mateixes sobre la realitat que les envolta, fan palès que no podem fer discursos homogeneïtzadors ni estàtics sobre els processos d'integració i de construcció de la identitat de les dones.

És necessari pensar que la condició d'«immigrant», no és per a tota la vida, tothom s'acaba assentant en un territori (ciutats, pobles

Les percepcions i les valoracions que a través de les narracions expressen les dones mateixes sobre la realitat que les envolta, fan palès que no podem fer discursos homogeneïtzadors ni estàtics sobre els processos d'integració i de construcció de la identitat de les dones.”

i barris) i aporta nous costums, idees, idiomes, que generen un dinamisme que transforma la societat d'acollida. Per tant, és necessari trobar l'equilibri que permeti que tots puguin viure sense estar ni entrar en conflicte pel fet de rebre nous ciutadans que s'incorporen d'altres barris, d'altres ciutats i d'altres països. Pensar que amb aquest equilibri es tracta d'anar conformant nous paisatges humans que modelaran i enriquiran la nostra societat.

Així doncs, la integració de la població migrada a la societat d'acollida des del punt de vista de les relacions i del coneixement mutu ha de ser bidireccional.

Per això, millor veure, entendre, compartir i viure els processos migratoris, així com la feminització dels mateixos, com una possibilitat de riquesa, d'intercanvi i d'aprenentatge.

Perquè per a aquesta societat totes les persones som imprescindibles i les dones, siguem d'on siguem, vinguem d'on vinguem, no hem d'oblidar que exercim un paper rellevant, el de la sostenibilitat de la vida (reproducció social).

Com a última reflexió, estem en un món global del que inexorablement formem part (ens agradi o no) i mentre la situació en molts llocs del món no canviï i no es redueixin les diferències i les desigualtats socials entre països rics i països pobres, els fluxos migratoris continuaran sent una constant que els governs han d'assumir i gestionar. Pel que fa a la nostra entitat, hem de continuar treballant la convivència, reivindicant la diversitat, entesa com a un valor afegit, on l'enriquiment és mutu sempre buscant entre tots la manera d'assolir aquest equilibri en el que la nostra societat anirà millorant entre tots i per a tots•

COMERÇ I COHESIÓ SOCIAL

La diferència entre nosaltres i els nostres avantpassats africans de fa cent mil anys no està al cervell o als nostres gens, que són bàsicament els mateixos, sinó en el coneixement que hem acumulat a través del comerç. Durant el període en què els éssers humans van viure com els altres simis, en grups separats i competitius, hi havia un límit per al canvi cultural. Les noves idees calia inventar-les a casa. La innovació va ser lenta. Amb l'arribada del comerç tot va canviar. Llavors un bon estri o un bon mite podien viatjar. El comerç permetia unir les innovacions culturals realitzades per diferents pobles. Mitjançant l'intercanvi entre grups físicament apartats, les innovacions podien viatjar més enllà de l'entorn on s'havien produït, i ser apropiades per grups distants que, en fusionar-les amb altres innovacions, produïen un coneixement acumulatiu. El comerç va ser l'eina que va fer possible l'apropiació del coneixement que sorgeix de l'experiència dels altres distanciats, una capacitat distintiva de l'Homo Sapiens. Aquest relat de l'hominització, encara que incomplet, pot servir-nos com a una paràbola de la rellevància social i cultural del comerç, activitat que no pot ser reduïda al seu valor econòmic.

Un dels fenòmens que en els últims anys ha contribuït a compactar la ciutat i a contrarestar les tendències segregadores dominants de la ciutat difusa ha estat l'obertura de comerços regentats per immigrants estrangers.”

Les ciutats van ser els emplaçaments privilegiats on es va desenvolupar l'activitat comercial. Als seus mercats, la gent de dins i de fora de la ciutat s'aprovisionava d'objectes i informacions procedents de llocs remots. Al seu torn, dins de

Mikel Aramburu. Doctor en Antropologia Social. Actualment és investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la UAB, on coordina l'àrea de "Vivenda i Espai Públic". És autor, entre d'altres, de *Los otros y nosotros. Imágenes del inmigrante en Ciutat Vella de Barcelona* (2002, Ministerio de Educación y Cultura) que li va merèixer el premi "Marquès de Lozoya" d'Investigació Cultural del Ministeri de Cultura, i de *Minories ètniques i polítiques d'habitatge social a Europa* (Direcció General d'Habitatge, Generalitat de Catalunya, en preparació). També ha publicat articles en obres col·lectives i revistes nacionals i internacionals, sobre temes relacionats amb el seu àmbit de recerca: les transformacions socioculturals dels territoris urbans, l'exclusió residencial i les polítiques d'habitatge, la immigració i les relacions interètniques a l'espai públic. mikel.aramburu@uab.es

les ciutats, els mercats i les botigues, més enllà de la seva funció d'abastament, actuaven com a nodes en els quals conflueix una extensa xarxa de consumidors. Aquests eren llocs de circulació d'informació i llegendes, de construcció i fixació de memòria col·lectiva, de trobada i reconeixement veïnal, és a dir, de creació de vincles compartits que contrarestavien l'anonimat inherent a la ciutat.

En els últims anys, les estructures comercials on es proveeix la població als països occidentals s'han vist profundament transformades a causa de la instal·lació de grans superfícies comercials. Un percentatge cada vegada major del consum es realitza en aquests grans centres comercials ubicats fora de les ciutats, o en el seu interior, però en illes esqueixades de l'atrafegament i imprevisibilitat dels carrers. Amb això, la rendibilitat del petit comerç tradicional ha caigut, i cada any desapareixen milers de petites botigues de proximitat, la qual cosa contribueix que els carrers siguin menys freqüentats, perdin vitalitat i augmenti la sensació d'inseguretat.

La proliferació de grans superfícies comercials s'inscriu dins d'un model social i urbanístic més ampli, el de l'anomenada "ciutat difusa", marcada per la forta segregació dels grups socials i les funcions urbanes. Davant la tantes vegades apuntada insostenibilitat social i ambiental d'aquest model, la "ciutat compacta" ofereix barreja d'usos i categories socials, amb la conflictivitat inherent que això té, sens dubte, però també amb tot el seu potencial de creació, innovació i interacció social.

Un dels fenòmens que en els últims anys ha contribuït a compactar la ciutat i a contrarestar les tendències segregadores dominants de la ciutat difusa ha estat l'obertura de comerços regentats per immigrants estrangers. Els immigrants solen obrir comerços on el terra és més barat, és a dir, en barris populars on la desertificació comercial havia estat un dels principals símptomes de decadència i degradació urbana. El cas del centre històric de Barcelona és un exemple paradigmàtic. A partir dels anys 70, el districte de Ciutat Vella va sofrir un intens procés de declivi comercial a causa de la despoblació i a l'empobriement del barri en un context de forta crisi social i econòmica. En el transcurs d'un parell de dècades, cents de petits comerços i negocis situats a peu de carrer van tancar les seves portes sense que es veiessin substituïts per altres de nous. Les persianes abaixades van començar a formar part integrant del paisatge dels carrers del centre històric. Aquest procés de decadència comercial va començar a ser revertit a partir de mitjan els 90 i sobretot en els primers anys del nou segle, amb l'obertura de comerços regentats per immigrants a qui després, una vegada consolidats els efectes de la reforma urbanística, s'unirien noves botigues especialitzades per a un públic de tota la ciutat i el mercat turístic en expansió.

La forta penetració dels immigrants en les activitats comercials obeeix a la recerca de vies d'integració laboral alternatives al treball assalariat, una via que només resulta més rendible a costa d'un major esforç i dedicació. Molts immigrants s'aventuren al comerç després de fer uns estalvis com a treballadors assalariats. No obstant això, recentment han aparegut nous empeniments comercials que es basen en una capitalització realitzada als països d'origen o en altres països europeus, inversors als quals és

La forta penetració dels immigrants en les activitats comercials obeeix a la recerca de vies d'integració laboral alternatives al treball assalariat, una via que només resulta més rendible a costa d'un major esforç i dedicació. [...] Per tant, seria un error veure aquests comerços com un assumpte d'immigrants, una idea que es troba estesa i que de vegades troba refugi sota el terme "comerç ètnic", un concepte que segons com s'empri pot resultar equívoc."

E73

donat suport pel que sol anomenar-se "economies ètniques". En qualsevol cas, l'oferta comercial d'aquests nous comerços és molt àmplia i va dirigida a una àmplia diversitat de públics: immigrants, turistes, veïns del barri i de la ciutat... Per tant, seria un error veure aquests comerços com un assumpte d'immigrants per a immigrants, una idea que es troba estesa i que de vegades troba refugi sota el terme "comerç ètnic", un concepte que segons com s'empri pot resultar equívoc. Veure qualsevol cosa relacionada amb els immigrants com un assumpte ètnic no fa més que marcar la seva exterioritat i excepcionalitat. Els comerços dels immigrants són, abans de tot, comerços, i així s'haurien de veure.

“ **Més enllà de les seves funcions comercials, l'obertura d'aquests negocis significa també la revitalització urbana, més animació del carrer i més seguretat, una cosa que molts veïns i usuaris dels barris populars agraeixen. [...] En realitat, la desconfiança amb què moltes vegades és rebut el comerç immigrant i l'immigrant en general, en cert sentit no es tracta més que d'una actualització de l'eterna tensió entre els ja instal·lats i els nousvinguts, entre *insiders* i *outsiders*.”**

Per als consumidors, les botigues dels immigrants signifiquen un reforç de l'oferta comercial de proximitat, amb horaris dilatats i més varietat de productes i serveis, i en alguns casos suposen fins i tot el restabliment de pràctiques de reciprocitat en desús, com el costum de confiança. Més enllà de les seves funcions comercials, l'obertura d'aquests negocis significa també revitalització urbana, més animació del carrer i més seguretat, una cosa que molts veïns i usuaris dels barris populars agraeixen. Si un dels principals indicis de formació de guetos urbans és la deserció comercial, podria dir-se que els nous comerços dels immigrants cauen en aquests barris com “aigua de maig”. Al seu torn, els immigrants com a consumidors revitalitzen i rendibilitzen els comerços de barri, ja siguin d'immigrants o d'autòctons.

Com és lògic, no tothom fa una lectura positiva d'aquests comerços. Certament, no és el tipus d'activitat empresarial amb què somia una determinada concepció de la reforma urbana. En la majoria dels casos es tracta de comerços humils, que no incorporen el “disseny” als seus locals, on la funció domina clarament sobre la forma, un fet que va contracorrent de les estratègies comercials dominants. A més, aquesta barreja característica de negoci i sociabilitat gairebé domèstica, en la qual el dependent despatxa els seus clients mentre es pren un te o xerra amb un grup d'amics, i que recorda a altres èpoques on la separació entre el públic i el privat estava menys definida, contrasta amb una noció del consum com una pràctica impersonal i asèptica.

En realitat, la desconfiança amb què moltes vegades és rebut el comerç immigrant i l'immigrant en general, en cert sentit no es tracta més que d'una actualització de l'eterna tensió entre els ja instal·lats i els nousvinguts, entre

El comerç immigrant ha vingut per quedar-se, contribueix a la revitalització de l'entorn i, a poc a poc, va assumint també un major protagonisme en les estructures de participació gremials i en el compromís actiu amb l'entorn urbà. [...] Recuperar el rol decisiu del petit comerç en la dinamització i cohesió d'un entorn social heterogeni i complex no suposa cap altra cosa que actualitzar allò que el comerç sempre ha estat: un vincle d'intercanvi, de combinació, fusió i reinvençió de la diversitat humana en un projecte comú en constant renovació.”

insiders i *outsiders*, tensió que en el cas de la història de Barcelona ja ha estat escenificada en cada una de les successives onades migratòries: la procedent de l'interior català a finals del XIX, la dels murcians i gallecs en els anys 20, la dels andalusos els 50 i 60. En cada fase, la duresa de les condicions de vida dels immigrants i les seves estratègies d'adaptació han donat lloc a semblants llegendes urbanes i a similars pors del desclasament i de la percepció de la posició amenaçada. Per molts matisos nous que presentin les actuals migracions globals, en allò substancial hi ha una línia de continuïtat, com testimoniarà qualsevol memòria sincera dels qui antany van anar immigrants. Això fa presagiar que aquells a qui avui anomenem immigrants seran els nadius de demà respecte a nous nousvinguts, sinó és que no ho han començat a ser ja.

D'altra banda, l'encaix amb el comerç autòcton no sol ser fàcil. Amb el temps, tanmateix, l'acceptació més o menys pragmàtica sol obrir-se pas. El comerç immigrant ha vingut per quedar-se, contribueix a la revitalització de l'entorn i, a poc a poc, va assumint també un major protagonisme en les estructures de participació gremials i en el compromís actiu amb l'entorn urbà.

Avui en dia, el districte de Ciutat Vella pot presentar una sèrie d'experiències esperançadores quant a la integració dels comerciants immigrants en el teixit comercial existent. Això ha estat propiciat per un treball pacient i durador de promoció i mediació en el curs del qual comerciants d'origen diferent descobreixen el que tenen en comú: una semblant ètica del treball dur (veritable cultura professional intercultural) i un interès compartit en la millora del barri que a més redunda en el seu propi bene-

fici empresarial. A partir del reconeixement del comú es poden abordar i ressignificar les diferències d'una manera més productiva.

Si bé encara és aviat per valorar els efectes a llarg termini d'aquest treball de promoció, mediació i dinamització comunitària, no hi ha cap dubte que en un primer moment sorgeix un teixit comercial poderós, adaptat a la realitat diversa del barri, i amb una energia renovada per afrontar els reptes que plantegen les dinàmiques socioeconòmiques en curs per als comerços de barri i els barris interculturals.

Encara que persisteixen importants reptes que requereixen un treball continuat de suport i promoció social, els beneficis que per als territoris urbans populars suposa comptar amb un sector revitalitzat de petits comerços de proximitat, sigui quin sigui el seu origen, van més enllà de l'àmbit comercial. Recuperar el rol decisiu del petit comerç en la dinamització i cohesió d'un entorn social heterogeni i complex no suposa cap altra cosa que actualitzar allò que el comerç sempre ha estat: un vincle d'intercanvi, de combinació, fusió i reinvençió de la diversitat humana en un projecte comú en constant renovació •

MIGRACIONS: EN PLURAL I FEMENÍ

Malika Zedjaoui (París, 1964). Llicenciada en Llengües Estrangeres (alemany-anglès) aplicades al Dret i les Relacions Internacionals (Sorbona, París). Postgrau de traducció jurídica (UAB). Regidora a l'Ajuntament de Ripollet (Vallès Occ.) de 2003 a 2007, tinenta d'alcalde d'Educació, Immigració i Dones. Actualment, secretària del Consell de les Dones (regidoria de Dones i Joventut de l'Ajuntament de Barcelona). malikazed@hotmail.com

La incorporació de nous ciutadans i ciutadanes, fruit dels nous processos migratoris, està contribuint de forma decisiva a transformar la realitat social dels municipis, dotant-los cada vegada de major diversitat social i cultural.”

E77

Catalunya ha experimentat en els darrers anys un substancial i sostingut increment de la població degut principalment a l'arribada de persones procedents d'altres països. Aquest significatiu creixement demogràfic comporta nous reptes socials, culturals i administratius i requereix una redefinició i una readaptació dels models de convivència. De fet, les persones sempre s'han desplaçat d'un territori a un altre, cosa que ha situat les migracions com un fet històricament normal i habitual.

El fenomen migratori actual presenta, però, unes diferències considerables respecte a altres èpoques:

– Es produeix en un context de globalització, una nova ordenació del món que tendeix a eixamplar les desigualtats entre països, i que fa que molta gent arreu del món vegi en el fet de migrar l'única oportunitat, tot i que arriscada, de desenvolupar un projecte de vida.

– Existeix el reconeixement institucional d'abordar el fet migratori no només com a una arribada de treballadors i treballadores, sinó com a una realitat irreversible i directament relacionada amb qüestions culturals i socials. Aquest reconeixement obliga a repensar el concepte de governabilitat i de democràcia i a introduir-hi la gestió de la diversitat com a factor i element de progrés i de modernitat.

La incorporació de nous ciutadans i ciutadanes, fruit dels nous processos migratoris, està contribuint de forma decisiva a transformar la realitat social dels municipis, dotant-los cada vegada de major diversitat social i cultural. Així, a molts pobles i ciutat de Catalunya és fàcil trobar avui veïns i veïnes de molt diverses nacionalitats, que parlen llengües variades, practiquen cultes religiosos i provenen de tradicions i valors culturals molt diferents.

En aquest marc de diversitat i de complexitat és necessari pensar, elaborar i desenvolupar polítiques integrals i transversals d'acollida i d'integració.

Cal recordar que les polítiques d'immigració no són noves a Catalunya, ni a l'Estat espanyol ni tampoc a Europa, però es limitaven a àmbits molt delimitats: en països com França, Gran Bretanya o la República Federal Alemanya, el boom demogràfic i econòmic dels anys 60 i 70, juntament amb el moment històric, els processos de descolonització i la forta demanda de mà d'obra, van ser els factors de l'arribada massiva de persones d'altres regions del món. Aleshores, les “polítiques migratòries” es limitaven a vincular el fet migratori principalment amb l'àmbit laboral, i a construir frenèticament habitatges i barris sencers deshumanitzats per encabir-hi els treballadors i treballadores immigrants “convidats” (Gastarbeiter). Més endavant els governs s'adonaren que els treballadors i treballadores també eren persones, que la seva estada era permanent i que el mite del retorn era justament això, un mite.

Així, de forma més o menys conscient, s'han anat configurant models de convivència amb errors i encerts, des de la proposta integracionista dels Països Baixos i de Gran Bretanya, fins a la proposta assimilacionista francesa.

La tendència general actual es basaria en una proposta comunitària, amb les aportacions de tots els col·lectius per tal de construir un model nou, però en alguns casos, fan tard i la “vella Europa” queda atrapada massa sovint per les aparences.

Catalunya, recentment convertida en terra d'immigració

Tornant a Catalunya, l'arribada de la nova ciutadania s'ha produït més tard i a casa nostra és important remarcar i reconèixer el paper fonamental de la societat civil i de la xarxa d'entitats, que als anys 80 i 90, i molt sovint de manera molt precària però amb determinació, van suplir les deficiències i carències de les polítiques públiques.

En efecte, durant molts anys les actuacions i els itineraris d'acollida han funcionat gràcies al voluntariat i sense suport institucional ni recursos públics. Des de l'any 2003 el Govern de la Generalitat ha assumit la seva responsabilitat, ha situat les polítiques d'immigració, de convivència i de ciutadania com a una de les seves prioritats, destinant-hi recursos econòmics, humans i tècnics, i fomentant la col·laboració tant amb les entitats cíviques com també amb els agents econòmics i socials.

“**És important remarcar i reconèixer el paper fonamental de la societat civil i de la xarxa d'entitats, que als anys 80 i 90, i molt sovint de manera molt precària però amb determinació, van suplir les deficiències i carències de les polítiques públiques.**”

PRAM: Pla d'Acollida i de Recepció Municipal

En aquest context, els ajuntaments hi juguen un paper molt important, donat que constitueixen l'administració més propera als ciutadans i ciutadanes, i se situen en una posició estratègica pel que fa la capacitat de generar sinergies

de col·laboració amb el conjunt d'agents implicats en la recepció i acollida. Per tant, els ajuntaments, com a administracions de primera línia són els actors més indicats i els responsables de la posada en marxa dels PRAM, Plans de Recepció i Acollida Municipal.

El PRAM representa un instrument bàsic de l'ajuntament per tal d'aconseguir l'acollida i integració dels col·lectius immigrants arribats els darrers anys. L'objectiu de fons és possibilitar la normalització de la vida social, influenciada clarament als nostres dies pel fenomen migratori, fomentar un clima de convivència, tolerància i diversitat cultural, i a la vegada prevenir possibles situacions futures de conflicte, rebuig i d'exclusió social.

Aquest procés de normalització i acomodació del col·lectiu nouvingut es basa en la necessitat de redimensionar els serveis públics, i per tant s'ha d'evitar la creació de serveis paral·lels o diferenciats. Els principals eixos del PRAM són els següents :

- Servei de primera acollida i informació (catàleg de serveis i recursos municipals).
- Servei d'assessorament legal.
- Servei de traducció.
- Suport a la xarxa d'entitats locals i foment de l'associacionisme entre els col·lectius nouvinguts.
- Creació d'espais de trobada entre els diferents col·lectius.
- Campanyes d'informació, sensibilització i conscienciació.
- Transversalitat i cooperació interinstitucional.

El PRAM defensa la igualtat de drets, deures i oportunitats per a tota la ciutadania amb independència del seu lloc d'origen, nacionalitat, gènere, religió o condició socioeconòmica.

Aquest procés de normalització i acomodació del col·lectiu nouvingut es basa en la necessitat de redimensionar els serveis públics, i per tant s'ha d'evitar la creació de serveis paral·lels o diferenciats.”

La gran diversitat inherent al col·lectiu nouvingut i el degut respecte a aquesta diversitat comporta la necessitat d'intervencions múltiples i plurals en àmbits molt diversos. En definitiva, davant una realitat social complexa, la resposta i actuacions han de ser igualment complexes i a la vegada eficients.

Evolució de les estratègies d'integració

Com tots els processos humans, els processos d'acollida i d'integració també revesteixen un caràcter dinàmic, i progressivament incorporen elements i perspectives noves, que responen sovint al sentit comú i a l'evidència.

De fet, estem assistint en els darrers temps a una evolució extraordinària del tractament de la immigració i dels processos d'acollida i d'integració. Un primer indicador d'aquesta evolució és la pròpia llengua que sempre és bona aliada en l'anàlisi de la realitat social: hem passat de parlar d'estrangers a immigrants, nouvinguts, nova ciutadania, i parlem d'acollida, d'integració, de normalització, d'assimilació, d'acomodació, de cohabitació... Paraules, totes elles, que intenten descriure una complexitat apassionant, i una gran evolució sempre dinàmica de les estratègies d'integració.

Perspectiva de gènere

Indiscutiblement, l'element més rellevant dels últims temps és el reconeixement explícit del paper essencial de les dones en els processos no només d'acollida i d'integració, sinó també de convivència i de progrés.

El principi d'igualtat entre homes i dones constitueix un valor fonamental del nostre marc constitucional i del nostre model social de convivència. No obstant, les dones en general, i les dones migrades en particular, pateixen greus

“ És necessari i urgent situar la perspectiva de gènere en la centralitat de les polítiques públiques d'immigració, acollida i integració. El reconeixement del paper integrador de les dones migrades al llarg de tota la història constitueix evidentment el pas previ a una reflexió més profunda, per tal d'elaborar propostes que s'han de traduir finalment en accions concretes.”

discriminacions en tots els àmbits: accés al món laboral, a l'educació, a la cultura, al coneixement de les llengües autòctones. Com totes les dones, les dones migrades també s'afronten a la violència masclista tant en l'àmbit privat com en el públic. Són situacions de desigualtats greus i de violència absolutament incompatibles amb el principi d'autonomia de les persones i l'exercici dels seus drets.

És necessari i urgent situar la perspectiva de gènere en la centralitat de les polítiques públiques d'immigració, acollida i integració. El reconeixement del paper integrador de les dones migrades al llarg de tota la història constitueix evidentment el pas previ a una reflexió més profunda, per tal d'elaborar propostes que s'han de traduir finalment en accions concretes.

1.- Millorar el coneixement

El col·lectiu de dones migrades és divers i heterogeni, i el grau de discriminació també varia molt en funció de la procedència, el nivell cultural i la posició social. Els propis agents polítics, socials i econòmics tenen sovint una percepció errònia de les dones migrades basades en tòpics, estereotips i prejudicis. S'imposa doncs aprofundir en el coneixement de la realitat amb la qual es pretén col·laborar, treballar i actuar, i això significa:

- Desenvolupar la producció i difusió d'estudis i investigacions sobre la situació de les dones migrades, i millorar el coneixement de les discriminacions en els itineraris d'integració.
- Més formació en la funció pública sobre les qüestions d'integració en general, i amb perspectiva de gènere en particular.
- Més sensibilització en els àmbits socials, institucionals, econòmics i associatius.
- Millorar la coordinació i el treball en xarxa.

2.- Donar visibilitat positiva a les dones migrades

Cal restituir a les dones migrades una visibilitat social adequada fugint dels tòpics i de les generalitzacions:

- Facilitar l'aprenentatge de la llengua.
- Facilitar l'accés als serveis i recursos públics, potenciant-ne els itineraris i circuits.
- Potenciar i dinamitzar els grups de dones migrades, i integrar-les en les xarxes de dones existents.
- Recuperar i explicar la història de les dones en general i de les dones migrades en particular.
- Incentivar l'accés de les dones migrades a llocs de participació activa, presa de decisions i responsabilitat, en condició d'igualtat.

– Promoure accions i iniciatives per tal de modificar la percepció social i la representació en mitjans de comunicació.

3.- Promoure polítiques actives d'accés als drets personals i socials

Una bona informació sobre drets i deures i cultura democràtica facilita l'èxit de la primera acollida i de les etapes successives dels itineraris individuals i/o familiars:

- Enfortir la informació sobre els principis d'igualtat home-dona, d'igualtat d'oportunitat i de mixticitat en els serveis públics.
- Prioritzar les dones migrades en situació precària, per causa de la situació i obstacles legals (especialment les dones reagrupades sense dret a treballar), per aïllament social, i promoure la prevenció especialment en l'àmbit sanitari.
- Facilitar l'accés als serveis posant l'accent en aquells recursos existent en matèria de violència masclista.

La definició de polítiques públiques d'immigració amb perspectiva clara de gènere, juntament amb la planificació, actuacions i intervencions corresponents s'hauran de complementar forçosament amb l'elaboració i utilització d'indicadors suficients i eficaços.

De la teoria a la pràctica ...

En aquest marc global, general i a vegades massa teòric, cal donar valor a aquelles iniciatives, accions, programes o experiències d'àmbit local que tenen per objectiu donar eines a dones procedents d'altres països, i contribuir a la construcció d'una Catalunya moderna i integradora. Un exemple de les múltiples experiències que es desenvolupen arreu del país, és un acord entre UNESCOCat i l'Ajuntament de Ripollet a través

“ A través de la comunitat educativa i amb l’afany de promoure un sistema educatiu integrador i inclusiu, es va centrar l’atenció en el paper clau que havien de jugar les mares migrades.”

de la regidoria d’Educació i Polítiques d’Igualtat, que entre 2006 i 2007 va propiciar un curs pioner de formació per a mares immigrades. Amb un triple objectiu:

- Donar suport a la seva visibilitat i vàlua professional.
- Reforçar els contactes amb la societat d’acollida.
- Potenciar la inserció social i laboral.

En efecte, per tal de potenciar la inserció social d’aquestes dones d’una manera general, i la inserció laboral d’una manera específica, la seva participació activa en la transmissió de valors i de coneixement, es va organitzar un curs de formació, per tal de capacitar-les com a agents mediadores culturals i com a dinamitzadores socials i educatives, tenint en compte el seu nivell universitari o acadèmic.

A través de la comunitat educativa i amb l’afany de promoure un sistema educatiu integrador i inclusiu, es va centrar l’atenció en el paper clau que havien de jugar les mares migrades. Moltes d’elles arriben a Catalunya amb un nivell d’estudi molt alt, i representen una riquesa i un capital humà molt sovint desconegut i “desaprofitat” a causa, principalment, dels obstacles legals. Així doncs, un cop concebut i elaborat el programa del curs, els directores i directores dels centres educatius i entitats de dones van convidar mares immigrades amb un nivell d’estudi alt del seu país d’origen, a participar al curs.

El contingut del curs és voluntàriament pràctic, amb l’objectiu d’afavorir la informació, el coneixement i la sensibilització sobre temàtiques relacionades amb:

- El funcionament de l’administració local.

– Quins serveis es troben a disposició de la ciutadania i com s'hi pot tenir accés.

– Explicació del Pla Educatiu d'Entorn.

– Explicació del PRAM.

– Què és la mediació i quina és la seva finalitat.

– Els diferents tipus de mediació: intercultural, interreligiosa.

– Els diferents àmbits d'actuació de la mediació: àmbit educatiu, àmbit jurídic, àmbit social, sanitari, ...

– Resolució i prevenció de conflictes.

– Tècniques i habilitats per a la dinamització de grups en diferents espais (reunions, activitats culturals, espai jove, ...).

– El reglament de la Llei d'Estrangeria.

A més de sessions teòriques i introductòries portades a terme per personal docent i per diferents tècnics i tècniques municipals, es van realitzar també sessions pràctiques amb dinàmiques de grup i visites programades a entitats i serveis del municipi.

La valoració que fan els ponents i especialistes dels diferents àmbits és molt positiva, destaca la motivació i participació de les dones, el seu nivell formatiu i personal, la seva implicació i les seves possibilitats de poder desenvolupar la tasca de mediació amb les seves comunitats de referència, així com de dinamització de la participació de les persones novingudes als projectes que es porten a terme al municipi.

Aquest curs va reunir 18 dones, procedents de Romania, Marroc, Rússia, Argentina, Veneçuela, Mèxic, Congo i Guinea Equatorial. Totes elles biòlogues, filòlogues, metgesses, traductores, professores, en situacions personals i professionals molt precàries.

Aquesta experiència suposa per a aquestes dones un empoderament molt important i la gran majoria s'han integrat en xarxes socials formals i no-formals, i en circuits professionals en concordança amb la seva formació.

Però, sobretot, aquesta experiència ha demostrat i ha posat de manifest que en els processos d'acollida i d'integració, tots els elements tenen el seu lloc i la seva rellevància. Certament, és primordial l'elaboració teòrica de les polítiques públiques, basades en els valors democràtics de justícia i equitat, però també s'ha de treballar i desenvolupar bones pràctiques a nivell local, impulsar i dinamitzar les xarxes d'entitats i de professionals, pensant sempre en l'interès general.

En front de la cultura de la por que alimenten alguns sectors conservadors, estem promovent la cultura de l'esperança i del nou contracte social •

MITJANS DE COMUNICACIÓ I IMMIGRACIÓ

La tendència etnocentrista dels mitjans generalistes està sent qüestionada per col·lectius que no es veuen representats ni en fons (continguts) ni en forma (producció d'aquests continguts)."

L'arribada de milers de persones provinents de diversos indrets, portant darrere de si tot un cúmul de vivències i visions, està transformant el nostre món. Això, unit al desenvolupament tecnològic i de les comunicacions, planteja una equació en la qual encara queden per aclarir moltes incògnites. Els mitjans de comunicació som, d'una banda, impulsors i d'una altra, transmissors d'aquesta transformació. El nostre paper és una de les grans preguntes de la societat de la informació.

La relació entre mitjans de comunicació i immigració és un tema que pot ser vist des de molts angles i alguns d'ells han estat poc tinguts en compte.

Per una part, el gran desenvolupament que han tingut els mitjans de comunicació i informació en les últimes dècades ha anat configurant, en gran manera, la realitat actual de la nostra societat. Els grans fluxos d'informació han difós arreu del món un model de desenvolupament que ha provocat grans moviments humans.

D'altra banda, la progressiva mediatització de les societats modernes obliga a considerar els mitjans de comunicació massiva com a un espai fonamental en el qual es transmet la manera en què s'estan configurant les noves realitats multiculturals, en la mesura que no solament reflecteixen les formes des de les quals pensem i ens relacionem amb els dife-

rents grups socials, incloent-hi els col·lectius d'immigrants, sinó que també gestionem aquesta diversitat cultural, establint determinades formes de producció i accés a la informació, pautes de relació de l'actor amb els mitjans de comunicació, models de comportament i representacions socials de la immigració.

Els grans mitjans de comunicació, donats a la tasca de reflectir i en molts casos construir discursos, es veuen ara desafiat per una realitat conformada de diverses opinions i formes de veure el món. La tendència etnocentrista dels mitjans generalistes està sent qüestionada per col·lectius que no es veuen representats ni en fons (continguts) ni en forma (producció d'aquests continguts).

Per poder analitzar la construcció social que els mitjans de comunicació fan del fenomen de la immigració, dels seus actors i les seves pràctiques és important especificar dues possibles línies íntimament lligades en el procés; d'una banda estan els continguts dels mitjans de comunicació sobre aquest col·lectiu, la seva presència, tractament i l'univers temàtic al qual apareix associada la població immigrant i que està determinant per la selecció de les notícies dins del menú informatiu dels *Mass media*. D'altra banda, l'accés de les persones d'origen estranger a la producció de continguts com a part d'un procés d'integració intercultural als mitjans.

Rodrigo Alsina defineix el multiculturalisme com a "la ideologia que propugna la coexistència de diferents cultures en un mateix espai real, mediàtic o virtual; mentre que l'interculturalitat seria les relacions que es donen entre les cultures (...) l'interculturalitat faria referència a la dinàmica que es dona entre (...) comunitats culturals" (Alsina, 1999).

Teresa Salas Gutiérrez. Llicenciada en Ciències de la Comunicació per la Universitat ITESO; Guadalajara, Jal. Mèxic. Beca Nacional del CONACYT, Programa de Doctorat en Periodisme, UAB. Tesi Doctoral sobre Immigració i mitjans. Productora i conductora del Magazin Radiofònic ACTUALITAT LLATINA, transmès per BCN Latina. Barcelona. Col·laboradora amb diversos mitjans ètnics establerts a Barcelona.
ideasalas@gmail.com

La permanent associació de la immigració amb temes negatius ubica aquest col·lectiu dins d'una percepció social que pot ser molt subjectiva i que pot resumir-se en la idea general que els immigrants causen problemes.”

E85

Aquest aspecte de dinamisme també recollit per Malgesini i Giménez, afegeix un element normatiu al concepte: la valoració positiva de la interacció entre cultures. En paraules seves: “No hi ha, potser, tema més important en les ciències socials que l'estudi de la comunicació intercultural. La comprensió entre membres de diferents cultures va ser sempre important, però no ho ha estat mai tant com ara. Anteriorment, va ser necessari per als imperis, o el comerç. Ara és un assumpte de supervivència de la nostra espècie” (Malgesini i Giménez, 2000).

Els objectius de la comunicació intercultural, tal com els entén Rodrigo Alsina, comprenen en primer lloc la idea que la comunicació intercultural s'ha d'iniciar per conèixer els altres, a través d'un diàleg que ha de ser tant crític com autocrític. En segon lloc, és necessari desterrar els estereotips negatius de les altres cultures, tan profundament arrelats en ocasions, i en tercer lloc cal iniciar una negociació intercultural des d'una posició d'igualtat. Finalment, cal relativitzar la nostra cultura. Això permetrà poder considerar els valors i les cultures i, en el seu cas, acceptar-los.

En resposta a aquestes necessitats i com a part d'un procés natural d'ingerència i integració social, han nascut una gran quantitat de mitjans fets per i per a immigrants, com una forma de reparar aquesta mancança dels mitjans generalistes.

Presència immigrant en els mitjans de comunicació i les fonts de consulta

Un tema molt important que ha de ser considerat per analitzar i entendre la presència de la immigració en els mitjans de comunicació locals té a veure amb les fonts utilitzades a l'hora

de tocar temes referents a la seva activitat, participació i espai dins de la societat receptora.

Un recorregut per les notícies publicades sobre la immigració en els últims anys ens descobreix, d'una banda, el notable increment de notes sobre aquest fenomen social, que ha passat a ocupar un espai important en l'agenda mediàtica, així com la contínua vinculació amb temes considerats negatius com la delinqüència, la vulnerabilitat social, el tràfic de persones i l'entrada il·legal a Espanya, a més de la violència, la saturació dels serveis públics, etc.

La permanent associació de la immigració amb temes negatius ubica aquest col·lectiu dins d'una percepció social que pot ser molt subjectiva i que pot resumir-se en la idea general que els immigrants causen problemes. A això se suma la impossibilitat per la seva part de trencar aquest estigma, en no tenir accés democràtic i lliure als mitjans de comunicació, i sense que se'ls permeti mostrar de manera directa, sense interpretacions alienes, quins són els pilars de la seva cultura i les raons més profundes de la seva immigració.

Si les fonts informatives tenen exclusivament el seu origen, com succeeix en massa ocasions, en cossos policials o judicials, el resultat pot ser l'observat. Fent una anàlisi introspectiva d'establerts socialment mediatitzats és interessant preguntar-se quina imatge se'ns ve al cap quan ens trobem amb una notícia que té

“ La seva raó de ser ha anat transformant-se per constituir-se com a espais de negociació social entre les comunitats migrants i la societat receptora, complint un paper indispensable en l'intercanvi, el coneixement i el respecte entre cultures.”

ciudadans romanesos com a protagonistes; les bandes organitzades de robatori, quan parlem de colombians; traficants de cocaïna, quan parlem de joves llatins; bandes, delinqüència i violència juvenil, per citar alguns exemples.

El fet que les fonts d'informació –policials o d'una altra naturalesa– reproduïxin una tendència a la simplificació, a estereotipar conductes, a l'assimilació de determinades actuacions delictives amb identificacions de nacionalitats estrangeres, no és justificació per a la seva posterior reproducció en els mitjans de comunicació. A més, no és menys cert que en la informació sobre la immigració també es posen en relleu el dèficit que sotja avui a massa redaccions. La tirania de l'immediat –en part per la pressió que exerceixen altres mitjans–, que dificulta una correcta contextualització informativa, la manca de contrast d'algunes informacions i la dificultat de disposar de periodistes especialitzats en aquesta àrea, limiten enormement el resultat.

Però la presència dels immigrants en els mitjans de comunicació no solament es limita a les notes produïdes pels mitjans generalistes. La discussió s'hauria de centrar, també, en la presència de professionals de la comunicació d'origen immigrant a les redaccions, consells editorials, productores i grups de treball.

En aquest sentit, la televisió pública catalana (TVC), a través de la creació de la Taula de la Diversitat, que té com a objectiu la creació de mecanismes de participació mediàtica normalitzada de la immigració, tant en els continguts com en la creació d'aquests continguts, així com l'especialització dels periodistes locals en temes de diversitat i interculturalitat, intenta donar resposta a una nova realitat social derivada de la immigració.

Els mitjans ètnics o de proximitat

La presència de col·lectius immigrants en la societat catalana ha deixat de ser una novetat per convertir-se en una realitat palpable des de tots els angles. La participació d'aquests col·lectius ha anat deixant de centrar-se en el tema laboral o administratiu, per començar a introduir-se en els àmbits culturals, artístics, socials i polítics, amb les seves respectives necessitats d'informació, comunicació i representació.

Ha estat com a resposta a aquestes necessitats comunicatives que, en els últims anys, podem parlar de fins 180 mitjans ètnics o de proximitat, entre ràdios, premsa escrita i revistes, en la seva gran majoria creats per immigrants. En televisió la presència és menor, encara que és important esmentar que el Canal Llatí és un dels cinc canals amb més audiència de tot Espanya, a més dels mitjans a Internet, que constitueixen un dels espais de comunicació més usats pels ciutadans d'origen estranger.

Inicialment, aquests mitjans van ser creats per cobrir les necessitats d'informació dels nousvinguts, per poder conèixer i viure en la societat que els acull, cobrint temes jurídics i legals, temes laborals, informació sobre habitatge, serveis socials i de salut. Però igual com el procés migratori ha anat evolucionant, els mitjans de comunicació ètnics, també. La seva raó de ser ha anat transformant-se per constituir-se com a espais de negociació social entre les comunitats migrants i la societat receptora, complint un paper indispensable en l'intercanvi, el coneixement i el respecte entre cultures.

Un element molt important, que ha dotat de fonament a aquests mitjans, és la seva capacitat de generar demandes socials que tenen a veure amb el ple reconeixement dels drets ciutadans de totes i tots els actors de la migració, com la Campanya de Dret al Vot, que és un pilar que sosté el nostre discurs i que influeix en la producció de continguts, de línies editorials i en l'elaboració de campanyes comunicatives.

D'altra banda, els mitjans ètnics també han de participar a l'escenari mediàtic i comunicatiu, assumint el seu paper d'instruments de comunicació entre les persones d'un mateix col·lectiu, entre col·lectius, amb els països d'origen i amb la societat d'acollida, exercint com a mitjancers socials i culturals entre els col·lectius i la societat d'acollida, i assumint la seva funció de difusors de la història, la cultura, l'art i les activitats dels actors del fenomen de la immigració, a més de ser prestadors d'un servei d'informació útil per a la vida social i quotidiana dels nousvinguts.

Cal que els mitjans ètnics es reconeguin com aparadors del procés històric de diversificació de la societat en tot el seu conjunt com conseqüència de la immigració.

La realitat dels mitjans ètnics

És innegable que la realitat dels mitjans fets per immigrants dista molt d'allò que haurien de ser per complir amb els objectius abans esmentats. Per posar un exemple i parlant des del meu treball en la ràdio, la situació legal dels mitjans, tant auditius com visuals, encara està en entredit, per la inaccessibilitat a les llicències atorgades per la DGTelecom, que discerneix sobre moltes emissores l'amenaça de multes per transmissió "il·legal". Partint d'aquesta realitat, és molt difícil que aquests mitjans de comunicació comptin amb els elements necessaris per plantejar un projecte comunicatiu i comercial a llarg termini.

Un altre aspecte importantíssim, derivat d'aquesta situació, té a veure amb les condicions de precarietat, tant econòmica com professional, d'aquests mitjans. En no haver-hi una plataforma legalment reconeguda per a la seva operació, les alternatives de supervivència, en molts casos, es limiten a les subvencions estatals i als favors polítics, la qual cosa repercuteix directament en la professionalitat de la tasca periodística. Perquè encara que l'exercici del periodisme té com a pilar la tasca social, els professionals també requereixen d'estímul que promoguin les bones pràctiques, com són: la possibilitat d'accedir a empreses comunicatives de renom, la formació i el reconeixement públic de la seva tasca i la remuneració econòmica.

Finalment, es troba el factor "emergència" en els continguts d'aquests mitjans de proximitat. Amb això vull dir que cada dia són molts els

temes a l'agenda mediàtica de la societat receptora que els mitjans fets per immigrants han de tractar, analitzar i en molts casos, compensar per falta d'informació o mala interpretació d'aquesta informació, realitat a què hem de sumar el fet que la majoria de les vegades no tenen temps de plantejar un projecte comunicatiu enfocat a donar a conèixer els seus trets d'identitat, que no permet generar espais d'interlocució i impossibilita l'existència normalitzada de la immigració. Si només es dediquen a contrarestar la informació esbiaixada i en molts casos xenòfoba dels mitjans generalistes, poc espai hi ha per a un periodisme cultural que fomenti la proximitat positiva entre societats, col·lectius i persones.

Conclusions i propostes

El procés de normalització i integració dels ciutadans d'origen immigrant en la societat catalana té les seves llums i les seves ombres. Des de l'Administració pública s'han realitzat propostes i s'han impulsat iniciatives per a la incorporació d'aquests col·lectius a la societat en general, a partir de la seva participació ciutadana i activitat associativa, que han estat molt útils.

Però en el cas de l'accés als mitjans de comunicació generalistes, el discurs mediàtic associat a la immigració i la creació de continguts per part d'aquests col·lectius, la feina, encara es troba en una fase inicial.

Com ja he esmentat, el naixement de mitjans de proximitat o mitjans ètnics és una resposta natural a les necessitats comunicatives i informatives d'un grup social determinat, com ja ho han fet col·lectius molt específics que tampoc no es veuen representats dins del discurs mediàtic, com poden ser les dones, els homosexuals o els indígenes, que des de fa dècades han treballat per obrir-se espais de comunicació propis¹.

Però perquè la incursió del col·lectiu immigrant en els mitjans de comunicació sigui efectiva i eficient, cal un treball coordinat des de diferents instàncies, enfocat a un mateix objectiu. En primer lloc, el treball acadèmic i d'investigació sobre mitjans i immigració s'ha centrat, fins ara, en el discurs i tractament de la informació referent a aquesta temàtica en els mitjans generalistes; però la investigació enfocada a l'anàlisi de l'elaboració de continguts, la utilització de les fonts, la creació d'una agenda mediàtica i el plantejament i unificació del discurs entorn de l'interculturalitat derivada de la immigració, són temes que haurien de ser tractats des de la investigació acadèmica i per diverses disciplines com la psicologia, la sociologia, l'antropologia, la teoria de la comunicació i fins i tot la mercadotècnia. Això per donar a la problemàtica un suport teòric i analític, i com a part d'un tema que conformarà, sens dubte, la realitat global d'aquest segle i que tanmateix, fins ara, en els programes universitaris i als manuals periodístics, encara no es té en compte l'interculturalitat com a factor a considerar en totes les assignatures.

D'altra banda, considero imprescindible la creació de mecanismes de comunicació entre els mitjans de minories ja existents que, encara que en l'aspecte comercial puguin ser competidors, en el tema de continguts i discurs han de tenir una unitat ben definida, han de compartir recursos, intercanviar informació i establir-se com a actors fonamentals en el procés d'arribada, adequació i desitjada integració dels immigrants en la societat receptora. Perquè això succeeixi, hem de professionalitzar tots els seus processos de treball com una forma de legitimació social i institucional. Alhora, els mitjans ètnics estan en el deure de vincular-se i posicionar-se en el panorama mediàtic local, com parteix de la nor-

malització de la seva presència en tots els àmbits de la vida social i quotidiana, així com amb les institucions públiques i privades.

Crec fermament que és necessari que els mitjans de comunicació prenguem consciència del paper tan important que estem exercint en aquest procés social que, encara que ja s'ha viscut a moltes parts del món, per a Espanya i per a Catalunya és relativament nou, i en som els interlocutors. L'objectiu, doncs, seria començar a exercir també com a creadors de la història i no només com a espectadors•

I Comissió Nacional per al Desenvolupament dels Pobles Indígenes, Mèxic http://www.cdi.gob.mx/index.php?id_seccion=1027

Argentina Gay Radio <http://www.agradio.com.ar/new/>

Ràdio des del Centre Penitenciari de Dones, Barcelona. <http://radiochevere.org/>

Bibliografia:

RODRIGO ALSINA, Miquel: "La Comunicació intercultural", Anthropos Editorial, Barcelona, 1999.

MALGESINI, Gabriela, "Interculturalidad", a *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*, Cascada, Comunitat de Madrid, 2000, pàg. 253-259.

CATALUNYA: L'ASSOCIACIONISME IMMIGRANT DEL SEGLE XXI

Hi ha un savi proverbi africà que diu: “Quan vas a un país on tots ballen amb el peu esquerre, imita’ls, però ensenya’ls també que és possible ballar amb el peu dret. Llavors, quan tothom hagi après a ballar amb ambdós peus, cadascú tindrà la plena llibertat de ballar amb el peu que li vagi millor i nosaltres serem part de la seva cultura i ells de la nostra”. Aquesta és una anàlisi molt il·lustrativa del que significa i ha de reflectir una societat del segle XXI. Les societats del segle XXI es caracteritzen per ser: societats plurals, interculturals, mestisses i on es respecta la diversitat cultural com un element enriquidor i de cohesió. Aquesta és la direcció correcta del camí que hem de caminar tots i totes els i les residents a la nostra Comunitat Autònoma. Un camí que no és senzill, però que sense cap dubte valdrà la pena caminar.

És important situar el context social en el qual es desenvolupa l'actuació de les diferents associacions i entitats de nous ciutadans i ciutadanes (immigrants), ja que des d'alguns sectors s'insisteix molt en les similituds amb la immigració interna que es va produir a Espanya, i en la qual Catalunya es va convertir en una Comunitat receptora d'immigració com ho és avui. Algunes

d'aquestes similituds les podem veure reflectides a l'Enquesta Nacional d'Immigrants 2007 (INE-2007), de l'Institut Nacional d'Estadística, que permet avançar en la investigació sobre les característiques demogràfiques i socials dels immigrants, així com en els itineraris migratoris, història laboral i residencial, relacions familiars i amb el país d'origen i relacions en la societat espanyola de tots els col·lectius¹, on hi ha diverses dades reveladores, sobretot de les raons per les quals un percentatge gran de persones van prendre la decisió de traslladar-se a Espanya, que en molts casos són similars a les raons per les quals es va produir la immigració interna, però també podem constatar que existeixen diferències. Hi ha característiques molt importants de l'immigrant d'avui (latinoamericà, africà, etc.) que difereixen de les dels immigrants de les diferents Comunitats Autònomes que es van traslladar a Catalunya, característiques com ara l'emotivitat, la sensibilitat, l'experiència de vida dels immigrants de finals del segle XX, que formen part d'aquestes diferències i evidencien que cal modificar les dinàmiques d'aproximació a aquests col·lectius i sobretot les dinàmiques per aconseguir que desenvolupin un compromís real amb el lloc on van elegir residir. Sobretot és responsabilitat de l'Administració pública i de les institucions de govern de ser conscients del context real i de l'entorn social en el qual es realitzarà la participació en la vida pública dels nous veïns i veïnes.

Per aquests motius resulta molt important tenir presents les dinàmiques socials adequades a la nostra realitat.

Les dinàmiques socials estan cridades a canviar en una societat del segle XXI. La dinàmica de suma no nul·la (Non Zero) és la que reflecteix la capacitat d'evolució d'una societat d'evolució positivament.

Les dinàmiques socials estan cridades a canviar en una societat del segle XXI. La dinàmica de suma no nul·la (Non Zero) és la que reflecteix la capacitat d'una societat d'evolució positivament.”

Ernesto Carrión Sablich. Nascut al Perú. Llicenciat en Ciències Polítiques per la Universitat de Ginebra, Mestratge en Filosofia Social. Diplomant en Llengua Francesa. Fundador de l'Associació per Amèrica Llatina a Suïssa i Fundador i Coordinador de l'Associació Nous Col·lectius a Catalunya. Col·laborador en temes d'immigració en diversos mitjans de comunicació a Catalunya. Formador en temes de sensibilització en Immigració. Participació activa en els Moviments Socials de Catalunya i en el teixit associatiu dels Nous Ciutadans i Ciutadanes. Actualment és coordinador d'Immigració d'Iniciativa per Catalunya Verds i membre del Consell Nacional i la Comissió Permanent d'ICV. zarche@hotmail.com

El periodista i divulgador científic Robert Wright², en el seu llibre *NON ZER. The Logic of Human Destiny (Ningú no perd: La teoria de jocs i la lògica del destí humà*, Tusquets ed., 2005) explica perfectament que durant el segle XX s'han utilitzat dinàmiques socials que ell denomina de SUMA NUL·LA, que es regeixen per la norma que sempre que hi ha un guanyador hi ha d'haver un perdedor (com al tennis, on si un jugador guanya l'altre indefectiblement perd); el que és bo per a un és dolent per a l'altre i per tant la competició que es produeix no és beneficiosa per a la societat en el seu conjunt, i de fet no ho ha estat mai, doncs existeixen molts indicadors socials que demostren que aquesta dinàmica de suma nul·la no ha estat positiva.

D'altra banda, Robert Wright ens proposa un altre tipus de dinàmica social en contraposició amb la de la suma nul·la que, repeteixo, ha estat la més emprada durant el segle XX en els sectors

socials, polítics, estratègics i econòmics, amb els resultats coneguts per tots i totes. A aquesta dinàmica alternativa la denomina de SUMA NO NUL·LA, i a diferència de l'anterior el que és dolent per a un ho és també per a l'altre i el que és bo per a un ho és també per a l'altre, per la qual cosa estem cridats a col·laborar; dit d'una altra manera, som tots al mateix vaixell, hem de remar junts i en la mateixa direcció sense que tingui importància ni l'origen ni la nacionalitat de qui rema, ja que si no es fa així perdrem el rumb i no arribarem a bon port. Aquesta anàlisi de les dinàmiques socials apropiades per al nostre context social la resumeix en la frase següent:

“La humanitat depèn cada vegada més de situacions amb lleis de suma NO NUL·LA (tots guanyem o tots perdem) i cada vegada menys de situacions de suma NUL·LA (si tu guanyes jo perdo). D'aquesta manera, la cooperació no és altruisme, sinó pur realisme.”

Models de gestió

La simple coexistència entre residents d'una societat no assegura una estructura social sòlida, la qual cosa fa imprescindible comptar amb una convivència positiva que assegurï un pla de futur en comú.

Així doncs, hi ha lleis i dinàmiques socials que s'han de tenir en compte per a la gestió del procés d'immigració actual i per tant que repercutiran també en la participació en la vida pública del col·lectiu de nous ciutadans i ciutadanes (immigrants).

Com hem pogut constatar pels resultats als països on es van aplicar determinats models de gestió, es pot apostar a Catalunya i Espanya per un model diferent, en ocasions denominat "La via catalana".

El model multicultural anglosaxó no ha donat en cap cas els resultats esperats. Durant molt temps va ser un model a seguir ja que considerava la realitat d'una societat on havien d'interactuar cultures diferents, però va cometre l'error de no entreveure que la simple coexistència entre els residents d'una determinada societat no assegurava en absolut una estructura social sòlida; no hi havia prou només amb tolerar la presència d'una altra persona d'origen diferent per tenir una cohesió que assegurés l'èxit d'una participació real en la vida pública per part dels

col·lectius de nous i noves residents. Una participació real que resulta indispensable en les actuals circumstàncies per assegurar el desenvolupament de les nostres ciutats en tots els seus aspectes.

Lamentablement, som testimonis de com als països on s'ha aplicat aquest model, com als Estats Units o al Regne Unit, el resultat ha estat una societat on cada col·lectiu tendeix a relacionar-se i interessar-se en els seus aspectes propis, ja que el país sencer reflecteix ser un mosaic de diferents cultures cadascuna de les quals es desenvolupa en forma paral·lela a l'altra. A més de mostrar què significa tenir un concepte merament utilitarista de la immigració sense tenir en compte la dimensió humana de la persona, aquest model posa molt èmfasi en la dimensió econòmica de la immigració, oblidant que la dimensió econòmica és només un aspecte de la persona i que la convivència evidencia altres dimensions necessàries per al desenvolupament de cada individu³.

Un altre model que va suscitar moltes expectatives però que des d'una perspectiva real ja denotava molts punts febles és el model integracionista francès, un model on clarament es va posar l'accent en les diferències culturals i d'origen dels seus residents i es va pretendre uniformitzar la societat des del lema "*tous citoyens*" (tots ciutadans), oblidant una regla essencial en la gestió d'un procés d'immigració: que malgrat tots els matisos que pot tenir l'esmentat procés, la immigració és, va ser i serà un tema de persones. Persones amb una emotivitat determinada, una experiència de vida pròpia i amb una gran voluntat de sentir-se part de la dinàmica social dels seus veïns i veïnes. Però quan des de l'Administració

“ La simple coexistència entre residents d'una societat no assegura una estructura social sòlida, la qual cosa fa imprescindible comptar amb una convivència positiva que assegurï un pla de futur en comú.”

Serà sempre un error analitzar i gestionar la immigració des de només una dimensió econòmica. Les altres dimensions de la persona resulten inestimables per a la correcta gestió del procés.”

pública i les institucions de govern es margina d'aquesta dinàmica social un percentatge de la seva població, el que en realitat s'aconsegueix és obligar-lo a generar la seva pròpia dinàmica social, i això no pot ser positiu. Els fets que van succeir a França van provar que els “experts” en immigració que defensaven aquest model s'havien equivocat.⁴

Serà sempre un error analitzar i gestionar la immigració des de només una dimensió econòmica. Les altres dimensions de la persona resulten inestimables per a la correcta gestió del procés.

El govern francès implantà una política d'assimilació en la qual només hi havia una manera o un mode d'integració, la cultura francesa, contradient completament les característiques d'una societat moderna del segle XXI. A la vegada, en cap moment no es van produir espais de participació on els immigrants poguessin relacionar-se amb el seu entorn com a ciutadans de ple dret; ben al contrari, durant molt de temps van enviar els seus nous ciutadans i ciutadanes a residir en llocs allunyats dels nuclis urbans, repetint l'error del model anglosaxó en només comptar amb la dimensió econòmica. És a dir, se'ls volia francesos per treballar i pagar impostos, però això era tot, no importaven les seves opinions ni les seves inquietuds. Es difonia un discurs integrador, però en la pràctica era un exemple concret de segregar un percentatge de la seva població pel simple fet de no tenir un origen i/o nacionalitat comuna als altres residents. Va ser un exemple també de mala memòria històrica i de negació de com aquest percentatge de població havia contribuït en la construcció de la societat francesa actual.

Per aquestes raons els nous ciutadans i ciutadanes tenen la responsabilitat de ser conscients que sí, que els competeix com es gestiona i qui gestiona la societat en què viuen. Ser participants de la presa de decisions sobre els temes importants relacionats amb el futur de la societat en què rauen. Fer seva aquesta societat i contribuir-hi en tots els seus sectors perquè sigui cada dia millor. Aquest pensament ho expressa molt bé el filòsof i pensador libanés Gibran Khalil Gibran quan diu: “No ens van consultar per venir en aquest món, però exigim que se’ns consulti per viure-hi.”

La participació plena i el desenvolupament d’un compromís real amb la societat en la qual es resideix per part dels nous ciutadans i ciutadanes és indispensable, a més de la cooperació i col·laboració amb les institucions oficials.

A Catalunya, des de fa uns anys, algunes institucions oficials del Govern, com la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya i les regidories de Benestar Social i Drets Civils de l’Ajuntament de Barcelona donen suport als diferents agents socials, incloses les associacions i entitats d’immigrants, perquè desenvolupin d’alguna forma un model alternatiu, un model que podríem anomenar intercultural, un model on l’accent recau en els interessos en

comú de tots i totes els i les residents per sobre de les diferències. Un model on queda clar que tan important com tenir una nacionalitat i un origen en comú, ho és el fet de tenir i compartir un pla de futur en comú⁵.

Les entitats i associacions d’immigrants a Catalunya estan donant un exemple positiu de col·laboració i treball en comú.

Associacionisme català

L’associacionisme immigrant a Catalunya es caracteritza per haver comprès l’entorn social en què es realitzen les activitats associatives i sobretot la funció que estan encaminades a complir les associacions i entitats de nous ciutadans i ciutadanes, al començament reflectides en alguns col·lectius puntuals com el peruà o el dominicà, una immigració gradual dels anys setanta i en gran manera amb l’objectiu de realitzar estudis a les universitats catalanes.

Les funcions que complien eren de tipus social però sense arribar a tenir una real repercussió en el seu entorn. Actualment hi ha diferències concretes en relació amb les dinàmiques de treball de les associacions i entitats. Avui el teixit associatiu immigrant està cridat a participar de forma activa en la vida pública de la nostra societat, realitzant i impulsant activitats de tipus cultural, social, econòmic i també polític.

Partint de la base que la immigració no és en cap cas un problema sinó al contrari, una oportunitat única de construir una societat on per primera vegada les persones siguin valorades per allò que són i no per paràmetres com l’origen o la nacionalitat, fins al moment el teixit associatiu immigrant català ha sabut mantenir-se a l’altura de les circumstàncies. Ha realitzat des d’activitats d’acollida, en molts casos suplantant i alleugerint tasques pertanyents a l’administra-

La participació plena i el desenvolupament d’un compromís real amb la societat en la qual es resideix per part dels nous ciutadans i ciutadanes és indispensable, a més de la cooperació i col·laboració amb les institucions oficials.”

Les entitats i associacions d'immigrants a Catalunya estan donant un exemple positiu de col·laboració i treball en comú.”

ció pública, ha desenvolupat dinàmiques d'ajuda i col·laboració entre diferents col·lectius de diferents països, i de la mateixa manera ha establert ponts entre les institucions oficials i el molt respectable percentatge de població catalana nascuda fora d'Espanya.

Ha complert i compleix no només funcions de representació dels seus respectius col·lectius, sinó que per tendència pròpia des de l'any 2005 es treballa en generar activitats comunes entre col·lectius de diversos orígens. En l'actualitat existeixen sis Federacions d'Associacions Llatinoamericanes a Catalunya, federacions diverses de diferents països i un extens llistat d'associacions:

- FEPERCAT (Federación d'Entitats Peruanes de Catalunya)
- FEDEBOL (Federació d'Entitats Bolivianes a Catalunya)
- FAEC (Federació d'Associacions Equatorianes a Catalunya)
- FEECAT (Federación d'Entitats Equatorianes a Catalunya)
- FEDELATINA (Federació d'Entitats Llatinoamericanes a Catalunya)
- FASAMCAT (Federació d'Entitats Americanes de Catalunya)
- Existeix també una Coordinadora d'Associacions Bolivianes (Esperit de Santa creu, Comunitat de Professionals Bolivians, Centre Bolivià Català, etc.)
- ATIMCA (Associació de Treballadors Marroquins de Catalunya)
- Associació de Treballadors Pakistanesos de Catalunya
- FESIC (Federació d'Entitats d'Immigrants de Catalunya)
- Ibm Batuta (Coordinadora d'Associacions Marroquines)

- Federació d'Associacions de Senegalesos a Catalunya
- Col·lectiu Maloka (Colòmbia)
- Assemblea Bolivariana (conjunt d'associacions veneçolanes)
- Casa d'Àsia

He volgut anomenar les més actives, i repeteixo que cada una d'aquestes entitats compta amb un nombre d'associacions que, entenen la importància de la visibilitat dels seus col·lectius i de la feina concreta que havien de realitzar, es van sumar i van constituir les seves respectives federacions o coordinadores, com a un espai comú de trobada de les diverses associacions que les conformen.

Es pot ressaltar que les activitats que realitzen van més enllà de la funció cultural o folclòrica. És un fet que cada vegada hi ha més activitats de tipus social i polític, com tallers, xerrades, conferències sobre temes com el dret de vot, la participació política, la participació sindical, etc. D'altra banda s'ha afavorit molt la participació i col·laboració dels diferents consolats amb els seus respectius col·lectius, una relació que fa uns anys era gairebé inexistent, sobretot en temes directament relacionats amb la immigració. A dia d'avui la col·laboració de les associacions amb els consolats és més estreta, la qual cosa permet un coneixement real de la situació dels seus residents dins del context social català.

També aquesta col·laboració s'ha fet més continuada amb les diferents institucions oficials catalanes, com ara la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament

“La política del només nosaltres sabem allò que és bo per a vosaltres resulta molt ineficaç en un context social com el que vivim avui. És necessari comptar amb la col·laboració, opinió i aportació del 17% de la població catalana representat pel col·lectiu d’immigrants.”

de Barcelona, el Parlament i la Diputació, a més d’institucions com l’Institut Català de la Dona. Des de les entitats s’impulsen activitats que posen en relleu la situació de la dona, el paper que té i el que hauria de tenir dins de l’entorn social, polític i econòmic. El teixit associatiu immigrant ha passat de ser un mer espectador a reivindicar el seu dret a participar en forma activa en tots els temes que concerneixen al futur de Catalunya, no només expressant la seva opinió sinó també participant en l’anàlisi i gestió d’aquests temes. I aquesta és una característica pròpia de la nostra Comunitat Autònoma, ja que lamentablement aquestes dinàmiques són molt diferents en d’altres comunitats, com és el cas de Madrid i València, on s’estan utilitzant dinàmiques clientelistes que no fan sinó deixar al teixit associatiu immigrant al lloc d’un simple espectador i receptor de subvencions, i que reflecteixen una tendència a subestimar reiteradament la capacitat d’organització del col·lectiu d’immigrants.

Un altre aspecte important és la creixent aparició de mitjans de comunicació especialitzats en el tema de la immigració i en la seva gran majoria gestionats per immigrants, la qual cosa els dóna una perspectiva real de la realitat social que no tenen alguns mitjans generalistes de major envergadura, que encara no han comprès que la política del “només nosaltres sabem el que és bo per a vosaltres” fa molt temps que deixà de ser vàlida, i que sobretot resulta molt ineficaç en un context de societat com el que hem explicat al principi d’aquest article.

La col·laboració entre aquests mitjans i les diferents associacions i entitats d’immigrants és cada dia més fluida i per tant es torna molt útil.

Voldria acabar aquest article dient que vivim en una societat del segle XXI, que tenim la gran sort de poder viure en un context social on tenim reflexos de tot el planeta en la nostra comunitat autònoma, que la nostra societat es caracteritza per ser intercultural, mestissa, plural i per respectar la diversitat cultural com a un element enriquidor⁶. Que el teixit associatiu dels nous ciutadans i ciutadanes és imprescindible per a la correcta gestió del procés d’immigració, el que fa important que es brindin els espais de participació plena sense oblidar que aquest col·lectiu representa el 17% de la nostra població i, per tant, està cridat a participar en la presa de decisions i a col·laborar i donar la seva opinió sobre com es gestiona i qui gestiona la societat en la qual vivim.

“La meua pàtria és el lloc on puc exercir la meua llibertat i els meus drets són respectats”•

1 www.ine.es

2 http://www.comunidadsmart.es/entrevistas_detalle.php?id=152

3 www.fad.es/notas/npcongreso.mna2fad.pdf

4 www.elmundo.es/papel/2005/11/08opinion/1884870.html

5 “Multiculturalitat i immigració”-Ed. Síntesis-Ricad Zapata-Barrero. www.sintesis.com

6 www.ernestocarrion.es

EL PACTE NACIONAL D'IMMIGRACIÓ

Enric Verdú i Font (Barcelona, 1970). Llicenciat en Antropologia Social i Cultural (URV). Actualment és estudiant predoctoral en Immigració. Treballa com a assessor jurídic d'estrangeria. Membre del Consell Nacional d'ICV i responsable de la Comissió "Drets i Ciutadania" de l'Àmbit d'Immigració d'ICV.
enricverdufont@gmail.com

1. Valoració d'objectius

Tot fent una reflexió en veu alta, amb un grup de companys i companyes de l'àmbit d'immigració d'ICV, valoràvem positivament la iniciativa del Govern de Catalunya de voler arribar a un "Pacte Nacional per a la Immigració", si això no havia d'implicar una rebaixa de continguts progressistes i sí una modulació d'aquests per possibilitar un projecte comú amb majors complicitats socials, institucionals i polítiques en el present i per al futur del nostre país.

De fet, cal un Pacte Nacional d'Immigració (PNI) que cerqui una via pròpia de ciutadania cívica laica, basada en la residència, tal i com s'inspira l'Estatut de Catalunya, el Pla de Ciutadania (i tants altres documents i accions que ha impulsat el Govern de Catalunya). Cal un pacte que possibiliti una deguda adequació institucional a la nova realitat, amb una major atenció pressupostària per enfortir l'Estat de Benestar. Amb un model de gestió de la diversitat en clau intercultural, cercant com a objectiu la cohesió social i la convivència. Que tingui, doncs, com a antagonismes retallades de drets, llibertats i/o oportunitats així com pràctiques segregadores i/o models segregacionistes.

Un pacte que hauria de donar resposta a les principals necessitats de la societat catalana en relació a la gestió de les polítiques d'immigració, a saber:

- La necessitat de l'ordenament dels fluxos migratoris, amb garanties jurídiques cap a les persones.

- La necessitat d'adequar la nova realitat social i cultural al món laboral amb criteris d'igualtat d'oportunitat i garanties per al conjunt de la classe treballadora.

- L'adequació de les institucions a la nova realitat social i cultural per tal d'enfortir la cohesió social i l'Estat de Benestar.

Cal un pacte que possibiliti una deguda adequació institucional a la nova realitat, amb una major atenció pressupostària per enfortir l'Estat de benestar. Amb un model de gestió de la diversitat en clau intercultural, cercant com a objectiu la cohesió social i la convivència."

- La necessitat de definir una via catalana comuna d'integració intercultural, en el si d'una societat laica que respecti les diferències.

- Endegar un procés participatiu que faci possible un text de bases millorat i que cerqui, mitjançant la negociació, un acord amb les parts signants.

Recordar que el darrer gran pacte en immigració es va elaborar en seu parlamentària durant l'any 2000, mitjançant un document redactat a partir de diferents ponències d'experts, en el si de la "Comissió d'Estudi sobre la Política d'Immigració a Catalunya". Els objectius llavors plantejats foren propers als actuals: *"establir criteris i bases d'utilitat per a la configuració d'una política d'immigració a Catalunya, adreçada a tots els àmbits polítics, administratius, socioeconòmics, cívics i culturals de la nostra societat"*. Cal esmentar que el document fou aprovat l'any 2001 per unanimitat dels grups parlamentaris i es va viure una certa pau política, fins a la precampanya electoral de les darreres municipals. Altres aires s'han girat a Europa i caldrà veure si a Catalunya encara és possible arribar a un acord que comprometi les institucions, partits polítics, agents socials i la societat civil per fer possible allò que es vol: "un pacte per viure junts i juntes"

És rellevant subratllar que com major sigui la satisfacció sobre l'acord de les parts signants del pacte, tindrem un pacte més respectat.”

2. Valoració del procés participatiu

Però si hi ha hagut una novetat en aquest govern d'esquerres i catalanistes és que no només s'ha demanat a un grup d'experts que redactés una proposta de text de bases (força ben fet i tot i que extens, pot ser millorat en el procés), sinó que per primer cop, i això és novetat, aquest procés es veu ampliat amb consulta territorial a la societat civil (entitats i ciutadans). El repte és gran i cal valorar positivament que sigui la Conselleria de Participació Ciutadana la que colideri aquest procés de forma conjunta amb la Secretaria per a la Immigració.

Entenem que aquest document de bases haurà de permetre ser el referent d'un text més breu que pugui ser negociable amb les parts. Document més concret que guanyi en operativitat pel que fa a l'assignació de les competències que a cada institució li pertocarà desenvolupar, així com document que faciliti el seu seguiment i avaluació continuada d'objectius i mesures a aplicar.

Així doncs, cal considerar que el procés participatiu no s'haurà acabat amb les conclusions del debat territorial amb ciutadans i entitats, sinó que s'haurà de negociar entre els actors que se'ls demanarà que signin. És rellevant subratllar que com major sigui la satisfacció sobre l'acord de les parts signants del pacte, tindrem un pacte més respectat. Caldrà, doncs, promoure el millor procés possible entre els membres més representatius del teixit social i polític de Catalunya; sindicals i patronals, entitats civils, representants de municipis i partits polítics.

3. Valoració del document de base

3.1. Breu descripció del text de base:

L'actual text de bases (amb 72 pàgines) està dividit en una introducció i tres eixos temàtics amb alguns reptes estratègics:

- Gestió dels fluxos migratoris i accés al mercat de treball (amb 3 reptes).
- Adaptació dels serveis públics a una societat diversa (amb 3 reptes).
- Integració en una cultura pública comuna (amb 5 reptes).

Aquest onze reptes vénen acompanyats amb 50 noves mesures a adoptar i 64 polítiques a reforçar.

A l'hora de fer una valoració, prenem el document com a esborrany de treball i no com a dogma. Considerem que hi ha alguns criteris que si més no, s'hauran de valorar com a rellevants a corregir. Alguns afecten els eixos que vertebreren el document, i altres els reptes i algunes de les mesures a adoptar o reforçar.

3.2. Pel que fa als eixos, tres consideracions:

1. Quant al primer eix, cal separar l'eix de fluxos migratoris del de treball; doncs reduir el debat de flux migratori a la intencionalitat laboral és reduir la persona a un interès de mercat. Creiem que no era una intencionalitat dels redactors, però per això mateix cal esmenar-ho.

De fet, en el moment de redacció s'ha fet un pas enrere en la unificació de l'eix de fluxos migratoris amb l'eix de treball. Creiem que cal desglossar-los en dos, tal i com originàriament estava pensat. Per un costat l'eix de “Gestió dels fluxos migratoris”, on el subjecte sobre el qual s'apliquen les polítiques és la persona migrada. Per un altre costat un segon eix d'“Accés i acomodació al món del treball”, on el subjecte d'anàlisi

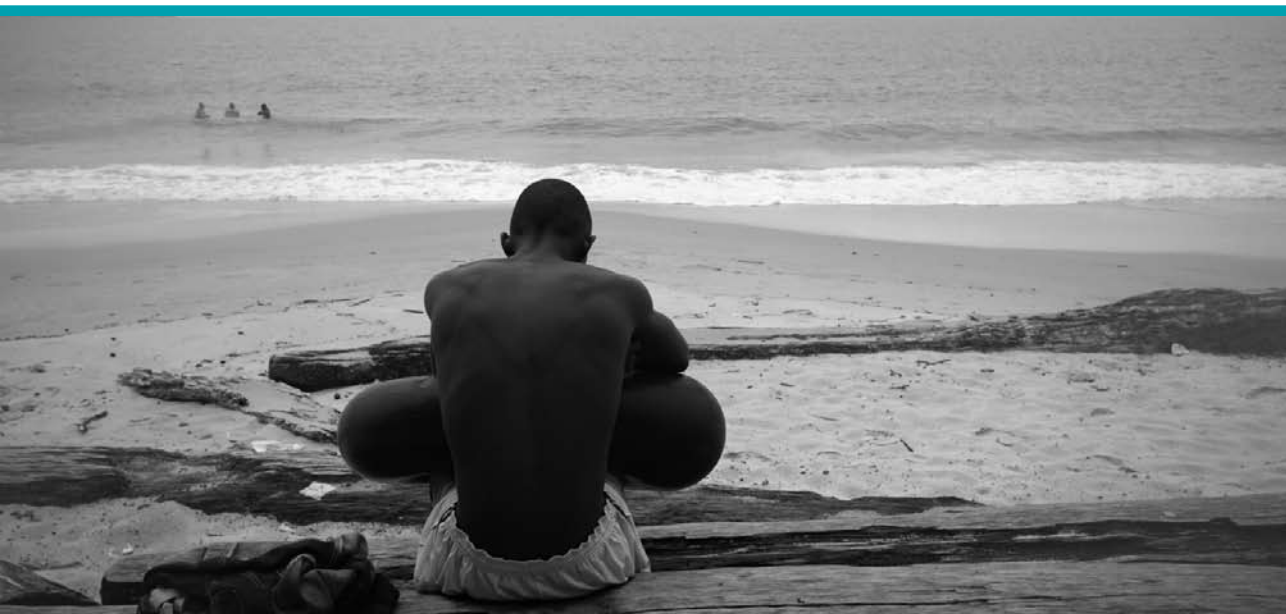
és el treballador i la treballadora. Ho argumentem per aquests motius:

- Considerem un greu error d'enfoc el reduir el subjecte humà migrat a una única dimensió com a treballador. Adoptar una perspectiva de gènere és també veure les dones i els homes tal com són i en la seva diversitat (també d'edat), sense reduir-les a una única dimensió de mercat (patriarcal-productiu-assalariat).

- Unificat com està, debilitariem el tractament de polítiques que incideixen sobre les condicions laborals, que res o poc tenen a veure amb fluxos migratoris com són: actuar sobre les situacions de discriminació en l'accés laboral, els plans d'acollida dins l'empresa, l'aprenentatge i garanties dels drets laborals, el tractament de la diversitat en el lloc de treball, les polítiques d'inspecció laboral sobre les situacions d'explo-

tació laboral, l'arrelament laboral... així com la necessitat de regular el règim especial de servei domèstic, la necessitat de promoure la conciliació de vida laboral i familiar en un context "novedós" de famílies transnacionals... Tot això i més mereix un eix específic on evidentment una part, tot i que petita, hauria de creuar-se amb fluxos migratoris.

- Unificat com està, també menyspreem, alhora, la importància de molts altres fluxos migratoris que no estan motivats bàsicament en el fet laboral, com poden ser: les sol·licituds de demanda d'asil i refugi (polítics, humanitaris...), de residència de ciutadans comunitaris pensionistes, de reagrupament familiar sense intencionalitat laboral, el degut tractament de menors no acompanyats, les estances per estudis o per turisme.

2. Considerem del tot encertat que en el text de base hi hagi un segon eix dedicat a la necessitat d'adequar els serveis públics i garantir-ne principis d'igualtat en l'accés a totes les persones. Afegim, però, que no podem acceptar cap pràctica segregadora; ni a l'escola, ni en qualsevol àmbit de l'administració... Aquest és un element clau i irrenunciable per a la cohesió de tota la classe treballadora i del conjunt de la societat, que el document de bases ha de garantir, sense excepcionalitats.

3. Pel que fa al tercer eix, assenyalar que el títol "Integració en una cultura pública comuna" no és prou definitori en si mateix. Entenem que cal recuperar la posició laica de la nostra societat, com a element vehiculador i cohesionador comú davant l'important reconeixement de les diversitats religioses... també les minoritàries.

“ Afegim, però, que no podem acceptar cap pràctica segregadora; ni a l'escola, ni en qualsevol àmbit de l'administració... Aquest és un element clau i irrenunciable per a la cohesió de tota la classe treballadora i del conjunt de la societat. [...] Entenem que cal recuperar la posició laica de la nostra societat, com a element vehiculador i cohesionador comú davant l'important reconeixement de les diversitats religioses... també les minoritàries.”

Entenem que reivindicar la laïcitat com a element comú de cohesió, és diferent a caure en un laïcisme, entès com a religió civil que té com a fita suprimir la diferència en l'esfera pública (res més llunyà del que és desitjable). Si no definim clarament quina societat volem: laica, amb respecte social a la diversitat i adequació institucional a la pluralitat religiosa i cultural, el projecte comú pot caure en una deriva, o bé relativista, o bé culturalista. Aprofitem la capacitat definitòria i sintètica que té un títol, per explicitar sintèticament quin model de projecte comú volem per viure junts i juntes.

Un títol, al nostre entendre més adient pel tercer eix, seria "Integració intercultural en la societat laica". En aquest sentit cal entendre que el concepte "d'integració" no hauria de fer-se servir com a fórmula discursiva de pràctiques assimilacionistes (com sovint succeeix), sinó com un moviment bidireccional d'acomodació sociocultural entre el conjunt de ciutadans i, alhora, un exercici d'adaptació institucional a la nova realitat plural i diversa.

3.3. Reflexions entorn als reptes i altres mesures a aplicar:

El document del Pacte té una pretensió lloable d'incidir més enllà de les competències pròpies de la Generalitat de Catalunya, i així per exemple es planteja el repte de modificar els temps per aconseguir la ciutadania (nacionalitat), reduint-los a la meitat de temps (de 10 a 5 anys), o per exemple modificar l'actual marc legal per fer possible que les persones reagrupades puguin accedir directament a una autorització de treball, o implementar el dret de sufragi amb 5 anys de residència.

Des d'ICV sempre hem apostat per una ciutadania cívica per residència (i no per nacionalitat). Que siguin totes les autoritzacions de residència, incloses les aconseguides per violència de gènere, les que puguin accedir directament al treball i que el sufragi actiu i passiu s'assoleixi amb un any de residència per a les municipals i tres per a la resta de conteses.”

E101

Tot i que considerem que aquestes mesures importants, tot i reconèixer la seva rellevància a l'hora de poder-les incloure en l'agenda política nacional i tal vegada estatal, es queden políticament curtes. Des d'ICV sempre hem apostat per una ciutadania cívica per residència (i no per nacionalitat). Que siguin totes les autoritzacions de residència, incloses les aconseguides per violència de gènere, les que puguin accedir directament al treball i que el sufragi actiu i passiu s'assoleixi amb un any de residència per a les municipals i tres per a la resta de conteses. Aquesta crítica cal considerar-la però en la seva justa mesura, si hom pensa que parlem d'un Pacte Nacional i no d'un document programàtic propi. Això no treu que les necessitats polítiques i socials siguin traslladades en el si de les futures negociacions, per tal d'aconseguir guanys.

D'altra banda hi ha tot un conjunt de mesures d'aplicació jurídica que no poden ser traslladables a un Pacte o a un acord nacional, doncs entenem que qualsevol intent de reunificar criteris significaria una pèrdua de drets, llibertats i oportunitats de bona part de la població. Posem per exemple el debat sobre l'accés al padró (l'arrelament social,...). Pel cas del padró les recomanacions del Síndic de Greuges de Catalunya són molt clarificadoras (com en el seu dia ho varen ser les del seu homòleg d'Euskadi). L'article 15 de la Llei Reguladora de Bases de Règim Local fixa l'obligatorietat d'empadronar, i l'article 17.4a fixa qui s'ha d'interpel·lar en cas de dubtes. Les instruccions fetes i publicades pel BOE aclareixen que en cap cas aquest ha de ser un instrument de control dels habitatges. Pel que fa a l'empadronament no hi ha res a unificar, sinó exigir l'aplicació universalitzada als ajuntaments per tal que

aquests no ultrapassin les seves competències, i acabin fent *lleis d'estrangeria bis* que tinguin com a finalitat retallar l'accés al veïnatge civil i a drets fonamentals.

Coincidim plenament amb la diagnosi que el català està en clara situació de desavantatge respecte el castellà, tant pel seu coneixement com per l'ús. Alhora, expressem el desig que aquesta sigui la llengua vehicular, sense que això impliqui un desmereixement de la capacitat cohesionadora que per a la immigració d'avui (i d'ahir) ha tingut i té el castellà al nostre país. Entenem, doncs, que l'element lingüístic no pot ser un element d'exclusió social, com mai ho ha estat en període democràtic (ja sigui per l'informe d'arrelament social, per l'accés a la nacionalitat o a altres drets; així com oportunitats durant el procés d'acollida) i que en definitiva, caldrà seguir potenciant-la com a llengua comuna que haurà d'esdevenir.

Cal un enfoc garantista davant les situacions d'irregularitat en base als drets humans. Sovint la rigidesa del mateix sistema jurídic d'estrangeria les ha provocat: tant per la seva rigidesa d'accés al país, com per la creació de situacions d'irregularitat sobrevinguda per renovacions de

residència denegades, o provocades per separacions de familiars comunitaris, o per antecedents penals i/o policials irrelevants. Entenem que la mera estada en situació irregular no és motiu d'expulsió. Per tant, és d'interès social destriar les diferents situacions d'irregularitat i donar una sortida en base al drets humans per subsanar-ho, ja sigui pel retorn o bé per la seva plena inserció social i juridicoadministrativa, cobrint alhora, les seves necessitats com a persones.

Per últim, cal que en el text de bases s'introdueixin moltes mesures de gènere, com l'atenció a la infància, i a la gent gran. Considerem que aquestes han quedat en el tinter. Esperem que es recullin les propostes que es puguin extreure de la sessió específica de participació ciutadana destinada a tal efecte. Nosaltres al llarg del text n'hem assenyalat ja algunes.

4. En conclusió

Si la gent d'esquerres tenim un interès pel PNI és per tal de poder guanyar suports per poder aplicar polítiques transformadores i progressistes. Tanmateix, perquè Catalunya defineixi un projecte propi d'integració intercultural en el si de la nostra societat laica.

Cal ser cauts i no caure en falsos consensos. Ja no estem en una època d'ingenuïtat en el tractament i gestió de la migració, i sabem que per molt pacte, el conflicte pot esclatar en les següents municipals. Un pacte de responsabilitat entre partits polítics no serà suficient per garantir uns discursos respectuosos cap a les persones migrades i els seus col·lectius, creiem que seria més adient acompanyar l'acord amb una llei contra els discursos de l'odi. Entenem que la llibertat d'expressió va ser un element clau guanyat en el procés cap a la democràcia per protegir les mino-

“**Pel que fa a l'empadronament no hi ha res a unificar, sinó exigir l'aplicació universalitzada als ajuntaments per tal que aquests no ultrapassin les seves competències, i acabin fent *lleis d'estrangeria bis* que tinguin com a finalitat retallar l'accés al veïnatge civil i a drets fonamentals.**”

ries front les majories, però no perquè alguna majoria en fes un abús.

Un PNI “progressista” interessa molt en un context europeu i estatal de retallada de drets i llibertats, on els discursos durs de seguretat semblen els únics recurrents. On les propostes de llei al Congrés poden sorgir del Parlament català. Per tot això cal cercar aliats en el procés. Així amb la Secretaria per a la Immigració és fonamental, com també ho és amb la complicitat dels agents socials i de les entitats que volem que signin el Pacte. Són aquestes entitats i sindicats progressistes els que poden blindar un PNI progressista. D'aquí que tinguem molt d'interès que sigui en la següent fase de negociació quan prenguin rellevància els seus i els nostres continguts •

Bibliografia:

– GENCAT (2008): “Document de bases del Pacte Nacional d’Immigració” <http://www.gencat.cat/benestar/societat/convivencia/immigracio/pni/index.htm>

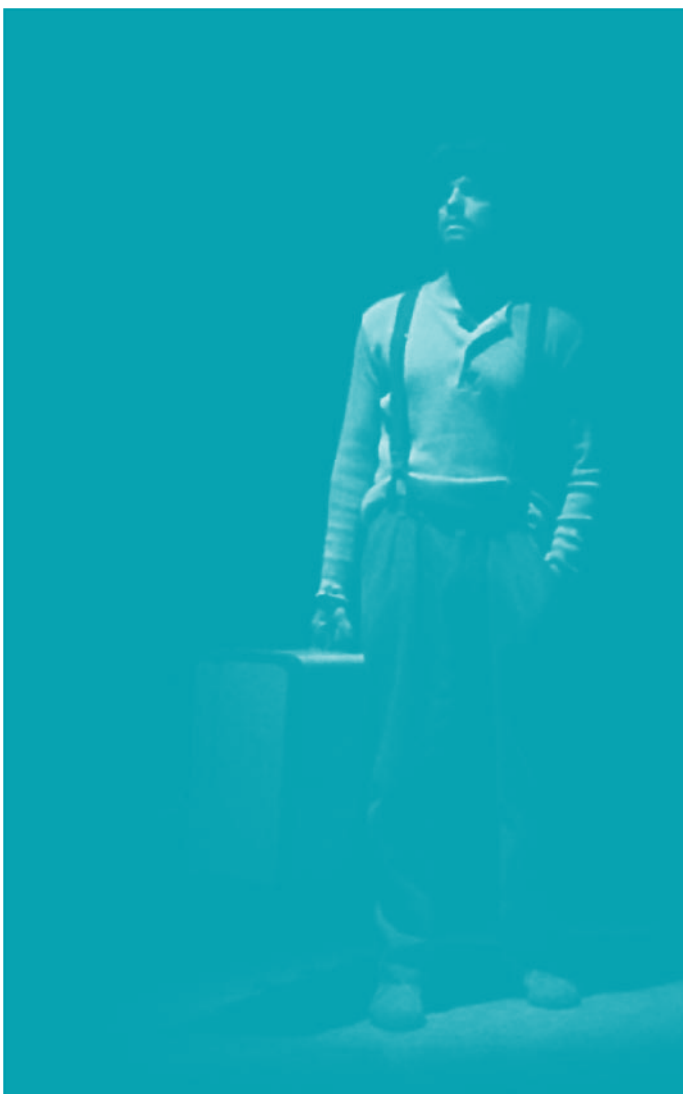
– Síndic de Greuges (2008): “La gestió municipal de l’empadronament dels immigrants”

http://www.sindic.cat/cat/inform_estudis.asp

Un pacte de responsabilitat entre partits polítics no serà suficient per garantir uns discursos respectuosos cap a les persones migrades i els seus col·lectius. Creiem que seria més adient acompanyar l'acord amb una llei contra els discursos de l'odi.”

E103

LA GESTIÓ PARTICIPATIVA DE LA MIGRACIÓ A NIVELL LOCAL: ELS PLANS DE CIUTADANIA

Actualment, el nostre país es troba davant un canvi poblacional, ja que la població immigrada ha crescut de manera accelerada en els darrers anys. Si bé el fenomen de la immigració no és nou, l'hem viscut durant el segle XX. El que sí és nou és que suposa un increment de la diversitat cultural, ja que ens apropa a casa nostra cultures molt diverses des de molts punts de vista: lingüístic, religiós, d'hàbits alimentaris, higiènics... És per això que aquesta arribada significativa de població nouvinguda planteja un repte de cohesió social important i obliga els diferents governs a prendre una posició al respecte i a implementar mesures concretes. Així mateix, la creixent diversitat cultural en què estem immersos també posa damunt la taula un repte de corresponsabilitat i de compromís del moviment associatiu present al territori. L'article que es presenta a continuació pretén, a partir de la reflexió sobre una experiència concreta d'intervenció, aportar elements sobre com des de les experiències participatives a nivell local es pot avançar vers la integració de la població immigrada i l'aportació de models de convivència intercultural.

La gestió de la immigració a nivell local: breu evolució històrica i context actual

Promoguts per la Generalitat, a finals dels anys 90 s'iniciaren els primers Plans Comarcals d'Integració dels Immigrants. En aquells moments, la població immigrada era majoritàriament masculina, de recent arribada. Les actuacions d'aquests Plans tenien per objectiu, doncs, garantir la primera acollida d'aquests col·lectius i la seva integració social i laboral.

Un anys més tard, quan la població immigrada ja estava més assentada al territori i proliferen els reagrupaments familiars, l'abordatge del fenomen migratori requereix d'un abast més ampli i integral per part de les administracions públiques.

L'Administració local, per la seva proximitat a la ciutadania però també per les seves competències vinculades al fenomen migratori, com la gestió del padró (que proporciona l'accés als serveis públics), l'elaboració d'informes d'arrelament i d'informes d'habitatge per al reagrupament familiar, és la que està implicada més directament en la gestió del fet migratori, i és la que, a la pràctica, ha d'assumir l'atenció directa i quotidiana de les seves demandes.

D'aquesta manera, avui dia, la pràctica totalitat dels municipis catalans ha engegat algun tipus d'actuació en immigració, si bé la realitat municipal és molt diversa i la resposta dels responsables locals també.

Noves eines per a la gestió participativa de la diversitat: els Plans de Ciutadania

La població nouvinguda necessita un accés als serveis sanitaris, socials i educatius en les mateixes condicions que els ciutadans autòctons, però també requereix d'un procés d'integració a la comunitat, que no sempre resulta fàcil en barris amb xarxes comunitàries molt debilitades.

En aquest context, apareixen els Plans de Ciutadania en alguns municipis de Catalunya, com ara Mataró, Sant Cugat o Canovelles. Podríem definir un Pla de Ciutadania com un instrument de planificació de polítiques públiques que es crea amb la finalitat de promoure, de forma participativa, programes i actuacions que tenen com a finalitats l'acollida de la població nouvinguda, la convivència entre població immigrada

Marta Domènech i Cañas. És treballadora social i antropòloga i treballa des de fa anys en la gestió participativa de la migració a nivell local. Des de la Fundació Desenvolupament Comunitari, i del 2005 al 2007, va formar part de l'equip impulsor i gestor del Pla de Ciutadania de Canovelles.
marta.domenech1976@gmail.com

Un Pla de Ciutadania és una iniciativa pública que pretén garantir l'acollida de la població nouvinguda i alhora enfortir la cohesió social i les xarxes comunitàries.”

E105

i autòctona i la cohesió social. Es tracta doncs, d'una iniciativa pública que pretén garantir l'acollida de la població nouvinguda i alhora enfortir la cohesió social i les xarxes comunitàries. En efecte, els Plans de Ciutadania són una iniciativa induïda des de l'Administració local, però alhora contemplen una gestió participativa, en aquest cas, de la diversitat.

Un Pla de Ciutadania és una iniciativa pública que pretén garantir l'acollida de la població nouvinguda i alhora enfortir la cohesió social i les xarxes comunitàries.

Dos conceptes sintetitzen especialment el contingut d'un Pla de Ciutadania. El primer, i central, el de ciutadania. El segon, i complementari de l'anterior, el d'integració, en el sentit que ha de proporcionar els vincles socials que donin cos a l'esmentada ciutadania.

Concepte de ciutadania: basat en la residència de fet.
Un Pla de Ciutadania se centra en el concepte de ciutadania, seguint la línia que han marcat plans locals d'integració de la diversitat cultural precedents o el mateix Pla de ciutadania i immigració 2005-2008 de la Generalitat de Catalunya¹. En aquests referents, la perspectiva que pren el concepte és inclusiva. El Pla de Ciutadania i Immigració de la Generalitat ho diu clarament: “aquest Pla té com a objectiu general incorporar dins la seva ciutadania els nous residents” i “per aconseguir-ho, el criteri bàsic que ha de reconèixer l'immigrant com a ciutadà és la residència efectiva, reconeguda a través de l'empadronament”². És a dir, la ciutadania es basa en la residència de fet i es deslliga de la nacionalitat.

Concepte d'integració: multidireccional i recíproc.

El concepte d'integració és molt proper al de cohesió social, ja que implica formar part d'una estructura global, d'una societat, tot mantenint la pròpia singularitat i identificació cultural.

L'important del concepte d'integració és que cada part ha d'adaptar-se a les altres parts. Hi ha, per tant, una adaptació mútua, una reciprocitat.

El Pla de Ciutadania conté la definició d'unes línies estratègiques que l'orienten i s'articulen a l'entorn de:

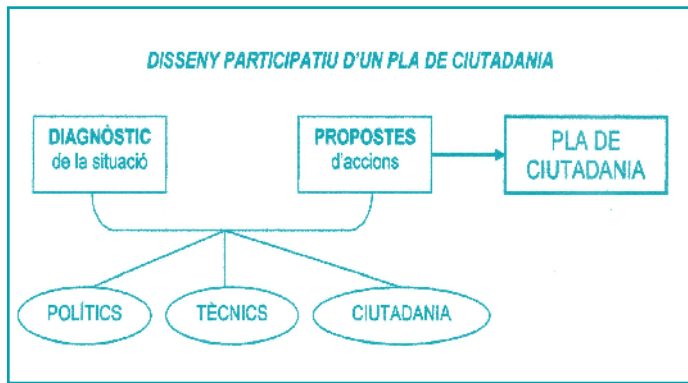
- Potenciar l'acceptació de la diversitat cultural i el reconeixement dels diferents grups culturals que conviuen en un territori (barri o ciutat), com a pas previ per promoure la convivència intercultural.

- Disposar d'un dispositiu d'acollida de la població nouvinguda.

- Potenciar la igualtat de drets i deures de les persones.

Aquestes línies estratègiques es desenvolupen en tot un seguit de propostes concretes de programes i intervencions en els àmbits de la societat civil i de l'ajuntament. Aquestes propostes sorgeixen d'un diagnòstic participatiu previ sobre la situació de l'accés als serveis públics i de la convivència intercultural al territori, i pretenen donar resposta als problemes que aquest diagnòstic detecta.

El Pla de Ciutadania es dissenya d'una forma participativa, a partir d'un diagnòstic IAP, que combina el coneixement de la realitat amb el seu procés de transformació, implicant el màxim possible d'actors (polítics, tècnics i ciutadania) en l'elaboració d'un pla d'intervenció amb propostes concretes a curt, mitjà i llarg termini, estructurades per àmbits (com per exemple, educació, urbanisme...).

Els programes i actuacions poden ser de tipus general, que s'adrecen al conjunt de la població; actuacions específiques, que poden anar destinades únicament a la població immigrada o bé només a la població autòctona; i actuacions internes de l'organització municipal. Totes les actuacions estan prioritzades a curt, mitjà o llarg termini.

Si bé no existeix un model únic i rígid d'estructurar un Pla de Ciutadania, s'acostuma a organitzar en tres nivells:

– *Nivell d'impuls institucional: la Comissió Política.*

És un nivell d'impuls i promoció política del procés; d'establiment de directrius, d'objectius i de propostes generals; i de seguiment global del Pla. Aquest nivell s'articula mitjançant una Comissió Política o Institucional, formada per representants polítics del consistori.

– *Nivell de direcció tècnica: la Comissió Tècnica.*

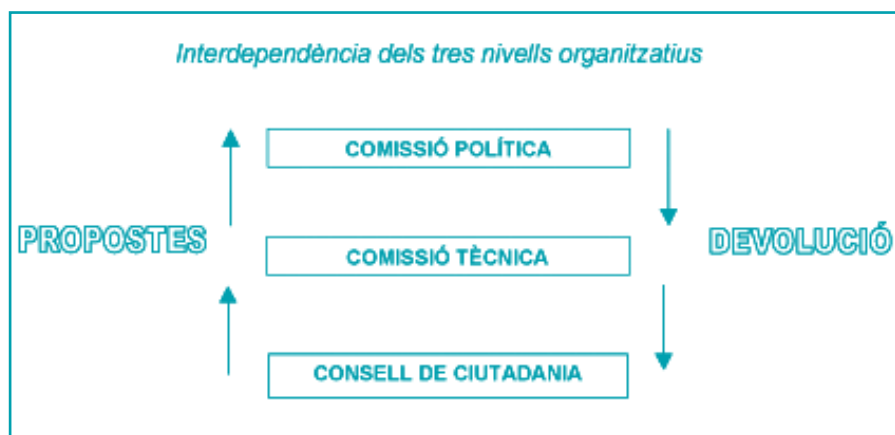
És el nivell que incorpora i desenvolupa propostes provinents del Consell de Ciutadania i vetlla per la transversalitat en l'aplicació del Pla. Aquest nivell es concreta en la Comissió Tècnica, formada pels responsables tècnics de l'Administració.

– *Nivell de gestió operativa: el Consell de Ciutadania.*

És el primer nivell on es plantegen propostes i també on es duen a terme actuacions concretes. Aquest nivell està conformat pel Consell de Ciutadania, que és un òrgan participatiu format per entitats.

Les funcions del Consell són, per una banda, de proposició sobre les polítiques municipals en immigració i ciutadania i per una altra banda, de proposició i execució d'actuacions concretes.

Per fer-lo més operatiu, el Consell s'organitza, de forma flexible, en Comissions de Treball sobre temes específics (com per exemple, acollida o espai públic).

Els tres nivells d'intervenció es coordinen entre si mitjançant l'equip tècnic del Pla que té les funcions d'organització, relació i coordinació de tots els agents implicats en el procés i vetlla per a la interdependència dels tres nivells organitzatius (polític, tècnic i ciutadà).

Com ja hem assenyalat, els Plans de Ciutadania tenen com a objectius bàsics, per una banda, garantir l'acollida de la població novinguda i el seu accés als recursos públics i per l'altra, l'assoliment d'una convivència intercultural. Aquesta dimensió sectorial (immigració) lligada a la dimensió comunitària (tota la població) seria

potser el tret característic més important dels Plans de Ciutadania.

D'aquesta manera, podríem dir que l'aportació més significativa dels Plans de Ciutadania a la gestió de la diversitat és el treball en xarxa. Per a la consecució del primer objectiu, garantir l'acollida i l'accés als serveis públics, el mètode de treball primordial és la promoció de la transversalitat en el si de les institucions públiques. I per a la consecució del segon objectiu, el de la convivència intercultural, es treballa mitjançant l'enfortiment de la cohesió social i les xarxes comunitàries, especialment a través de les entitats locals.

L'aportació més significativa dels Plans de Ciutadania a la gestió de la diversitat és el treball en xarxa.”

L'aportació més significativa dels Plans de Ciutadania a la gestió de la diversitat és el treball en xarxa.

La promoció de la transversalitat es vehicula a través de la Comissió Tècnica del Pla de Ciutadania, que formada pels responsables tècnics de les administracions implicades, es reuneix periòdicament per abordar temes que requereixen un abordatge des de diferents àmbits. Com hem dit, els Plans de Ciutadania són plans d'actuació que aborden el fenomen de la nova ciutadania d'una forma integral, i és per això que el treball en xarxa i la implicació activa des de totes les àrees de les administracions del territori és fonamental (des de Seguretat Ciutadana a Serveis Personals, passant per Urbanisme).

Per a la consecució del segon objectiu, el de la convivència intercultural, es treballa en l'enfortiment de la cohesió social i les xarxes comunitàries, on és fonamental la implicació i corresponsabilitat de les entitats. Aquesta vessant participativa del Pla de Ciutadania s'articula al voltant del Consell de Ciutadania, format per entitats. Efectivament, el consens social és bàsic per al desenvolupament del Pla, i el treball promogut des del Consell és un dels seus motors.

El Consell, organitzat per Comissions de Treball, esdevé per a les associacions un espai de trobada, de relació i d'intercanvi. Molt sovint, les entitats presents en un territori són coneixedores les unes de les altres, però no sempre disposen d'espais on poder debatre i treballar conjuntament envers un objectiu comú. El fet de trobar-se periòdicament fomenta les relacions personals, que són el primer pas per crear noves sinergies, que a la vegada permeten sortir de la

realitat de la pròpia associació per treballar en xarxa amb altres entitats del territori.

En definitiva, els Plans de Ciutadania dissenyats i gestionats de forma participativa, ofereixen un marc per a la implicació de les entitats en l'acollida de la nova ciutadania i la promoció de la convivència intercultural. Com a processos de desenvolupament comunitari que són, promouen una alta implicació de tots els agents relacionats amb el territori, especialment les entitats, i esdevenen una àgora on reflexionar sobre les problemàtiques quotidianes de la vida en comunitat i aportar propostes d'actuacions. En definitiva, ofereixen una oportunitat per a la participació de les associacions en les polítiques públiques municipals. Tanmateix, un Pla de Ciutadania se centra en un eix concret, la nova ciutadania, i per tant, no ha de ser l'espai on convergeixin totes les demandes socials del territori (siguin de competència municipal o no, tinguin a veure directament amb la nova ciutadania o no). La flexibilitat amb la que és indispensable desenvolupar el procés no ha de permetre que el Pla es desviï de les seves línies d'actuació sorgides del diagnòstic inicial.

Conclusions

El fenomen de la immigració s'ha accelerat en els darrers anys de tal manera que obliga els diferents nivells de govern, des de la UE als ajuntaments, a prendre una posició al respecte. S'ha de procurar però, que aquesta sigui el fruit d'un debat i d'una reflexió a l'entorn de quina és la situació en què ens trobem, com evoluciona i quin horitzó ens proposem de cara al futur, i que, per tant, no sigui fruit d'un posicionament reactiu davant una situació que pot arribar a ser conjunturalment conflictiva.

Un Pla de Ciutadania suposa una oportunitat per a la implicació de les entitats en polítiques públiques municipals, en els àmbits de l'acollida de la nova ciutadania i en la promoció de la convivència intercultural.”

Els fluxos d'immigració cap als països de la Unió Europea són resultat d'un món globalitzat i d'una situació estructural que continuarà en els propers anys. La societat civil i el seu moviment associatiu té un paper fonamental per afavorir un espai d'encontre i de convivència en un escenari futur de gran diversitat cultural, i ha de ser capaç d'afrontar les dificultats i els nous reptes per transformar-los en noves oportunitats i noves fonts d'enriquiment. La participació en un procés comunitari, com és un Pla de Ciutadania, implica treballar, des de la diferència i l'heterogeneïtat, en un projecte comú. Més enllà de l'assoliment dels objectius, comporta la construcció de vincles, de relacions de confiança i reciprocitat, i de reconeixement i valoració dels altres. En aquest sentit, la implicació en un procés comunitari compartit ha de poder superar el repte de la segmentació entre entitats, ja que genera una dinàmica de treball conjunt amb altres entitats que, per a totes les entitats participants, té un efecte regenerador per sortir del propi àmbit d'actuació, i per a les entitats d'immigrants té, també, un efecte de coneixement del territori i de la comunitat on viuen. Així, els valors de l'acció comunitària es troben tant en la capacitat de generació de canvis i millores socials com en les formes de treball i d'interacció social que preconitza. Alhora, també comporten un aprenentatge en la participació comunitària i en la pròpia corresponsabilització en els afers públics. En efecte, un Pla de Ciutadania suposa una àgora on reflexionar sobre les problemàtiques quotidianes de la vida en comunitat i sobre l'aportació de propostes d'actuacions, i suposa així una oportunitat per a la implicació de les entitats en les polítiques públiques municipals, en els àmbits de l'acollida

de la nova ciutadania i en la promoció de la convivència intercultural.

Un Pla de Ciutadania suposa una oportunitat per a la implicació de les entitats en les polítiques públiques municipals, en els àmbits de l'acollida de la nova ciutadania i en la promoció de la convivència intercultural.

L'oportunitat de la gestió participativa de la diversitat comporta un repte d'organització dels diferents actors socials presents en un territori per construir i consensuar col·lectivament un model de convivència, tot articulant l'acció amb el reconeixement i respecte de totes les diferències i multiplicitat de visions i establint pactes sòlids que permetin el treball conjunt en positiu.

1 Disponible a: <http://www.gencat.net/benestar/immi/pdf/pla.pdf>

2 Ídem, pàg. 38.

LA CRONIFICACIÓ DE LA IRREGULARITAT: LA INVISIBILITZACIÓ DE LA DISCRIMINACIÓ

E110

NOUS HORIZONS 190 | 2008

L'any 2007 ha demostrat una vegada més com, mentre romanguin en la condició d'irregulars, les persones immigrants no es podran integrar en la societat espanyola. Tal com es destaca en un informe del Centre d'Estudi i Documentació sobre Racisme i Xenofòbia *Mugak*,¹ “ [...] Aquells que no existeixen legalment, aquells que no poden accedir a cap feina, llevat de a la invisible esclavitud de l'economia submergida, res no poden fer per sortir del llatzeret al que han estat engrillonats (...) Estan exclosos de soca-rel, per llei.”

En efecte, el Govern espanyol –així com els seus homòlegs europeus– segueix preocupant-se de com controlar les seves fronteres, “els fluxos” migratoris que les travessen i a part, de distingir entre les persones que creuen les seves fronteres

regularment (és a dir, amb permisos de treball i residència) o irregularment (el cas de les persones immigrants indocumentades). En general, aquesta lògica està travessada per una contradicció molt profunda: el fet que les persones no siguin subjectes de drets pel fet de ser-ho, per pertànyer a la humanitat, sinó pel fet de tenir una determinada nacionalitat.

Sobre això, l'actitud del Govern i, més en general, de la política espanyola (amb poques excepcions) és molt clara: a l'Estat espanyol només pot entrar qui és “útil i necessari” per a l'economia espanyola, i amb un contracte firmat en origen. En altres paraules, podem dir que el plantejament ètic i polític de l'Estat espanyol s'acaba en aquestes necessitats de l'economia del “país”. Producte d'aquest plantejament són l'actual política d'estrangeria del Govern espanyol així com l'entramat normatiu de la Llei d'Estrangeria.

Les “obsessions” de la política d'estrangeria: control de les fronteres i repatriacions.

L'últim any l'Estat espanyol ha endurit encara més el control de les seves fronteres, així com la seva política de repatriació de persones en situació d'irregularitat. L'any 2007, poc més de 18.200 persones indocumentades van arribar en *cayucos* o pasteres a l'Estat espanyol, la qual cosa va suposar una reducció de prop del 60% en relació amb el 2006, quan en total van arribar a les costes espanyoles 37.647 persones immigrants. Per regions, el 2007 aproximadament 12.500 persones van arribar a les Illes Canàries, en tant que el 2006 van arribar-hi 31.836. Així mateix, 5.190 persones van creuar l'Estret de Gibraltar cap a la costa meridional de l'Estat espanyol, davant les 7.386 de 2006.

“ **A l'Estat espanyol només pot entrar qui és “útil i necessari” per a l'economia espanyola, i amb un contracte firmat en origen. En altres paraules, podem dir que el plantejament ètic i polític de l'Estat espanyol s'acaba en aquestes necessitats de l'economia del país.**”

Malgrat tota la publicitat política i mediàtica dels presumptes "èxits" del Govern espanyol en el control dels fluxos migratoris, en el decurs de l'últim any ha estat possible documentar la mort o la desaparició de 876 persones."

E111

Malgrat tota la publicitat política i mediàtica dels presumptes "èxits" del Govern espanyol en el control dels fluxos migratoris, en el decurs de l'últim any ha estat possible documentar la mort o la desaparició de 876 persones² mentre intentaven arribar a les costes espanyoles: moltes més són les morts i les desaparicions de les quals no es va saber mai i de les quals mai no se sabrà res. I això per no tenir cap altra opció, en ser els mecanismes regulars d'entrada de l'Estat espanyol totalment desfasats respecte a la realitat dels processos migratoris actuals.

D'altra banda, la política d'estrangeria del Govern ha demostrat en l'última legislatura una fixació obsessiva respecte al tema de les expulsions. En total, el 2007 el Ministeri de l'Interior va repatriar 55.938 persones³ immigrants en situació irregular, en virtut de les diferents figures recollides per la Llei d'Estrangeria (retorns, readmissions, expulsions i devolucions). La xifra és un 6% més elevada que la de 2006, quan van ser repatriades 52.814 persones. Des de 2004, les repatriacions efectuades pel Govern del PSOE van ascendir a 370.027, un 43,4% més que en la legislatura anterior, en què es va assolir la xifra de 258.049.

La cronificació de la irregularitat: un problema estructural.

A més de controlar i repatriar, durant el 2007 l'Estat espanyol es va preocupar de remarcar la distinció entre les persones immigrants en situació irregular i les que es trobaven en situació regular. En efecte, els actuals mecanismes de la Llei d'Estrangeria no només són discriminatoris i lesius dels drets de les persones immigrants, sinó que són en la base del procés de cronificació de la irregularitat de la població immigrant

que constitueix una característica estructural de la societat espanyola. La irregularitat és un problema estructural, permanent, crònic, dels processos migratoris contemporanis, i ho és tant a l'Estat espanyol com als principals països receptors d'immigració de la Unió Europea: França, Alemanya, Bèlgica, Anglaterra, Itàlia o Grècia.

L'espanyol és actualment el segon Estat del món que major nombre de persones immigrants acull dins de les seves fronteres. Tanmateix, al voltant de 500.000 persones procedents d'altres països es trobaven el desembre de 2007 en situació irregular. La discussió del nombre de persones en situació irregular ha estat, és i serà font de discrepància a l'Estat espanyol. Sense restar-li importància al nombre, poc importen, en allò substancial, les diferències que puguin produir-se en els diversos càlculs proposats. El problema real és la permanència d'un percentatge important de població en una situació legal, econòmica i social molt allunyada de la que correspon a una persona en un Estat de Dret.

Entre febrer i maig de 2005, l'anterior Govern va promoure un procés extraordinari de normalització (o regularització) per a persones immigrants en situació irregular. Segons el Ministeri de Treball, en iniciar-se el procés hi havia a l'Estat espanyol un total de 3.691.547 persones estrangeres empadronades, 1.637.094 de les quals sense permís de residència. En el procés de normalització es van presentar 690.679 expedients, dels quals es van denegar un 11,25%. Per tant, en finalitzar el procés van quedar en situació irregular unes 735.000 persones⁴. A partir

Els actuals mecanismes de la Llei d'Estrangeria no només són discriminatoris i lesius dels drets de les persones immigrants, sinó que són en la base del procés de cronificació de la irregularitat de la població immigrant."

E112

NOUS HORIZONS 190 | 2008

d'aquestes dades, es pot constatar com, malgrat que la del 2005 ha estat en números globals la major regularització de les hagudes fins ara, van quedar en situació irregular almenys tantes persones com les que s'han regularitzat. D'altra banda, és necessari destacar com la irregularitat que va quedar després del procés del 2005 va ser la més gran que mai no hi ha hagut després d'un procés de regularització. El març de 2007, gairebé dos anys després del procés, el nombre definitiu de persones estrangeres que van aconseguir regularitzar la seva situació va ser de 577.800. D'aquestes, segons va assenyalar la Secretaria d'Estat d'Immigració, menys de 30.000 van aconseguir un contracte de treball de tipus indefinit. A més, segons el Consell General de l'Advocacia (CGA), el 15% dels treballadors estrangers que van ser regularitzats el 2005 pel Govern no ha aconseguit renovar els seus permisos durant el 2006, i va tornar a engrossir les files de les persones immigrants indocumentades⁵.

D'altra banda, el de 2005 va representar el sisè procés "extraordinari" de regularització en els últims vint anys, dada que evidencia més aviat el seu caràcter de mesura periòdica i cíclica, a causa de la inexistència de mecanismes permanents de regularització que ofereixin una possibilitat de sortida de la irregularitat a les persones indocumentades, la realitat de les quals és constantment invisibilitzada per la Llei d'Estrangeria així com pel discurs polític.

De tot això que hem exposat, resulta evident que els mecanismes que creen i cronifiquen la irregularitat es troben fonamentalment a l'entramat normatiu mateix d'estrangeria. La irregularitat no és una situació buscada per qui emigra. La seva persistència en el temps, la seva cronificació, el seu caràcter estructural, la seva construcció social, les formes concretes que té

(irregularitat absoluta, irregularitat "empadronada") tenen a veure amb la política de visats practicada pel Govern espanyol, amb la rigidesa dels procediments per sol·licitar les autoritzacions de treball, amb la incompatibilitat profunda que hi ha entre els procediments administratius per regularitzar les situacions i el funcionament del mercat de treball, amb els problemes que presenten la concepció i el funcionament dels dos principals sistemes d'arrelament, el social i el laboral.

La ineficàcia de les "vies regulars" d'entrada.

Actualment, la principal via "regular" d'entrada a l'Estat espanyol és la contractació en origen de treballadors extracomunitaris segons el Règim General, per la qual en el 2007 han pogut ingressar-hi unes 90.000 persones. El contingent de treballadors no comunitaris és una altra de les vies de contractació en origen de persones estrangeres. El contingent es caracteritza per servir per a contractacions genèriques i nominatives: en el cas de les primeres, l'empresa té en compte els perfils professionals i no els individus amb noms i cognoms. Mitjançant les ofertes genèriques, les empreses poden sol·licitar a les delegacions de govern el nombre de llocs a cobrir i els requisits necessaris per desenvolupar-los, però no a un treballador en particular. Els processos de selecció es realitzen als països d'origen, a través dels consolsats espanyols. Una vegada seleccionats els treballadors, és l'autoritat consular del país d'origen la que concedeix el visat als futurs treballadors. El desembre de 2007, el Consell de Ministres va aprovar un Contingent de Treballadors Estrangers no Comunitaris per a 2008 de 15.700 persones, el que va suposar una reducció del 42% respecte a l'any anterior (27.034 permisos acordats).

El de 2005 va representar el sisè procés extraordinari de regularització en els últims vint anys, dada que evidencia més aviat el seu caràcter de mesura periòdica i cíclica, a causa de la inexistència de mecanismes permanents de regularització.”

Una altra via de regularització per a persones estrangeres en situació irregular és l'arrelament laboral i l'arrelament social. Per poder regularitzar-se pel sistema de l'arrelament laboral, una persona ha de demostrar que porta al país com a mínim dos anys en situació irregular, i que ha treballat com a mínim un any en l'economia submergida. Per tant, cal demostrar temps d'estada previ, l'existència d'una relació laboral i l'antiguitat d'aquesta relació. L'existència de la relació laboral i la seva antiguitat es poden demostrar per dues vies, mitjançant denúncia davant de la Inspecció de Treball, i per Sentència del Jutjat Social en la qual quedi acreditada l'existència de relació laboral i l'antiguitat, a partir, òbviament, de la demanda interposada pel treballador o la treballadora. Però, com es pot demostrar l'existència de la relació laboral? I, el que és més espinós, ¿Com es demostra l'antiguitat, quan l'essència de l'economia submergida és la no existència de documents probatoris, o la seva gran dificultat per aconseguir-los? Provar l'existència de la relació laboral i l'antiguitat al Jutjat Social, dins un sistema laboral en el qual per la seva pròpia naturalesa els documents i elements probatoris seran sempre escassos, o inexistents, és extremadament complicat. En definitiva, la dificultat de la càrrega de la prova, que recau sobre el treballador estranger, dificulta enormement l'arrelament laboral com a via d'accés a la regularitat; més encara, quan la mateixa permanència en la situació de treballador clandestí per a l'estranger és una causa d'expulsió, mentre que l'ocupador només rebrà una sanció econòmica. De tota manera, és necessari destacar que l'autorització de residència per raons d'arrelament laboral només té una durada d'un any i porta aparellada l'autorització de treball a Espanya pel mateix temps.

El mecanisme de l'arrelament social permet obtenir una autorització de residència temporal. Es recorda que els requisits generals són: acreditar la seqüència d'una permanència continuada a Espanya durant un període mínim de tres anys, manca d'antecedents penals en l'Estat espanyol i al seu país d'origen, no tenir prohibida l'entrada a Espanya i no figurar com a inadmissible als països membres de l'espai Schengen, comptar amb un contracte de treball amb durada no inferior a un any i acreditar vincles familiars amb estrangers residents legals (pares o fills) o en substitució d'aquest requisit presentar un informe municipal d'inserció social. L'informe (que, de tota manera, no té caràcter vinculant) conté unes pautes de valoració conjunta sobre: permanència de la persona en el municipi, mitjans de vida de l'interessat, el grau de coneixement de la llengua o llengües oficials en la Comunitat Autònoma en la qual hi ha ubicat el municipi, la inserció del treballador estranger a les xarxes socials del seu entorn, els programes educatius o de formació laboral en institucions públiques o privades en els quals hagi participat o participi l'interessat o els seus familiars directes, etc. I tornem al mateix d'abans: ¿Com es combat la irregularitat amb un sistema que requereix que se li demostrï a l'Estat que s'ha estat tres anys en situació irregular? Es dona la paradoxa que aquesta via és possible si durant el temps de la permanència irregular a Espanya la persona immigrant ha estat ignorada per la policia –perquè “no l'ha vista”– i no es troba involucrada en una causa d'expulsió. D'altra banda, també en el cas de l'arrelament social la concessió d'una autorització de residència té una durada d'un sol any.